

CUPRINSUL:

- Țara Bârsei:* Un simbol
- I. Moga:* Aurel Mureșianu
- A. A. Mureșianu:* „Iluzia dacică“ (VII)
- Em. C. Lăzărescu:* Despre documentele Țării Bârsei și Cavalerii Teutoni
- Alexandru Ceușiașu:* Vremuri de osândă. Revoluția 1848/1849 din perspectiva unui orașel ardelenesc.
- Ernest Bernea:* Botezul în satul Cornova. Incercare de interpretare sociologică.
- Norbert Salmen:* Scrisori vechi
- Sever Pop, A. A. M. și Ax. B.* Dări de seamă

TARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, I. Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. *D. Berbecar.*
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se
înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să
se publice, vor fi încunoștințați despre
aceasta.

Extrase din articolele publicate în
revistă se pot face plătindu-se tipogra-
fiei numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu
putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament.
Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații
noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat
domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le
putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare.
În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei
a primirii abonamentului și doresc să li se trimită și chitanța de achitarea
abonamentului.

*

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ
costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa
în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista,
gratuit, un an.

Administrațiunea.

Lucrările și revistele primite la redacție
vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODADĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul VI.

Iulie-August 1934

No. 4.

Un simbol

Cu cât învie morții la distanțe mai mari de timp dela ziua în care s'au săvârșit din viață, cu atât figura lor se conturează mai clar. mai viu, în ochii posterității, numele lor repercutându-se cu alt conținut, altă intensitate, altă rezonanță în sufletul urmașilor, decât s'a repercutat în cel al contemporanilor lor, cărora le lipsiau și distanța care dă perspectiva proporțiilor reale și termenii de comparație care s'au îmbiat ori s'au impus în cursul vremii ca măsură de judecare a valorii lor. Ori luminile și umbrele pe care le aruncă Cronos asupra amintirii cuiva, sunt în funcție de acestea, — unora micșorându-le, altora augmentându-le rezonanța.

Din cei din urmă face parte și fostul director și proprietar al Gazetei Transilvaniei, Aurel Mureșianu, amintirea căruia cu cât se înmulțesc anii dela ziua în care a căzut din rândul luptătorilor, cu atât se umple de mai mult conținut pilduitor de felul cum trebuie să-și iubească și să-și servească nația fiecare Român. A trebuit însă să treacă un sfert de veac dela data înhumării osămintelor sale în cimitirul în care-și doarme somnul fără de sfârșit și bardul dela 1848, ca să simțim ridicându-se, muștrătoare, figura masivă și luminoasă a gazetarului pentru care ziaristica nu era o profesiune lucrativă ca azi, ci o mucenicie. A trebuit să-și facă apariția în republica publicisticii românești atâți străini de sufletul și aspirațiile neamului, atâți notorici șantagiști, travestiți în Catoni ai moravurilor publice — în dreapta Lătrache, în stânga Gudurache, după largheța buzunarului, sau, când e cazul, după înălțimea fușteiului social încălecat de cel ochit —; a trebuit să cunoaștem speța ziarelor cu sentimentul rușinei complet atrofiat, — a ziaristilor care-și împart

loturile „afacerilor“, a „loviturilor“, după grad, agerimea condeiului și grosimea obrazului, — speța specimenelor de zăvozi care-și schimbă stâna și tohoarca „convingerilor“ după mărimea ciolanelor ce li se aruncă, pentru ca să putem aprecia în veridica sa valoare pe gazetarul „de modă veche“, cu morala robustă, cu adânc înrădăcinatul sentiment al răspunderii pentru tot ce făcea, scria sau vorbea, — a bărbatului dintr'o bucată, pentru care convingerile nu erau gulere sau cravate de schimbat din săptămână'n săptămână, — a sufletului onest care nu cunoștea târguiala nici cu adversarul nici cu conștiința-i proprie, — a luptătorului robit de un ideal, pentru isbânda căruia nu băga'n seamă piedecile, respingând ispita favorurilor, nesocotindu-și țigăna vieții, renunțând chiar la libertatea personală, — a spiritului echilibrat cu cumpăna judecării neinfluențată decât de considerațiile care tăiau în interesele neamului, — a dușmanului necruțător al politicei cu doi bani în trei pungă, al opiniilor și al hotărârilor pripite, nerumegate îndeajuns, — a ziaristului cu scrisul sobru, răspicat — tăios când era nevoie — care nu urmăria intoxicarea cetitorului cu hapuri otrăvite, nici îmbătarea lui cu apa chioară dar frumos colorată a frazei cu scânteieri de licurici, gâdilind slăbiciuni care se pot valorifica în monedă sunătoare, — a omului căruia, după muncă aproape necurmată — zi de zi, an de an — nu-i stetea înaintea decât vilegiatura la Vaț sau Seghedin, după gratiile libertății maghiare (plimbarea prin străinătate, în condiții princiare, cum și-o pot permite azi unii gazetari, fiind pe atunci doar o dorință de domeniu stratosferei), — a trebuit, zicem, să facem unoștința tuturor acestora, ca figura omului activ până la istovire, cu greutate pe care cei de azi nu le prea cunosc, să ia semnificația unui **simbol**. Căci simbol va rămânea viața celui care n'a pregetat să renunțe la viitorul pe care i-l asigurau: pregătirea sa (doctor în drept cu o practică avocațială de patru ani în cancelaria reputatului jurisconsult al Curții din Viena Dr. Edmund Markbreiter), apreciată-i activitate publicistică în jurnalele străine (îndeosebi în „Reforma“ lui Schuselka — în care apăra interesele neamului), legăturile ce-și creiase în străinătate în cei 11 ani petrecuți în capitala Austriei, frumoasa-i situație materială moștenită dela părinți, — și s'o pornească pe drumul greu al muceniciei de ziarist (ziarist român în Ardealul antebelic) „fiindcă — cum spunea el — interesul cel mai mare

trebuie să primeze pe cel mai mic, iar interesul național pretindea să se continue *Gazeta Transilvaniei*“.

Simbol va rămânea cel care — ca să nu-și poată face vreo-dată reproșuri că n'a fost la înălțimea datoriei și că n'a făcut tot ce i-a stat în putință ca să păstreze curățenia steagului pe care-l prelua dela tatăl său, — făcea din noapte zi, refuzându-și cele mai nevinovate distracții, chiar odihna pe care și-o îngăduie și cel mai puțin muncit intelectual — două-trei săptămâni de repaos, vara — scriind el, zi de zi, o bună parte a ziarului, iar ceeace scriau alții revizuiind cu o scrupulozitate pentru mulți supărătoare (fiindcă nu numai îndrepta, tăia, dar adeseori ciopârția într'atâta articolul original, încât nu mai era de recunoscut), preferind să-și înstrăineze colaboratori de preț decât să vină în contradicție cu conduita binestabilită a ziarului său, temut nu numai de adversarii politici, ci și de coreligionarii săi, pe care nu odată i-a admonestat, chiar înfierat, pentru atitudinii și manifestații contrare interesului și demnității naționale.

Consecvența aceasta de admirat explică și imaleabilitatea exponentului dela Brașov al revendicărilor noastre naționale, dârzenia — a cărei lumină își avea, fatal, și umbrele sale — dar prin care, adăogându-i puritanismul principiilor, curățenia morală în care a strălucit toată activitatea lui publică și frumusețea etică a luptei pe care a dus-o cel crescut în cultul idealurilor, — ridică figura îndrumătorului și luptătorului brașovean pentru drepturile unui neam aservit intereselor altora, la înălțimi accesibile numai elitei unui popor.

Azi, când se 'mplinește un sfert de veac dela prăbușirea cu fața spre dușman a ostașului dârz care 32 de ani, mereu mobilizat, a stat de veghe în tranșeea sacrificiilor — cu singura bucurie a conștiinței împăcate, de a-și fi făcut datoria la postul de răspundere pe care și-o asumase în fața Istoriei — azi, în preajma zilei când se împlinesc 25 de ani de când procurorul dela Tg. Mureș a ținut să mai vâre odată adânc mâna în buzunarul secătuit al celui mai vechiu ziar românesc, ca apoi, abia la două săptămâni, să ridice din nou măciuca paragrafilor milenarei „libertăți“, spre a lovi iarăși în autorul unui articol de sărbătoarea nașterii Mântuitorului — de astădată însă pentru ultima oră, căci o putere superioară justiției maghiare, în aceeași zi, îl sustrăgea puterii ei, luându-l sub ocrotirea

Sa, — azi, conștienți de tot ce a reprezentat în istoria luptelor noastre de afirmare și emancipare națională, în curs de aproape patru decenii, acest robust caracter și urzitor al atâtor inițiative, trecute sub numele altora, — sufletul românesc, a cărui mândrie și demnitate națională nu odată au fremătat impunător, răscolite de directorul Gazetei, îi închină, cu admirațiune și recunoștință, steagul pentru libertatea căruia Aurel Mureșianu o viață întreagă a luptat, jertfit și suferit.

20 Iunie 1934

„ȚARA BĂRSEI“

Aurel Mureșianu

de I. Moga

Inzestrat cu o inteligență vie, cu un temperament de luptător neînfricat și cu un remarcabil simț politic -- însușiri moștenite dela tatăl său — A. M. a luptat cu o inepuizabilă energie pentru unirea sufletească și politică a Românilor din fosta monarhie austro-ungară, în credința că numai prin această solidaritate națională vom putea ridica poporul român la un nivel cultural și economic mai înalt, închegând din el o redutabilă forță politică, în măsură a rezista ofensivei de maghiarizare a guvernelor ungurești și capabilă de a-și revendica cu energia și demnitatea cuvenită drepturile de cari am fost spoliați prin dualismul austro-ungar.

Ideea solidarității — militată de altfel și de Andrei și Iacob Mureșianu — a prins în sufletul lui A. M. puterea unei adânci convingeri cristalizate în program de luptă, ca o concluzie firească ce se desprindea din sterilitatea luptelor noastre politice duse pe două căi deosebite, a activismului și pasivismului, în primul deceniu următor dualismului. Spectacolul era în adevăr descurajator. Românii, desbinați în diferite atitudini politice, nu puteau opune nici o rezistență serioasă guvernelor maghiare.

Același spirit al desbinării bântuia în acel timp și între tinerii noștri de la Viena și A. M. și-a creat un incontestabil merit străduind pentru realizarea solidarității naționale între acești viitori conducători ai neamului, acțiune care a dus la fuzionarea celor două societăți studențești în una singură: „România Jună“. Tot el apoi, împreună cu Eminescu, lansează la 1870 chemarea pentru serbările dela Putna în memoria lui Ștefan cel Mare, la mormântul căruia aveau să se întâlnească tinerii din toate provinciile locuite de Români într'o uriașe manifestare a unității noastre sufletești.

În luptele politice ale Românilor ardeleni A. M. intră în 1877, ca redactor, alături de Gh. Barițiu, apoi dela 1 Ian. 1878 ca redactor și director politic, al „Gazetei Transilvaniei“.

Anul următor se începu sub semnul unor prevestiri rele pentru soarta Românilor din vechea monarhie. Guvernul unguresc în Ianuarie 1879 aduse proiectul de lege pentru introducerea limbii maghiare ca studiu obligator în toate școalele „nemaghiare“.

Tendențele desnaționalizatoare ale guvernului unguresc erau evidente și pentru viitor se impunea nevoia de a ne organiza în așa fel, încât ținând o permanentă legătură cu conducătorii noștri politici, să putem reacționa simultan și solidar împotriva atacurilor ce vor veni din parlamentul de la Budapesta contra instituțiilor noastre politice, culturale și economice.

Ideea solidarității naționale era acum de o stringentă actualitate. „Gazeta“ lui A. M. militează în acest sens într'o serie de articole din anul 1880, iar directorul ei obține curând un strălucit succes în conferința națională din 1881, care la propunerea lui primește cu însuflețire principiul solidarității tuturor Românilor din Ardeal, Banat și Ungaria, constituindu-se într'un singur partid național, cu un program politic comun.

Dar tocmai această biruință i-a atras cele mai necruțătoare atacuri din partea adversarilor și A. M. va duce de acum timp de un deceniu și jumătate o aprigă luptă împotriva celor ce nizuiau la distrugerea solidarității naționale, criticând programul partidului și susținând dualismul și legea de unire a Transilvaniei cu Ungaria.

Lupta s'a întezit în anul 1884, când „Gazeta“ lui A. M. deslănțue o violentă campanie împotriva celor grupați în jurul ziarului „Viitorul“, cari preconizau o politică de împăcare cu Ungurii și înființarea unui partid român guvernamental.

În același an s'au ridicat însă ca neîmpăcați adversari ai „Gazetei“ Tribuniștii, cari nu combăteau ideea solidarității naționale, dimpotrivă o susțineau, dar atacau cu ultima violență așa numita „politică a solidarității naționale“ pe care o considerau greoaie, prea îndelung calculată și prea timidă față de guvernele ungurești. Nu despărțeau aceste două ziare deosebiri esențiale de principii, ci metoda de luptă.

Tribuniștii acuzau conducerea partidului de lăncezire și de lipsă de curaj față de guvernele ungurești, cerând imediata prezentare a memorandumului la împărat și exploatarea acestui demers în măsură cât mai mare atât în opinia publică a regatului vecin, cât și în cea a statelor apusene.

„Gazeta“ militase încă înainte de apariția „Tribunei“ pentru necesitatea întocmirii unui memorandum explicativ, menit a lămuri pe monarh asupra nemulțumirilor poporului român și a-i cere sprijinul împotriva guvernelor ungurești. În maniera violentă și nerăbdătoare a Tribuniștilor, cari concentrau atacurile lor tot mai precis

asupra lui V. Babeș și Al. Mocsonyi, învinuindu-i că întârzie acțiunea memorandistă, A. M. vedea pericolul de a se provoca o nouă ruptură între Ardeleni de o parte și Bănățeni și Ungureni de altă parte, aruncându-i pe aceștia din urmă în apele politice activiste, distrugând astfel solidaritatea națională atât de greu încheată la 1881.

Susținea și A. M. nevoia înaintării memorandumului la împărat dar în nerăbdarea ce o puneau în această privință Tribuniștii vedea o forțare a lucrurilor, care va duce la compromiterea întregii acțiuni. A. M. milita deci împreună cu V. Babeș pentru pregătirea temeinică a acestui demers pe lângă monarh, nu pentru a produce o cât mai mare agitație în jurul lui, ci pentru ca, la momentul potrivit, să putem obține rezultate politice pozitive.

Cu durere vede deci A. M. cum la 1887 Tribuniștii ajung la conducerea partidului național, dar când acțiunea acestora a cuprins masele alegătorilor români și a îndrumat evenimentele în așa fel încât în 1894 s'a ajuns la Procesul Memorandumului, implacabilul adversar al Tribuniștilor s'a grăbit să fie printre cei dintâi apărători ai celor ce aveau să sufere condamnarea Curții cu jurați din Cluj.

Se încheia prin aceasta pentru A. M. un lung șir de frământări cari — după mărturisirea lui — „numai abnegării cele mari, ce au desfășurat-o cei grupați în jurul „Gazetei“ și a organelor naționale bănățene este a se mulțami, dacă a putut fi susținută în pericolul cel mai greu de persecutare și de luptă, cu chin cu vai, cel puțin aparența unei solidarități a partidului nostru național“.

Această risipă de energie pentru menținerea unei aparente unități de atitudine politică în rândurile Românilor, nu l-a împiedecat pe A. M. să stea de veghe și să sară la timp de pericol în ajutorul instituțiilor noastre culturale. Astfel la 1879, 1882 și 1891 duce o violentă luptă în coloanele „Gazetei“ și în întruniri publice împotriva proiectelor de legi ale guvernului pentru maghiarizarea școalelor noastre și cu aceeași dârzenie apără dreptul de a ne folosi de limba maternă în fața instanțelor judecătorești, atât în cele două procese de presă ale Gazetei, cât și în Procesul Memorandumului.

Pericolul cel mare A. M. îl vedea însă în înființarea asociației „E. M. K. E.“ și a altor societăți culturale maghiare, a

căror activitate subvenționată de oficialitate, putea aduce simțitoare pierderi în rândurile solidarității românești. „Gazeta” lui A. M. dă și de data aceasta alarma scriind: „Comitem un păcat de moarte, o sinucidere, dacă mai întârziem și nu punem umărul și pieptul ca să ne apărăm. . . . Să formăm reuniuni pentru conservarea naționalității noastre prin toate ținuturile locuite de Români, dar mai cu seamă acolo pe unde suntem mai amenințați”.

E un strigăt de chemare la unire a tuturor Românilor pentru apărarea ființei noastre etnice.

Dar A. M. ridică ideea solidarității naționale peste limitele politice noastre interne de partid, la înălțimea formulei care să ne permită o colaborare cu celelalte naționalități subjugate în cadrul monarhiei. Astfel, în 1891, la Expoziția din Praga, A. M., vorbind în numele delegațiunii române spunea: „D-Voastră Cehii ați desfășurat steagul solidarității slave. Pentru aceasta, sperăm noi, nu nizuiți la vr'o stăpânire nedreaptă asupra altora, ci numai la libertatea și egala îndreptățire a națiunilor acestei monarhii. În cadrul unei asemenea solidarități slave au loc și Români, căci și ei luptă pentru libertatea popoarelor. În punctul acesta suntem una și bucuros Vă întindem mâna. . . .”. Efectul acestor cuvinte îl vedem în cotidianul ceh „Narodni Listy” care într'un articol cu titlul sugestiv „Solidaritatea celor asupriți” scria: „A ne înțelege și a ne sprijini între olaltă, aceasta să fie în timpul de față deviza tuturor națiunilor asuprite de monarhie”.

Această solidaritate între cei asupriți — realizată deja cu prilejul Procesului Memorandului în care au activat ca apărători și trei avocați slovaci — a fost, poate, una din puținele mângăieri pe care le va fi avut A. M. la capătul unei lupte în care a cheltuit atâta suflet, talent și energie.

Ideea, dar mai cu seamă politica solidarității n'a adus rezultatele politice pe cari susținătorii ei erau în drept să le aștepte. Dar înțelesul larg pe care l-a dat A. M. acestei solidarități, ca forță generatoare a unității de simțire, de gândire și de acțiune a tuturor Românilor, străbate prin sferul de secol ce ne desparte de moartea acestui luptător național, proiectându-se înaintea noastră ca poruncă încă neîmplinită.

Iluzia „dacică“

de Aurel A. Mureșianu

VII.

Intre problemele mari și complicate pe care știința europeană se străduiește, de atâta timp, să le rezolve, fără a putea ajunge la un rezultat pozitiv, și care au dat naștere la nenumărate teorii, aproape tot atât de variate și divergente și astăzi ca la originea lor, sunt în primul rând: a) *problema naționalității popoarelor care au locuit înainte de expansiunea și cuceririle Romanilor, ținuturile carpato-dunărene*; b) *problema originii Slavilor și c) problema originii poporului românesc de astăzi.*

Oricât ar părea de deosebite și disparate aceste trei probleme la prima vedere, ele au totuși o mulțime de conexități, astfel că rezolvarea uneia din ele este, am putea zice, chiar condiționată de rezolvarea celorlalte două. Intrebuințând un termen tehnic modern am putea numi acest fenomen care se desprinde tot mai mult pe orizontul haosului științific de până acum al Sud-Estului european, *interdependența* problemelor istorice, etnice și lingvistice ale popoarelor din jumătatea dela Răsărit a Europei, care au stat timp de peste două mii de ani sub influența spirituală și materială a Sudului greco-romano-bizantin.

Au trecut mai multe decenii de când linguiștii și filologii mai marcanți ai Europei, romaniști și slaviști, au constatat nevoia absolută a studiului comparativ al fenomenelor lingvistice dintre limbile slave, singura limbă romanică a Orientului și celelalte limbi ale Peninsulei Pindului și Haemului, despre care se constată, pe zi ce merge tot mai mult, marea influență pe care au exercitat-o în decursul veacurilor unele asupra celorlalte. Nu tot astfel au procedat însă și istoricii. Cei mai mulți dintre istoricii popoarelor din chestiune s'au baricadat în fortărețele lor „naționale“, crezând că vor putea reconstrui trecutul poporului lor cu ignorarea aproape totală a popoarelor încunjurătoare. Rezultatul a fost că aproape fiecare ne-a dat o operă șovină, *unilaterală* și imperfectă.

Un exemplu clasic ni-l prezintă în această privință istoriografia ungurească. Câtă zarvă, câtă turburare n'a produs în lumea științifică europeană teoriile istorice ale faimosului Hundsdorfer-Hunfalvy, care făceau din neamul nostru românesc o rasă inferioară, nomadă, parazitată, fără tradiție ci cultură proprie, avizată aproape o mie de ani numai la mila descendenților lui Arpad.

Ca să ne convingem la ce rezultate dezastruoase, din punct de vedere al științei pure și adevărate, poate duce o astfel de concepție „istorică“ unilaterală și plină de prejudecăți, să aducem numai un mic exemplu. În faimoasa sa carte „Etnografia Ungariei“, apărută și în limba germană, Hunfalvy afirmă că „*Ilirii, Tracii, Geții, Dacii, Schiții, Sarmatii și Alanii au fost valurile unuia și aceluiași șuvoi de popoare revărsat asupra Europei, dela Răsărit spre Apus, prin porțile nordice ale Iranului*“.¹⁾ Hunfalvy ar fi putut poate să spună că unele din aceste popoare au contribuit la formarea poporului unguresc, dar nu că au venit toate, pe același drum, din Asia. *Ilirii mediteranieni, Tracii și Dacii carpatici și ario-europeni, Schiții mongoli și semi-mongoli, Sarmatii și Alanii irano-turanici* — „unul și același șuvoi de popoare“ venite din Asia superioară. . . . Un astfel de talmeș-balmeș nu s'a putut ivi în mintea unui istoric decât sub influența nefastă a naționalismului forțat și artificial, distrugător și șovin, care a caracterizat, mai ales în a doua jumătate a veacului trecut, întreaga politică de stat a foștilor stăpânitori ai Ungariei și care a lăsat urme adânci și în știința lor.

Cam tot aceeași concepție îngustă și unilaterală a făcut și pe istoricii altor neamuri să dea fiecare *aceluiași* obiect o interpretare deosebită. Acesta a fost cazul și cu naționalitatea Geților și Dacilor. Unii istorici germani (și sași) și-au dat toată osteneala să dovedească că au fost Germani, unii dintre istoricii slavi — precum am văzut și vom vedea, cu mai multă rațiune — că au fost Slavi, alți istorici mai obiectivi au făcut din ei Celți sau Asia-tici puri, pe când cei mai mulți, considerându-i ca un fel de *res nullius*, le-au dat o naționalitate *imaginară*, uitând că numele *trac* a putut avea și un înțeles pur geografic și dialectal și că a putut

1) Ethnographie von Ungarn, Budapest, 1877, p. 63.

cuprinde în sine și un grup etnic format din aceleași elemente din care era compusă și marea mulțime a Venzilor (Venezilor sau Veneților) și Anților și chiar și a Sclavenilor de mai târziu, înainte de difuziunea și generalizarea numelui lor, după marea lor migrațiune și expansiune din veacurile III—VI d. Hr., asupra vastului teritoriu ocupat și mai înainte, în mare parte, de neamuri și triburi înrudite de aproape cu ei.¹⁾

Pe cât de număroase au fost în trecut scrierile care s'au ocupat, dintr'o perspectivă oarecare, cu cele trei mari probleme înșirate la începutul acestui capitol, pe atât de puține au fost acelea care să le cerceteze din toate aspectele lor: istorice, geografice, etnologice și lingvistice. Nu mai vorbim de puternica forță auxiliară a științei relativ noi a arheologiei și a științei abia acum în formațiune a antropologiei. Mai ales aceste două din urmă sunt pe cale să răstoarne întreaga construcție făcută pe nisip a istoriografiei Europei răsăritene de până acum.

Cât de multe și mari sunt surprizele ce le poate aduce o cercetare profundă și *de ansamblu* a problemelor de mai sus, a dovedit-o și Vasile Pârvan prin neprețuitele sale lucrări pregătitoare a vechei istorii a neamului nostru și a ținuturilor ocupate de el, istorie care este abia acum pe cale de a se naște.²⁾

Mai ales substratul arheologic extrem de bogat al Transilvaniei oferă un material de studiu inepuizabil și vrednic de invidiat

1) Marea migrațiune a Sclavenilor sau Slovenilor n'a însemnat revărsarea asupra imperiului roman a unei rase cu totul noi și stăine, ci a fost numai o ultimă avalanșă mare și decisivă a unei migrațiuni, a cărei începuturi se pierd în negura istoriei. Ea a găsit aici elemente etnice înrudite, precum au găsit și Ungurii în Pannonia rămășițele Avarilor înrudiți cu ei.

2) Despre imperfecțiunile lucrării sale și-a dat seama însuși Pârvan scriind: „Inercarea noastră de a scrie protoistoria Daciei... e un început care de sigur va provoca o întreagă literatură. Noi înșine, îndată ce săpăturile... vor aduce material nou suficient, vom reface din temelii cartea de acum” (Getica, p. 648). Și în literatura slavă au început să apară astfel de lucrări de ansamblu. Între acestea amintim cartea istoricului polon I. Czeka-nowski: „*Introducere în istoria Slavilor, perspective antropologice, etnografice, preistorice și lingvistice*” (Wstęp do historii Slowian, perspektywy antropologiczne, etnograficzne, prehistoryczne i językonawcze), Lwow (Lemberg), 1927. Regretăm de a nu ne-o fi putut încă procura, deși după notele critice asupra ei, pare a fi ajuns la unele concluzii asemănătoare cu ale noastre.

de popoarele slave dela Nord și Răsărit, a căror istorie veche prezintă și astăzi aproape aceeași situație dezolantă ca și în trecut.¹⁾

Un fapt semnificativ și care poate fi considerat ca un început al rezolvării problemei locurilor de origine ale Slavilor în Europa, este contribuția însemnată a arheologiei la constatarea *negermanismului* culturii străvechi a Lusaciei (Lausitz-ului) Germaniei sud-estice (Silezia și Branderburgul sudic).

Toată contraversa se învâрте acum în jurul atribuirii ei Ilirilor, Tracilor sau Slavilor. Istoricul polon Stasiowski o numește cu drept „noua haină a vechei teorii a autohtonismului Slavilor“. Am văzut de altă parte și însemnați arheologi germani ca G. Kossinna constatând, până prin anii 1500 în de Hr., prezența pe teritoriile dela Răsărit și Sud de râul Vistula, a unei culturi negermane, și atribuind-o poporului imaginar al „Carpo-dacilor“.²⁾

Iată deci cât de multă importanță va avea pentru rezolvarea problemelor de mai sus deslegarea marelui enigma „dace“ și „tracce“ care ține de atâta timp în întunec începuturile istoriei Europei răsăritene. Ceea ce n'au putut face până acum în mod izolat, nici istoria și geografia, nici arheologia și istoria artei, nici etnografia și lingvistica, nici antropologia și morfologia, o vor putea face, de sigur, toate aceste științe lucrând împreună. Numai într'o astfel de colaborare strânsă se va putea valida și contribuția *logiceii* la judecarea faptelor și înlănțuirii lor istorice.

1) Asupra stadiului prezent al problemei originii Slavilor, găsim o foarte bună și concisă expunere în studiul recent al istoricului polon Stasiowski despre „Primele urme ale creștinismului în Polonia“, publicat în revista „*Zeitschrift für ost-europäische Geschichte*“, caetul 2 din 1934: „Problema patriei de origine și a expansiunii vestice a Slavilor — scrie Stasiowski — se discută încă mereu. Asupra celor mai vechi așezări ale Slavilor găsim ipoteze și expuneri cu totul divergente. Și explicația numelor vechi provoacă greutăți considerabile. Cronologia zace cu desăvârșire în întunec. Localizarea singuraticelor triburi rămâne în cel mai mare grad neclară, etc. etc.“

2) Acest cuvânt compus din numele poporului slav al Carpilor și numele *geografic* „dac“ apare mai întâi în scrierile istoricului Zosimos (sec. V. d. Hr.) pentru denumirea tovarășilor de luptă din anul 380 ai Hunilor și Skirilor germanici. *Acești aliași nu erau însă decât Slavii nord-vestici cari începură marea lor migrațiune spre Sud*. Afirmația lui Tomaschek (Die alten Thraker, I. p. 108) că „această formă compusă de nume dovedește strânsa legătură a Carpilor cu națiunile dacă și tracă“ este cu totul neavenită.

Înainte de a arunca o privire asupra problemei și din aspectul ei lingvistic, fie-ne iertat a mai pune câteva întrebări:

a) Cum se împacă teoria grupului lingvistic specific mediteran al „Traco-Phrygio-Armenilor“ cu originea nord-danubiană a „Tracilor“ și „Geților“ și cu prezența în epoca protoistorică, în număr atât de mare, până aproape de Marea Baltică și până în stepele Rusiei de azi, a rasei considerate a fi de aceeași origine cu „Tracii“ sudici?

b) Cum se împacă faptul că regiunile nord-estice ale Europei au până prin apropierea Chievului, din vremuri străvechi, o nomenclatură topografică fino-mongolă, cu „*spațiul imens*“ (per immensa spatia) despre care Iornande (Get. 34—35) constată că era ocupat, la începutul veacului al 6-lea d. Hr., la Nord-Est de Dunăre, de uriașa familie a „*Veneților, Anților și Sclavenilor*“ (Venethae Antes Sclaveni)? Unde am mai putea noi găsi loc pentru acest spațiu în Europa, dacă cea mai mare parte a lui ar trebui s'o cedăm „Dacilor“ și „Tracilor“?

c) Cum de s'au mai putut găsi pe vremea împăratului Traian atâția „Daci“ sau „Traci“ în regiunile Carpaților, după ce atât de mulți trecuseră, în decursul veacurilor, Dunărea, modificând adânc fizionomia etnică a peninsulei Olympului și Haemului? Ar fi putut acești „Daci“ să reziste atât de mult puter-nicilor legiuni romane, dacă n'ar fi avut *rezervorii etnice* în Nord-Estul Carpaților?

d) Cum ar fi putut Herodot să numească pe Traci „cei mai numărôs popor din lume, după Indieni (Inzi)“ dacă el nu s'ar fi gândit și la popoarele slave și germane¹⁾ din Nordul Europei și când el singur ne spune că Mysii și Phrygii din Asia Mică erau originari din „Tracia“ europeană; că cei mai vechi locuitori ai Peninsulei Haemului au fost „Pelasgii“ și că o însemnată parte a ei era locuită de „Iliri“?

e) Cum ne-am putea explica durata cea lungă a marelui război de coaliție al Barbarilor din Nordul și Răsăritul imperiului roman, de pe timpul împăraților Marcu Aureliu și a fiului

¹⁾ Cei mai vechi scriitori grecești nu aveau cuvinte speciale pentru numirea Germanilor și Slavilor din Nordul Europei, ci îi cuprindeau sub numirile de *Schiți, Celto-Schiți, Celți și Traci*.

său Commodus, numit îndeobște „războiul marcomanic“, fără participarea maselor slave, reprezentate în primul rând prin Costobocii¹⁾ galițieni cari pătrunseră atunci până în inima Eladei ?

f) Cum se explică că Zozimos numește pe tovarășii de război ai Goților, Skirilor, Taifalilor, Hunilor și Alanilor cari au năvălit prin anii 380 cu atâta vehemență asupra ținuturilor romane din dreapta Dunării, *Carpodaci*, când știut este că Germanii și Hunii erau mai puțin număroși și că ei se foloseau în expedițiile lor de masele slave ?

g) Nu este semnificativ faptul că cei mai vestiți linguiști și indogermaniști europeni, încercând să analizeze cuvintele arătate ca „tracce“ de către autorii vechi și mai ales cele „dace“ ale lui Dioscorides, *n'au găsit în nici o limbă eropeană și extra-europeană asemănări și potriviri mai multe și mai evidente decât în limbile letto-slave ?*

Lăsând la o parte numirile geografice care sunt totdeauna înșelătoare²⁾, de oarece ele trec, cu puține modificări, dela un popor la altul, și care nu ne-au fost transmise decât într'o formă grecizată, de cele mai multe ori cu totul schimbată și schimonosită — și Grecii aveau un talent deosebit în privința aceasta — ne vom opri mai întâi la numele de plante „dace“ ale lui Dioscorides și la celelalte câteva cuvinte arătate sau presupuse „tracce“ de către autorii vechi.

Asupra celebrului tratat „Despre materia medicală“ a lui Pedaniu Dioscorides din Anazarbus (Cilicia), scris pe timpul

¹⁾ Numele Costobocilor este o formație analogă cu numele Tyregiților, Pien-giților etc., *Costa* (Kosta) fiind — precum constată și Schafarik (op. cit. I, p. 209) — numele *mai multor râuri* din ținuturile slave dela Nord-Est de Carpați. Schafarik a mai întâlnit numele *Boki-lor* și în formațiile: *Sa-boki, Nali-boki, Cetyr-boki, Bialo-boki și Wislo-boki*.

²⁾ Peste tot în Europa nomenclatura geografică arată urmele unor limbi și popoare preistorice, de mult dispărute ; nicăiri ea nu este pur națională. Cu foarte mare dreptate observă L. Niederle că, dacă s'ar admite, pe temeiul analizei toponimiei europene, caracterul pur celtic, finez etc. al cutărei regiuni, „s'ar ajunge la concluzia absurdă că nu există în Europă o singură regiune în care s'ar putea localiza patria Slavilor, fiindcă nu există nici o regiune cu nomenclatură pur slavă. Slavii ar trebui astfel excluși din vechea Europă“ (op. cit. I. p. 25.)

împăratului Neron (54—68 d. Hr.), există o literatură întreagă. Mult au fost discutate mai ales numirile sale de plante medicinale, însemnate în nu mai puțin de 21 de limbi, din toate colțurile lumii cunoscute de atunci, între cari și limbile *dardanică*, *bessă* și *dacă*¹⁾. Nu e locul aici să desbatem dacă aceste sinonime se datoresc toate lui Dioscorides sau, precum au presupus unii comentatori, unor interpolatori mai târzii. Insuși faptul că între cele 21 de limbi amintite nu se găsește nici una germană și nici limba gotică, care a început a fi scrisă în veacul al IV-lea d. Hr., precum și împrejurarea că *în tot decursul existenței provinciei romane a Daciei, nu se mai pomenește nici măcar o singură dată, în cuprinsul ei, nici numele „Dacilor“, nici limba lor*, ne silește să credem în autenticitatea și contemporanitatea sinonimelor „dace“ ale învățatului medic elin.²⁾

¹⁾ Intre aceste limbi nu se găsește nici limba „tracă“, nici limba „getică“: o nouă dovadă că și în veacul I. d. Hr. aceste cuvinte n'aveau decât un înțeles geografic.

²⁾ Chestiunea a fost tratată la noi din punct de vedere filologic, în timpul din urmă, de d-l prof. V. Bologa, directorul Institutului pentru Istoria. Medicinii dela Universitatea din Cluj, în *Dacoromania*, buletinul „Muzeului Limbei Române“ de acolo, anul V. pag. 570 și urm. D-l Bologa nu admite autenticitatea sinonimelor „dace“ ale lui Dioscorides decât în cazul când manuscrisul original, după care s'au copiat cele existente de astăzi — dintre care cel mai vechi este Codicele Constantinopolitan din veacul al V-lea d. Hr. — s'ar fi compus în veacurile II. și III. d. Hr.; în cazul contrar, autenticitatea lor „ar trebui trasă la îndoială, deoarece *în secolul V. limba dacică abia mai trăia*“. Dacă aceste cuvinte sunt într'adevăr slave, atunci puteau fi, după părerea d-sale, ale unuia dintre număroasele popoare barbare amintite de Priscus în regiunile stăpânite atunci de Hunii lui Atila. Precum aflăm pe cale particulară, tot dela d-l Bologa, cu chestiunea aceasta s'a ocupat, de curând, și învățatul bulgar Deceff. Deși are „păreri asemănătoare“, ajungând și el la concluzia că cuvintele dace vor fi fost interpolate în sec. III. d. Hr., Deceff „crede totuși că majoritatea lor este într'adevăr dacă, deși admite că noțiunea „dac“ în sec. III. nu mai era o noțiune etnică ci o noțiune geografică.“ Intrucât noi am constatat și constatăm apartinența majorității „Dacilor“ la grupul de popoare letto-slave și deci *inexistența unei națiuni specifice dace*, slavitatea și autenticitatea sinonimelor „dace“ ale lui Dioscorid nu apare decât cu atât mai firească.

Cel dintâi care s'a ocupat mai amănunțit cu cuvintele „dace“ ale lui Dioscorides,¹⁾ a fost întemeietorul filologiei germane, Iacob Grimm. Analizând aceste cuvinte, cu scopul de a dovedi identitatea Goșilor cu „Geții“, Grimm a constatat, desigur nu fără surprindere, că ele arată foarte multe aflnități cu limba litvană. Pe atunci însă litvana nu era considerată ca limbă slavă, ci mai mult ca o limbă intermediară între germană și slavă. De aceea teoria lui Grimm despre gotismul „Geților“, a dat încă multă muncă zadarnică învățaților. Părerile lui Grimm au fost combătute mai târziu de linguiști și indogermaniști ca Diefenbach, Leo, Cun, La Garde, Fick, Roesler, Tomaschek și alții, dintre cari cei mai mulți au constatat și mai bine afinitățile surprinzătoare ale cuvintelor „dace“ din chestiune cu limbile letto-slave, fără însă de a avea nici unul curajul — obsedați fiind de stafia „tracismului“ — de a le atribui deadreptul unei limbi aparținătoare grupului de popoare al Letto-Slavorilor.

Să dăm câteva exemple :

Numele „dacic“ al *rostopaștei* (*Chelidonium Majus* — L.) era după Dioscorid *krustáne* (*κροιστένη*). Atât Grimm cât și Diefenbach, Cuno, Roesler și Tomaschek n'au găsit în nici o altă limbă europeană un cuvânt care să se potrivească mai bine, și ca înțeles și asemănare, ca numele *litvanic* a aceleiași plante : *kregzdyne*.

Pentru *lumânărică* (*Verbascum Thapsus* — L.) găsim la Dioscorid (manuscrisul codicelui Constantinopolitan) sinonimul „dacic“ *diésema* (cu varianta *diessame* din Herbarium-ul de mai târziu al lui Lucius Apuleius). Tomaschek a constatat că aceeași plantă se numește în limbile slave *diwizma* (dalm. *diwizma*, ceh. *diwizna*, pol. *dziwanna*, sârb *dywina*, rus. *diwenna*, litv. *dywonai* etc.) „Coincidența dintre dacicul *di(v)esema* — scrie Tomaschek — și slavul *diwizma bate la ochi în cel mai mare grad.*, astfel că suntem tentați a ne gândi la un împrumut dintr'o parte oare-

¹⁾ Sinonimele lui Dioscorides au fost scrise grecește, de aceea nici nu e mirare că cele mai multe din ele se îndepărtează atât de mult de fonetica originalului, încât nu pot fi explicate cu ajutorul nici unei limbi din lume. Din cauza greutăților tehnice de tipar noi le transcriem, pecăt se poate, cu litere latine simple, lipsindu-ne semnele fonetice convenționale.

care (op. cit. II, p. 32). Imprumut ca împrumut, dar cum se explică atunci prezența lui în aproape toate limbile slave de azi, dela Marea Baltică și până la Marea Adriatică?

Aruma sau *rodul pământului* (*Arum Maculatum* — L.), o plantă cu rădăcină pișcăcioasă ca a hreanului, este trecută la Dioscorid cu sinonimul „istrian“ (iliric?) *lagma* și cu sinonimul „dacic“ *kyriónnecum* (κυρίωννικουμ). Tomaschek, cel dintâi care s'a ocupat cu etimologia acestui cuvânt, a găsit că cea mai mare asemănare cu el o are cuvântul slav *koreni* „rădăcină.“ Botanismul ungar ardelean, *Lattyák*, crede chiar într'un studiu publicat în revista maghiară „Caetele Muzeului Botanic“ din Cluj (fasc. III din 1919)¹⁾ — în care și el vede în cuvintele „dace“ ale lui Dioscorid cuvinte slave — în înrudirea lui cu cuvântul vechi slav *chrenŭ* (litv. *krenas*), dela care derivă și românescul *hrean*. Forma românească dialectală *hirean* a păstrat încă și mai bine expresiunea străveche a acestui cuvânt, tot atât de „dacic“ cât și de slav.

Numele „dacic“ al *socului* (*Sambucus Nigra* — L.) este la Dioscorides *seva* (σέβα). Chiar și lui Grimm i se păruse foarte curios faptul că Sârbii numesc și astăzi socul *zova*. Tomaschek a găsit însă această rădăcină și în alte limbi letto-slave și în primul rând în însuși numele socului la Litvani care este *seiw-medis*, cuvânt compus care însemnează de fapt „pom găunos sau țevos“, căci cuvântul *seiwa* însemnează „țevă“. Cuvântul se găsește și în limba polonă sub forma *cewa* „țevă“. El a însemnat, de sigur, la origine „țeava“ socului și a trecut dela Slavi și în limba noastră.

Cu legătura evidentă dintre *pro-diorna* lui Dioscorid și *zârna* românească, numele uneia și aceleleași plante (*Solanum Nigrum* — L.) s'a ocupat mai întâi învățatul nostru Hașdeu. Pornind dela analogia numelui geografic *Dierna*, care se 'ntâlnește în inscripții și sub forma *Zerna*, Hașdeu a dovedit că într'adevăr „dacica“

1) *Lattyák Sándor, Néhány Dioscorides-féle dák növénynevről*, în „Botanikai Muzeumi Füzetek“, Cluj, 1919. — *Lattyák* crede a fi găsit cea mai mare asemănare a cuvintelor „dace“ ale lui Dioscorid cu dialectul *goral* sau „muntean“ din Polonia, din ținuturile muntoase dela Nordul Beskizilor (Carpații de suș). În recenziunea lucrării sale, publicată în *Dacoromania*, anul II, p. 755—57, D-l prof. N. Drăganu dela Universitatea din Cluj găsește unele din aceste etimologii foarte plauzibile, lăsând deschisă întrebarea slavității limbii dace.

- *diorna* (variantă: - *diarna*) este străbuna *zârnei* românești.¹⁾ Tot el a mai constatat că cuvântul avea înțelesul de *negru*, înțeles exprimat și astăzi în limbile slave prin forma *czern, czarn, czorn*, (litv. *kirsnan*) etc. Hașdeu fiind un mare adversar al teoriei slavismului Dacilor, care era interpretată de el ca un fel de „panslavism“, nu admitea nici o legătură între aceste cuvinte, precum el nu admitea — în acest caz cu dreptate — derivarea cuvântului dela slavul *z'arno* „grăunte“, nu numai din cauza divergenței de înțeles, dar mai cu seamă în urma faptului că și în alte limbi indo-europene numele *zârnei* este format prin compoziție cu cuvântul *negru*. Tomaschek, simțind că prin admiterea etimologiei lui Hașdeu s'ar dărâma întreaga teorie lingvistică „traco-phrygio-armeană“, a căutat să dea o altă explicație cuvântului „dac“, aducându-l în legătură cu presupusa rădăcină ind.-germ. *der-, dor-* „a crepa, a rupe“, care s'ar cuprinde și în cuvântul sanscrit *dârin* „rupând“, în cuvântul slav *dernu* „glie“. în noul pers. *dures* „helleborus, herba insana“ (slav *durman*), precum și în litv. *durn-zole* „măslăriață“. — Incidid in Scyllam, cupiens vitare Carybdin!

Un fenomen căruia nu i s'a dat mai înainte nici o importanță deosebită, este apariția în vreo 20 din cele aproape 60 de cuvinte „dace“ ale lui Dioscorid și Apuleius a componentului *-zila* (variante: -*ζηλα*, -*θελα*, -*διλα*, -*δηλα*, -*θλα*, -*tela*, -*chela*, etc.) Și Tomaschek observase, vorbind despre *tirco-zila* lui Apuleius, că cuvântul al 2-lea „ar putea să cuprindă elementul *zila*, iarbă, litv. *zole*, slov. *zelije*“. Nu mai încapе îndoială că aici avem de

1) Istoria Critică a Românilor, vol. I, ed. 2-a 1874, p. 270-74. — După ce Hașdeu constată că ciobanii români numesc și astăzi *zârne* „oițele negre“ și că în toponimia românească se găsesc o mulțime de localități cu numele *Zârnești*, adică „Negrești“, încearcă să evidențieze contrastul dintre toponimia arhaică „daco-romană“ și toponimia „slovenească“ de mai târziu, aducând ca exemplu satul *Zârnești* din județul Buzău, care în o parte a lui se numește *Cernătești*: „două cătune învecinate, ambele „negre“, dear unul daco-românește și celălalt deja refăcut slovenește.“ Hașdeu e de părere că „sibilantul daco-roman z din *zârna* e foarte departe de palatul slav *cz* din *czerna*. Răspândirea mai târzie a dialectului slovenesc în Europa, deodată cu marea migrațiune a Sclavenilor răsăriteni, nu însemnează că dialectul „dacic“ n'a putut fi și el un dialect slav. Nu apare de fapt mai apropiat neo-slavul *czern* de dacicul *zarn*, decât de litvanicul *kirsnan*?

a face cu același cuvânt caracterizător, care nu poate fi decât numele slav al „ierbei“, compoziție a cărei analogie o găsim și în alte limbi indo-europene și și în limba românească (iarbă-mare, iarbă-grasă, iarbă-aspră, iarba-fiarelor, iarba-șarpelui, iarba-vântului, etc. etc). Acesta a fost și punctul de plecare al cercetărilor amintite ale lui Lattyák Sándor, care a găsit că în dialectul goral iarba se chiamă și astăzi *zela* și că acest dialect „s'ar apropia mai mult de limba slavă veche“. D-sa pare a ne fi și convins că în numele „dac“ *mizela* (var. *mozula*) trebuie să vedem o compoziție din vechiul slav *medŭ* ‚miere‘ (pol. miód) și cuvântul *zela*, în înțeles de „iarbă dulce“, care se potrivește și cu numele grecesc al acestei plante, *thymos*¹⁾. Procedând după metoda cea mai grea și cea mai riscată, de a căuta explicația numirilor de plante „dace“ după însușirile lor caracteristice, d-sa reușește să facă apropieri foarte interesante, ca de pildă între *budathla*, numele „dac“ al spinului (*Carduus Acanthoides* — L.) și cuvântul slav *bodo* ‚a împunge‘ sau polonezul *bodlak* ‚scaiu‘ (slov. *bodljak*). Cele mai multe sunt însă foarte puțin sigure, mai ales din cauza transcrierii fonetice greșite a sinonimelor lui Dioscorides.

Să fie oare numai întâmplătoare potrivirea numelui plantei „dace“ *kykolida* (var. *kokolida*) cu litvanicul *kukalas* (leton *kokali*), cu vechiul slav *câcoluța* (rus *kokol*) și cu românescul

¹⁾ Apropierea făcută de Tocilescu (Dacia înainte de Romani, p. 369) și de Alex. Papadopol-Calimach (An. Ac. Rom. S. II, t. I, p. 51) între cuvântul dac *mizela-mozula* și cuvântul albanez *modulă* ‚mazăre‘ este cu totul hazardată. Aceste două numiri, a două plante cu lotul diferite, n'au nimic de a face una cu alta. Și Alex. Philippide respinge această apropiere (Originea Românilor, vol. II, p. 720). Cu toate acestea Philippide nu admite slavismul cuvintelor dace scriind: „De aici nu urmează însă de fel că vor fi trăit Slavi înainte de Daci prin Dacia ori că chiar vor fi fost Dacii Slavi... Nici alte asemănări care s'ar găsi între cuvinte dace și cuvinte salve nu pot proba slavitatea Dacilor“ (Orig. Rom., I, p. 324—25). Philippide nu aduce însă nici o probă contrară. Și ce probă ar fi putut el aduce în favorul tezei „tracce“, când linguiști și „balcaniști“ eminenți, ca de pildă Kristian Sandfeld dela Universitatea din Copenhaga, sunt de părere că „*asupra limbei tracce nu se poate afirma nimic sigur, neștiindu-se nimic despre ea*“. (Vezi recensia d-lui Șt. Bezdechi asupra cărții lui Sandfeld „Balkanphilologien“, din 1926, în *Dacoromania*, IV, p. 1278—302).

cuculeasa? Ce ne împiedecă a crede în identitatea constatată chiar de Tomaschek a „dacicului“ *kinuboila* și a „bessicului“ *kinubula* cu litvanicul *sun-obulas*, numele uneia și aceleleași plante de soiul *mătrăgunei* care poartă și în dialectul nord-estic german numele de *Hundskürbis* („dovleacul câinelui“), asemănătoare cu celalalt nume românesc al mătrăgunei, *cerafa lupului*? Tomaschek care a descoperit această asemănare, nu-și putea însă explica prezența palatalului *k* în numele câinelui (litv. *sun*), de oarece limbile „dacă“ și „tracă“ sunt considerate ca făcând parte *dimpreună cu limbile slave* din așa numitul grup „satem“ al limbilor indo-europene, uitând că Dioscorid a putut fi influențat la transcriere și de numele grecesc al câinelui, care este *kyon*. Nu se pare firească apropierea făcută încă de Grimm (*Geschichte der deutschen Sprache*, vol. I, p. 208) între numele dacic al pelinariței, *zuoste* (var. *zuuste*) și cuvântul litvan *justa* ‚cingătoare‘ când această plantă poartă și la Germanii vecini ai Litvanilor numele de „cingătoare“ (Gürtel)?

Faptul că între cuvintele arătate ca „dace“ de Dioscorid se găsesc și cuvinte evident *celtice*, ca de pildă *dyn* ‚urzică‘, ar fi ușor explicabil prin rolul însemnat pe care l-a jucat elementul celtic și în regiunile „dacice“. ¹⁾

Cam tot așa stă lucrul și cu celelalte 36 de cuvinte „trăce“ din scrierile autorilor vechi. Și la căutarea etimologiilor acestora învâțații s’au văzut nevoiți a apela la limbile letto-slave. Unele

1) Dovedirea caracterului letto-slav al limbei „dace“ a lui Dioscorid nu însemnează însă nici pe departe că toți locuitorii ținuturilor „dace“ au aparținut acestui grup de popoare. El va fi format însă majoritatea relativă. Aceasta reiese din toate constatările noastre de până acum. Chiar și istorici ca Engel, cari așezau pe Traco-Daci într’un grup lingvistic deosebit, vedeau în numeroasele nume de popoare amintite de Ptolemeu în „Dacia“ nu mai puțin de „15 ginți și neamuri deosebite, despre cari nimenea nu poate stabili ușor, dacă aparțin neamului dacic, sarmatic, gotic sau altui soi de oameni“ (op. cit. p. 88). Iar Schafarik scria în cartea sa „Originea Slavilor“, apărută la Pesta în 1829: „Cercetarea amănunțită a locuitorilor Daciei și a ținuturilor mărginașe din Nordul Dunării, ne duc în mod de tot hotărât la constatarea în cuprinsul ei a mai multor popoare deosebite între ele prin limbă și origine“.

din aceste cuvinte sunt însă foarte dubioase, iar altele aparțin limbei dardanice, care era o limbă iliră și care nu avea nimic comun cu limba Tracilor dela Răsăsitul Peninsulei și din Nordul Dunării — ceea ce o dovedesc de altfel și sinonimele dardanice ale lui Dioscorid — sau erau de origine schitică ori chiar persiană, precum a fost de pildă cuvântul *dizos* sau *diza*, cuprins în numele mai multor localități, cari erau și „locuri fortificate” și care au rămas fără îndoială din timpul dominațiunii persiane de mai multe decenii asupra Traciei, urmată după marea expediție a lui Darius I. și care a făcut pe linguiști ca Diefenbach, La Garde, Roesler, Fligier, Renan, etc. să vadă în limba „tracă” o limbă iraniană.¹⁾

Lăsând la o parte cuvintele obscure și pe cele îndoelnice, ne vom opri un moment la câteva din cele mai ușor explicabile și care ne dovedesc din nou letto-slavismul majorității „Tracilor”.

Vorbind despre „*Moisoi*” traci (*Mysii* sau *Moesii*)²⁾, Strabon ne spune (Geografia, VII, 3) că unii din ei, considerați de

1) Intre cuvintele arătate ca „trăce” este și unul de origine egipteană; căci *bassara*, care după unii însemna „vulpe” iar după alții o haină făcută din piei de vulpe a baccantelor „trăce”, este, precum constată și Tomaschek, cuvântul egiptean *uasar* și coptic *basar* „vulpe”.

2) Vorbind despre faptul că Elinii considerau pe Geți și pe Myzi ca „Traci”, Strabon ne dă o lămurire extrem de importantă pentru noi Români. El ne spune că „*Myzii se chemau mai de mult Musoi (Μυσοί), iar astăzi se numesc Moisoi (Μοισοί)*”. Se știe că Elinii vechi transcriau pe *u* străin sau barbaric interconsonantic cu *y* (*v*). Cetirea exactă a numelui „Musoi-lor” sau „Moisoi-lor” traci ne descopere nu numai originea străvechiului nume patronimic românesc *Mușoiu* sau *Moșoiu*, dar însăși originea cuvântului românesc *moșia*. Se vede că *u* s’a prefăcut în *o* sub influența Romanilor cari au făcut din *Musia*—*Mo(e)sia* centrul expansiunii lor la Dunăre și pe care îl pronunțau sau ca diftong sau numai simplu *Mosia* sau *Mesia*, ca de pildă în MILITES MOSIAE din celebra inscripție de pe timpul împăratului Tiberiu, săpată în stâncile din dreapta Dunării în fața satului Cozla Mare din Banat și copiată și publicată mai întâi de Grisellini la 1780, sau în inscripția LEGIO MESIACA din C. I. L. al lui Mommsen, vol. VI, nr. 2759 — după analogia Troesmis și Trosmis — iar nu *Mözia*, după citirea necorectă germano-apuseană din evul mediu. După regula prefacerii lui *s* intervocalic latin în ș românesc, cuvântul *Moesia* trebuia să devină *Moeșia*, cu accentul vechiu

cătră popor ca sfinți, nu mănâncă vietăți și trăiesc fără femei și că pe aceștia poporul îi numește *ktistai*. Deja August Fick constatasese înrudirea acestui cuvânt cu litvanicul *skystas* ‚curat‘ (v. slav *čistŭ*), cuvânt care a intrat sub forma *tiszta*, dimpreună cu alte nenumărate cuvinte slave, și în limba ungurească. Nu știm ce a putut face pe învățații mai noi să se îndoiască de această etimologie și să creadă că avem de a face aici cu cuvântul grecesc de „cititori“ sau „întemeietori“, precum credea și Pârvan (Getica, p. 162).

Un cuvânt pe care învățații de azi îl consideră tot atât de „slav“, precum cei vechi îl considerau de „tracic“, este numele zimbrului (zombros), sl. *zombrŭ*. Identitatea lui traco-slavă este mai mult decât clară.

Hesychios din Alexandria ne spune în Lexiconul său că „nobiliii Tracilor“ se chemau *zibuthides* (ζιβουθιδες). Deja Fick se gândi la litvanicul *zibu* ‚strălucesc‘ și *zibant* ‚strălucit‘. Nici Tomaschek nu-i găsește altă explicație. Nu e oare în legătură și cu cuvântul *jupân*, transcris *latinește*, precum am văzut, *diurpan*, sau chiar *diuppan*?¹⁾

românesc pe silaba ultimă, ca în Grecia, Turcia, Rusia, etc. — (și Dimitrie Cantemir scrie *Misita*). În cele mai vechi texte românești cuvântul *moșie* este întrebuintat în înțeles de *patrie*, *fară*. Pentru derivarea cuvântului din *moș* (albanez *moșă*), care înseamnă „încărcat de ani“ (alb. mot = an) nu s'a găsit nici o analogie, în nici o limbă europeană. De aceea răposatul Grigore Crețu avea mare dreptate scriind: „*noi credem că această vorbă, (moșia) n'are nimic a face cu moș*“ (Mardarie Cozianul, Lexicon slavo-românesc, Buc, 1900, p. 349). Cuvântul Mo(e)șia — Moșia ne indică mai bine decât orișice alta că nucleul de formație și de expansiune al romanității Orientului, *țara* de baștină a neamului românesc, a fost *încă înainte de întemeierea Daciei de către împăratul Traian*, bogata Mo(e)sie de pe amândoi țămurii Dunării.

1) Între numele de sclavi de război ai Romanilor, păstrate în inscripțiile latine, găsim și pe *Diuppaneus*, *Sterissae filius*, *Dacus* din Roma (C. I. L., VI, nr. 16903). Este clar că în *Diuppaneus* trebuie să recunoaștem pe *Diurpaneus*-ul lui Orosius și Iornandes, iar în numele *tatălui său*, *Sterissa*, cuvântul vechi slav *starŭ* ‚bătrân‘. Și Tomaschek explică acest cuvânt cu slavele *sterica* (sterița) și *starica* (starita), dar pentru sprijinirea tezei sale „traco-armene“ le consideră înrudite și cu cuvântul armean *sterdz* ‚sterilis‘. Că acesta din urma nu are, ca și cuvântul latin *stirps* și românescul *sterp*, nimic de a face cu slavul *starŭ*, credem că e de prisos să mai dovedim.

Explicarea numelui armei „trace“ *skalme* (σκάλη) a fost găsită de Fick și Tomaschek tot în limba litvană, în care *skelli* însemnează ‚a despica, a tăia‘, iar *skalm* ‚sabie‘.

În dansul „tracic“ *kolabrismos*, amintit de scriitorii greci Pollux și Athenaeus, din epoca lui Marcu Aureliu, se ascund, fără îndoială, vechile cuvinte slave *koles* ‚dans‘ și *brzu* ‚repede‘, dela cari derivă și *breaza* și *călăbreaza* (nu: ca la breaza!) românească. Legătura kolo-koles îi este clară și lui Tomaschek.

Și ca să nu lăsăm neatinsă nici chestia Phrygienilor din Asia Mică, originari din „Tracia“, e destul să amintim că Clemente din Alexandria ne spune că la ei apa se chema *vedu* (βέδν). Nu este acesta fratele numelui *slav* al apei? Tomaschek a găsit acest cuvânt și în numirile geografice ale Traciei *Vedusiros* („groapa apei“) și grecizatul *Edessa* („orașul apei“) numită și azi de Bulgari *Vodina*, dela *voda* ‚apă‘. Teoria traco-phrygio-armeană îl împiedică însă să recunoască slavismul acestui cuvânt, făcându-l să se gândească la armeanul *get*, genitiv *getoj* ‚râu‘, cuvânt de evidentă origine asiatică și fără nici o legătură cu *vedu-voda* slav.

Argumentele le-am putea înmulți și cu exemple luate din toponimia Traciei și din numele de persoane și zeități „trace“¹⁾,

1) În primul rând aducem ca exemplu cea mai vestită zeitate „tracă“ *Zivelthiurdos* (var. *Zvelsurdos*) zeul *luminei* și al fulgerului, care era la Greci *Apollo* și pe care îl întâlnim și la Cicero (în L. Pisonem) sub forma *Svelsurus*. Tomaschek îl aduce în legătură tot cu litvanicul *zibeti* ‚a străluci‘ și *zaibas* ‚fulger‘, precum și cu slov. *zubelj* ‚flacăra‘ și croatul *ziblja* ‚faclă‘. După cele arătate până acum nu e de mirare că învățații nu s’au gândit și la cuvintele vechi salve *svētiti* ‚a lumina‘ și *svetil* ‚luminos, strălucitor‘, cu care stă în legătură, fără îndoială, și porecla *Seuta* dată de Suidas celui dintâi învățat al Geților *Abaris*, numit și *Anacharsis*, despre care Strabon ne spune că era de origine Schit și că „a răspândit prin anii 600 în. de Hr. cultul lui *Apollo* în țara *Hyperboreitor*“. Subt numele *Charsis* întâlnim și alți „Traci“; *Ana-charsis* era deci porecla *slavă* a lui *Abaris*, ca și *Sveti-Seuta* ‚cel luminat‘, cuprinsă și în numele Zeului-„Lumină“ *Svelsiurd*, *Svelsur* al lui Cicero. Acesta va fi fost deci și zeul Tracilor nordici, nu numai al celor sudici, precum credea Pârvan. — Tot astfel pare mai verosimilă, decât toate celelalte etimologii trase de păr, și apropierea făcută de Petru Katancsich (De Istro eiusque adcolis Commentatio, etc, Budae, 1798, p. 122) între numele

începând cu localitatea *Doberos* (variante *Dober*, *Dobeira*, etc.), o cetate de munte întărită din Nord-Vestul Traciei — dela care și neamul *Doberilor* lui Herodot (VIII, 13) — și pe care și Tomaschek o aduce în legătură cu litv. *dauburà* (slav. *dibri*) „prăpastie, loc adânc, vale” și sfârșind cu celebrele *Dierna-Tsierna-Zerna-Czerna-Cerna* și *Bersovia-Bârsava*, păstrate până astăzi în limba poporului românesc din Banat, din vremea lui Traian.

Ce ne-ar mai impedeca acum de a recunoaște în „Corallii blonzi și îmbrăcați în piei” (*flavii... pelliti Coralli*) ai lui Ovidiu (Ex Ponto, IV, 2 și 8), pe *Goralit* sau „Munteni” daco-slavi din văile Carpaților? Ce ne-ar mai împedeca să nu recunoaștem în numele *Pathissus* dat de Pliniu râului *Tisa*, decât pe Thissus, pe care îl găsim la alți autori, precedat de prepoziția slavă *po* „dela”, pe care o întâlnim și astăzi în nume de popoare slave (*Po-labi* = „dela Laba sau Elba”; *Po-merani* = „dela mare”, etc. ? ¹)

Nu pare însuși numele Tracilor, pe care Tomaschek îl deduce din o rădăcină străbună *Dres* sau *Dras* ²) a sta în legătură cu numele *Dreg-ovicilor* slavi, pe cari îi întâlnim din Polabia și Rusia și până în Bulgaria și regiunile Salonicului și în cari Niederle (op. cit. p. 221) vede, sau rădăcina slavă *dreg* sau *drag* „loc mlăștinos”, sau însuși numele geografice și patronimice atât de frecvente la toate popoarele slave : *Drag* și *Dragov*?

faimosului *Zamolxis* și între cuvântul slav *zamoli* „a ruga”, a cere” (v. sl. *mo-liennie* „rugăciune”) și care pareă odinioară atât de ridicolă. Tomaschek s’a gândit și la slavul *monzi* dela *men* „a medita” (op. cit. II, p. 66). Pentru justificarea unei ciudate etimologii propuse de ei, Roesler și Tomaschek au adoptat felul de a scrie *Zalmoxis*, care se găsește și la Herodot și care a fost admis și de Pârvan. Noi credem în apropierea mai mare cu fonetica originalului a celeilalte forme, *Zamolxis*, pe care o găsim la autori ca *Platon*, *Diodor Sicilianul*, *Strabon* (și *Poseidonios*), *Lukianos*, *Porphirios*, *Antonius Diogenes*, *Împăratul Iulian* și alții și care este și cea mai logică.

¹) Noi suntem de părere că în numele orașului roman *Napoca* (Clujul de astăzi), căruia învățații nu i-au putut da nici o explicație, trebuie să căutăm numele străvechi *Poca—Păuca*, pe care-l întâlnim și azi la trei sate românești din Ardeal și prepoziția slavă *na* „înspre, către”, cuvânt compus după analogia numelor de localități romane din Dacia : *Ad aquas*, *Ad mediam*, *Ad pontes*, *Ad novas*, etc. din Tabula Peutingeriana.

²) Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, Viena, 1882, p. 506.

Potrivirea surprinzătoare dintre numele *Trybalilor* „traci“, din dreapta Dunării, cunoscuți și lui Herodot, și între tribul *sârbesc* nordic al *Trebowanylor* din Lusacia, păstrat într'un document din anul 1086 ¹⁾ și în numele de localitate de acolo, *Trebula* (Trem-bowla?), german *Treibel*, nu poate fi atribuită unei coincidențe întâmplătoare, ci nexului istoric, etnic și lingvistic, care iese în mod evident la iveală în constatările noastre de până acum.

Cum ar fi putut trece cunoscutul și frecventul nume „trac“ *Bithus* sau *Vithus* (păstrat și în numele de familie românesc *Bidu*) și în limba germană, sub forma *Veit*, dacă acest cuvânt n'ar fi aparținut Letto-Slavorilor, vecini la Răsărit cu Germanii?

Pârvan atribue Costobocilor naționalitatea specifică „dacă“, bazat mai ales pe numele regelui lor, *Pie-porus*, păstrat într'o înscripție latină găsită la Roma, dimpreună cu al soției sale *Zia*, fiica lui *Tiatus* și al nepoatei lor *Drigisa*. Tomaschek, căutând originea rădăcinei *-por*, atât de frecventă în numele „Tracilor“ sudici, a găsit că ea se potrivește mai bine tot cu un cuvânt *slav*, cuprins în vorbele *să-porŭ*, „luptă“, și *na-porŭ* „tăietură“ înjughietură“. Numele Tatul și Dregița nu sunt tot slave?²⁾

Cadrul unui studiu de revistă culturală și literară este prea îngust, pentru ca să ne putem extinde în amănuntele unei chestiuni atât de vaste și migăloase. Am merge deci prea departe dacă am încerca să înșirăm toate argumentele — și sunt încă foarte multe — care să demonstreze că *majoritatea popoarelor pe care*

1) Schafarik, dela care luăm aceste date, recunoscând în „Traci“ o națiune specială sud-europeană, nici nu s'a gândit la înrudirea numelui *Tribaliilor*, deoparte cu localitatea *Trebula* — *Triebel* a Sârbilor lusacieni din Nordul Europei, iar altă parte cu localitatea *Trebinje* a Sârbilor sudici de astăzi.

2) Un cuvânt pe care îl întâlnim foarte des la sfârșitul numelor de persoane trace este *-zenus*, (var. *-senus*, *-zenis*, *-zon* etc.) Nu apare acesta din primul moment un străbun al slavului *sin* „fiu“ și un simplu indicator de filiațiune? Tomaschek îl aduce în legătură cu litv. *zentas*, „gintă, neam, cuscrenie“. Aceasta este însă mai de grabă ruda latinului *gens* și al celui alt cuvânt tot atât de frecvent din numele „trac“ *-kentus* (var. — *centus*, — *centes*, *kenthios*, *centos*, etc.) și care arată în mod evident *neamul* (litv. *zentas*) din care se trăgeau.

scriitorii clasici greci și romani le cuprindeau sub numirea generică de „Traci“, au vorbit o limbă, sau mai multe dialecte — astăzi în mare parte dispărute — aparținătoare mării și importantei fracțiuni a grupului de popoare indo-european, ai căror urmași de acum sunt Litvanii, Letonii și Slavii și că teoriile de până acum asupra Dacilor și a împărăției lor legendare n’au fost decât — o mare iluzie istorică.

* * *

Romanii au ajuns în contact cu rasa menită să exercite cea mai mare influență asupra limbii viitoare a Românilor, mai întâi când au ajuns în atingere, pe la sfârșitul republicei și la începutul imperiului (epoca lui Iuliu Caesar și a Suevului Burevista) cu „Tracii, Geții și Dacii“ dela Sudul și Nordul Dunării. Înainte de aceasta ei au stat, timp de aproape două secole, mai ales sub influența rasei iliro-dardanice, răspândite atunci până la Dunăre și dela care avem noi astăzi elementele comune linguistice cu Albanezii, descendenții ei.

Centrul de expansiune al romanității Orientului a devenit, mai ales dela August încoace, sub care vulturul roman a pătruns victorios și în Nordul Dunării, *Moesia (Moisia sau Mosia)* care a cuprins încă de atunci și părți din stânga Dunării, căci și Strabon amintește pe „Moisoi“ tracii pe amândoi țărmurile fluviului. Această „Moșie“ străbună a Românilor a primit limitele ei geografice de mai târziu numai după întemeierea provinciei Dacia.

Dacii n’au fost un popor *special* și întreaga poveste despre împărăția lor „națională“ și „unitară“ dintre Nistru și Tisa este de domeniul legendei. Ar fi fost de altfel și o imposibilitate ca în împrejurările cunoscute, ale izolării celei mari a elementului roman și romanizat — colonizat de Traian în Dacia, *mai ales din ținuturile romane din dreapta Dunării* — de cătră neamurile barbare dela Nord, să se fi putut naște, în mai puțin de 200 de ani de stăpânire romană în Dacia, un popor nou atât de numeros și important ca Românii.

Masa cea mare a populației romane, concentrate acum în stânga Dunării, a fost forțată, către sfârșitul veacului al III-lea d. Hr. de valul distrugător al năvălirilor gotice, hunice și sclavene, să se întoarcă iarăși, în mare parte, în Moesiile strămoșești din dreapta ei. Dar aceiași Barbari, cari devastară și ocupară în cele din urmă și aceste Moesii, au împins-o din nou îndărăt, forțându-o să-și caute iarăși loc spre Miază-noapte, în văile Carpaților.

Expansiunea politică-militară și culturală a Romanilor din primele veacuri ale erei creștine, în stânga Dunării, întreruptă în mod vehement și brusc în epoca năvălirii popoarelor barbare, a continuat, mai târziu, pe cale patriarhală, rurală și pastorală. În evul de mijloc Românii au pătruns și mai departe spre Nord și Răsărit, până în locuri unde Romanii nu ajunseseră niciodată. Ei au fost cei dintâi cari au creiat și au menținut prin lupte eroice, în decursul veacurilor, unitatea etnică și lingvistică a ținuturilor dintre Dunăre, Nistru și Tisa, și nu ca moștenitori ai graiului și ai instituțiilor conglomeratului pestriț de popoare letto-slave, celte și schito-bastarno-germanice, care au populat ținuturile Daciei înainte de Romani, ci ca păstrători ai fondului sufletesc unitar, universal și etern al limbei și culturei latine.

România de azi este rezultatul extraordinarei forțe vitale, expansive și dinamice, ale unei rase compuse dintr'un amestec fericit de elemente etnice sudice și nord-estice europene, rasă vecinic capabilă de înprospătare și întinerire și acum ca și atunci, când, în veacul nașterii lui Traian, Pomponius Mela scria:

Et Roma quondam a pastoribus condita!

— Sfârșitul seriei I. —

Vremuri de osândă

Revoluția 1848/49 din perspectiva unui orașel ardelenesc

de **Alexandru Ceușianu**

CAP. I.

Uniunea

În vârful dealului — de pe platoul cărui se deschide o praveștie largă și cuprinzătoare peste valea Mureșului — s'a învecinicit cimitirul românesc din Reghin. O hartă de curând întocmită la oficiul parohial gr. cat. din localitate, ține să fixeze movilele vechilor morminte, recenzând locurile de odihnă eternă după nume și familie.

Dincolo de cruci și cripte, se cascadează un loc viran cu pajiște grasă, unde notațiunea de pe hartă indică lapidar „groapa Rușilor din anul 1849“. Pomenirea acestui amănunt nu răscolește nici o amintire. Fantezia răzmită pe o clipă din inerție, caută imagini și urme de lupte. Uitarea însă a înegurit trecutul în așa măsură, că din caerul încălțat al întâmplărilor petrecute pe acele timpuri, e greu să descurci firul evenimentelor legate de loc.

Generalitățile? Da. Acelea se cunosc. 1848/49 înseamnă o piatră de hotar în evoluția popoarelor europene. Marile idei de emancipare politică dospiseră decenii de-arândul latent și coroziv în conștiința mulțimilor. Ura împotriva domniei reacționare sporise considerabil, totuși n'avea nimeni cutezanța împotrivirii. Umbra subțire, spirituală, incizivă a unui Metternich se profila mare și dominantă în arena politicii externe și interne. Cine ar fi bănuț, că era numai umbră ce se destrăma la cea dintâi atingere cu lumina.

Vestea răsmiriții din Februarie 1848 din Paris cade ca o scântee incendiară. Nemulțumirile colcăinde se condensează; masele devin compacte și luate de curent, — mătură printr'o scurtă suvoire de energie întreg painjeniușul absolutistic. La 13 Martie 1848 Metternich, constrâns de mulțimea răsculată în Viena, își

prezintă demisia scriind: „Mă înclin în fața unei forțe mai înalte decât puterea Domnitorului“.

Este o adevărată rostogolire seismică, incalculabilă în urmările sale. Catapeteazma autocrației se năruie și mormintele popoarelor se deschid. Deșteptarea din somnul de moarte se manifestă cu o putere impresionantă. Noua evanghelie politică străbate până în cele mai adânci straturi ale poporului și Câmpia Libertății din Blaj este martora falnică a majestății poporului român, întrunit la 3,15 Mai 1848 să-și afirme voința națională. Un imn străbate sufletul tuturor popoarelor subjugate: imnul închinat libertății — frăției — egalității.

Ceea ce pentru neamul nostru era mijitul zorilor, pentru alții însemna crepusculul privilegiilor. Sașii mai cu seamă aveau intuiția justă, că sbuciumul provocat de ideile revoluționare nu le putea aduce decât pierderi. De-aci atitudinea de surdă rezistență a orașelor săsești împotriva învoitorilor. Evenimentele din Viena și pe urmă cele din Budapesta trezără o imensă stupeoare. Ludovic Kossuth, apostolul independenței maghiare, adresase, la 15 Martie 1848, faimosul său ultimatum către Curtea imperială, cuprinzând în 12 puncte revendicările poporului unguresc; ultimul punct enunța uniunea Transilvaniei cu Ungaria, vânzând astfel și această provincie — până atunci supusă direct coroanei de Habsburg — în vârtejul revoluționar.

Filtrul cenzurei nu mai funcționează. Veștile trec din gură în gură și ecoul stărnit amenință pretutindeni liniștea patriarhală. Bărbații cari stau în fruntea treburilor publice în orașele ardele-nești, nu sunt deprinși cu stări excepționale. Iși frământă mâinile și întorc ochii spre cer, simbolizând clasic — neputința ome-nească. În Reghin — orașel situat la confluența râului Gurghiu cu Murășul, cu o populație pe atunci de 5000 suflete, în majoritate Sași — lucrurile se petrec la fel, ca în alte părți. Administrația orașenească este în mâna Sașilor; compunerea consiliului e tipică. Tot oameni chiaburi, migăloși, inerți — cu un primar anchilozat în tradiție. Discută zile de-arândul asupra celor mai mărunte lucruri și se agită tumultuos în contra injoncțiunilor neliniștitoare ale forurilor administrative maghiare. În jos, față de pacinicii locuitori ai orașului, afișează cu multă aroganță atotputernicia. Elementele turbulente cari s'ar atinge de autoritatea biurocratică a consiliului

orășenesc, trebuiesc mazilite. A pățit-o protopopul unit — marele cărturar Petru Maior — la 1803, când se încăpăținase să dureze temeliile bisericii sale pe teritorul destinat de consiliu pentru grajdurile orășenești. După o păstorire de 25 ani a ținutului, a fost silit, prin uneltiri lăturalnice, să părăsească orașul. Ceea ce s'a putut săvârși însă atunci contra unui singur om, nu se mai poate face acum cu semnatarii petiției adresate consiliului pentru încuviințarea unei adunări publice. Adunare cetățenească? — chiar când trebuia revoluționară amenință să ducă țara la prăpastie? Noroc că există o primărie conștientă de îndatoririle sale, care să arunce aservecerea petiții la coș.

Inofensivii cetățeni ai Reghinului însă au apucat la nărav. Refuzul discret al consiliului orășenesc îl răsplătesc sgomotos cu spargerii de geamuri și concerte nocturne. Spiritul războinic intră câte-odată și în oameni pacinici. Pandora își deschisese cutia — și furtuna deslănțuită amenință să iee proporții. Cetățenii cer și — ecce miraculum — consiliul orășenesc aderă la formarea unei garde civile. Ce-i drept, lucrul s'a cam trăgănit până cu sosirea aprobării dela guvernul din Cluj, — totuși chestia s'a aplanat încă în timp util, adevă înaintea de sf. Paști, așa că în Dumineca Floriilor Reghinul și-a putut forma garda civilă.

Alegerea celor șase comandanți de companii și a șefului suprem al gardei s'a întâmplat bineînțeles după ritual democratic. Lumea adunată cu mic și mare la serbarea câmpenească din pădurea apropiată l-a votat cu însuflețire pe Toma Fritsch ca șef al gardei, conferindu-i gradul de maior, și pe Samoilă Szabó, Samoilă Melzel, Carol Hellwig, Samoilă Traugott Fritsch, Mihail Orendi și Samoilă Wermescher, comandanți de companie, conferindu-le gradul de căpitani. Apoi în calitate de cetățeni cari nu disprețuesc veselia, au petrecut până târziu, înapoindu-se seara, cu fanfara în frunte, în oraș.

Pornite odată lucrurile pe panta concesiunilor, lucrurile nu puteau să se oprească la jumătate cale. La câteva zile după formarea gardei cetățenești, se înfățișă la primarul orașului S. W. Wagner o delegație dintre cei mai reprezentativi bărbați din Reghin, solicitând din nou permisiunea de a ține o întrunire publică. Era Vinerea Patimilor și primarul, vădit intimidat și tremurând de emoție, dădu încuviințarea pentru ziua viitoare. Act înduioșător și

memorabil, mai ales pentru pușinii Români cari locuiau pe timpul acela, în oraș.

Reprezentanții tuturor naționalităților au fost invitați la această întrunire — cea dintâi întrunire politică din Reghin, ținută în curtea bisericii săsești. Au vorbit toți cei cari aveau ceva de spus despre libertate, despre frăție și egalitate. Sași, Unguri și Români s'au îmbrățișat pe urmă în uralele mulțimii și după acest act de solemnă înfrățire, lumea a pornit cu torțe și fanfare să-i colinde pe slujitorii altarelor tuturor confesiunilor, cerându-le binecuvântarea.

În timpul acesta, pe arena politică din capitala Ardealului se montau ultimele preparative pentru convocarea dietei. Cuvântul lui Kossuth se cerea respectat. Uniunea Transilvaniei cu Ungaria trebuia votată cu ori-ce preț. Lucrul nu era tocmai ușor, fiindcă Sașii tergiversau și Românii se rostiseră categoric împotriva.

De-aceea mijloacele de intimidare trebuiau aplicate cu supremă înverșunare. „Unio vagy halál!“ — „Uniune sau moarte!“ era lozinca de întâlnire, stimulentele de-a fanatiza masele și strigătul terorist al cetelor ce cutreierau străzile Clujului.

Sub imperiul unui asemenea program politic, este evident că actului de înfrățire a naționalităților, pecetluit la Reghin cu atât de naivă însuflețire, i se pregătea cea mai crâncenă desmințire.

Cap. II.

Se tulbură apele

Ordinea publică din Reghin era păzită de garda civilă după tipic militar. Cetățenii, profund încântați de prețioasa lor misiune, se îmbrăcară cu uniforme de-un croi impunător: tunică vânătă, pantaloni suri și chivără neagră cu pană albă. Căpeteniile nu ieșeau cu trupa decât călare și în fiecare Duminecă se aranja o paradă spectaculoasă. Nici o oboseală nu se cruța, ca trupa să fie cât mai temeinic instruită. Exercițiile de câmp, deprinderile gimnastice și întrecerile la poligonul de tragere, dovedeau cu prisosință spiritul sportiv al Sașilor. Ceea ce lipsea încă, ca să fie decorul desăvârșit, era flamura. Inocent capriciu de a se evidenția în fața publicului. Cât de banal pare acest amănunt și totuși cât de pregnant se ca-

racterizează printr'insul situația. Lumea convenise să aducă toate jertfele, ca dorința gardei civile să fie cât mai pompos satisfăcută. Femeile din elita orașului osârdeau febril să isprăvească broderia pe drapel până în Rusalii, dată când urma să se sfințească steagul. Intervenise însă între timp neprevăzutul.

Propaganda unionistă zămintise cumpătul populațiunei maghiare. Elementele conducătoare țineau cu tot prețul, ca flamura gardei civile să poarte culorile naționale maghiare, câtă vreme Sașii — în majoritate — aleseseră tricolorul german — negru, roșu, auriu — decorat cu emblema Transilvaniei.

Zadarnic conveniseră Sașii în ultimul moment să tivească flamura cu panglicuțe roșu, alb, verde, conflictul izbucnit nu putu fi aplanat. Ungurii se retrăseseră îndârjiți, denunțând ori-ce colaborare cu Sașii și provocară cu prilejul târnosirii steagului un imens și semnificativ scandal.

Era a doua zi de Rusalii și în mijlocul spațioasei pieți din Reghin se adunase toată suflarea săsească din oraș și jur. În clipa când venerabilul preot ev. Iut. Orendi rosti formula sacramentală de sfințire a drapelului, se auzi dintr'odată mare gălăgie dinspre clădirea cu etaj unde era adăpostită poșta. Sticlele unui geam săriră în tândări și în gardina ferestrei apăru, sfidător, steagul unionist cu tricolorul maghiar. Dacă ar fi putut presimți Sașii evenimentele ce urmau să se petreacă în scurtă vreme la Cluj, de sigur că nu ar fi îndrăsnit să înfrunte orgoliul unguresc; așa însă culorile arborate dispărură repede și sfințirea flamurei se desăvârși fără alt incident.

Peste câteva zile, la 29 Mai 1848, se întruni dieta din Cluj. Fastul protocolar al deschiderii se inaugură cu un ceremonial de senzație. Generalul Puchner, comandantul armatei regulate din Transilvania și comisar împărătesc, citi mesajul de tron în limba maghiară. Așa ceva nu se mai întâmplase nicicând și delirul mulțimii fanatizate nu mai cunoștea margini. Galeriile înțesate izbucniră frenetic: „Trăiască Uniunea!“ Ritualul obicinuelnic este înfrânt. Programul lucrărilor legislative este pervertit. În cea de a doua ședință, din ziua următoare, va trebui să se voteze înainte de toate legea asupra uniunei cu Ungaria. Sașii sunt de față, copleșiți de apostrofe și zadarnic încearcă să pună în aplicare tactica lor de târăgănire. Baronul Vesselényi tună. Deputații încinși cu săbii

agită mânerile, Baronul Kemény provoacă pe membrii dietei, care înțeleg să facă opoziție uniunii, să ia cuvântul. E o tensiune irespirabilă în sală. Sașii așteaptă incremențiți să se întâmple ceva. Cineva vorbește. E deputatul Elias Roth din Brașov, care face act de închinăciune; restul Sașilor se scoală smeriți în semn de aderență. De-afară vuie poporul; agitația a sporit la paroxism. Deputatul — de tristă faimă — Ladislau Berzenczei — a deschis geamul și anunță votarea uniunii cu unanimitate. Tumultul ce urmează nu se mai poate descrie. Și astfel „făcutu-s'a uniunea“.

De-acu nu mai există nici o stavilă legală pentru libera afirmare a supremației maghiare în Transilvania. Un simulacru de alegeri pentru parlamentul din Budapesta completează farsa. Țara stătea sub opresiunea dictatorului Kossuth, care știa admirabil exploata șovăirea factorilor conducători din Viena. Împăratul Ferdinand al V-lea, mult prea slab să înfrunte vitregia vremurilor, n'avu altă ieșire decât să sancționeze uniunea Transilvaniei cu Ungaria la 10 Iunie 1848. Uneltirile Românilor și Sașilor de-a împiedeca la Innsbruck promulgarea legii se dovediră neputincioase. Prea era nesigură situația, ca tronul să se expună unei eventuale rupturi.

Ori Kossuth tocmai ruptura o sânguia din toate puterile sale. Parlamentul, cedând ușor sugestiilor sale, îi votă la 11 Iulie 1848 un credit extraordinar de 42 milioane florini pentru dotarea armatei naționale și dreptul de-a înrola un contingent de 200.000 recruți. Ținta urmărită era precisă. Independența Ungariei.

Mobilizarea sentimentului patriotic, nu întârzie să-și arete roadele. În Târgu-Mureș — centrul firesc al secuimii — cadrele militare nou formate erau copleșite de oameni. Trupele regulate sub conducerea colonelului August — un bătrânog tembel și incapabil — tolerau nepăsătoare primejdioasa organizare a honvezilor și husarilor lui Kossuth.

Situația era cu atât mai gravă și indolența garnizoanei din Tg.-Mureș cu atât mai condamnată, cu cât regimentele secuești de graniță se grăbiră să se declare fățiș pentru Ungaria și cauza maghiară. Crezul național maghiar devenise o cumplită realitate, de care trebuiau să se teamă atât Sașii, cât mai ales Românii.

Abia scăpați din iobăgie, cruzimea sbirilor apăsă greu asupra satelor. Trupele năimite de nemeșii locului nu cunoșteau cru-

țare. Incepând cu măcelul din comuna românească Mihălți, întâmplat la 2 Iunie 1848, atrocitățile sângeroase dela Luna, Abrud și Sâncrai se ținură lanț.

În comuna Petelea din apropierea Reghinului, se produse pe la mijlocul lunii August 1848 un incident semnificativ pentru evenimentele ce aveau să urmeze. Sătenii sași purtaseră proces îndelungat cu baronul Bornemisa din Apalina pentru pășunea cunoscută sub numele de Chirirât (Királyrét) în extindere de aproximativ 600 jughere. Nemulțumiți de vecinica amânare a procesului și încrezători în drepturile lor, se introduseră în posesiunea locului. Baronul Bornemisa le pregăti o crâncenă desamăgire. Două companii secuști de graniță — a 12-a și 13-a — își făcură apariția în sat, să pedepsească încumetarea Sașilor. O amendă de 15.000 florini și împilarea de a întreține timp de două săptămâni trupa armată cu hrană și locuință, satisfăcu pentru moment pofta de răzbunare a baronului.

Cetățenii din Reghin se alarmară. Față cu manifestarea de forță a trupelor secuști din Petelea și continua sporire a efectivelor militare din Tg.-Mureș, orașul era expus tuturor eventualităților. Trebuia căutat sprijin din afară și cu posibilă urgență. De-aceea nu poate mira pe nimeni că la data de 7 Septembrie 1848 — într'o zi de târg săptămânal — intră avangarda regimentului II de grăniceri români din Năsăud în Reghin. Câțiva husari secui, cari se aflau întâmplător în piață, începură să-și bată joc de feciorii români; aceștia observând atitudinea provocatoare a Ungurilor, îi luară la bătae, — umilire ce avu cumplit răsunet în tabăra ungurească.

Venirea avangardei de grăniceri avea de altfel un scop bine-definit. Înrolarea glotașilor români în armata regulată. Comandantul regimentului II grăniceri, colonelul Urban, preluase de curând comanda și având instrucțiuni personale dela Curtea imperială, făcu întinse pregătiri pentru sporirea forței armate. Un apel lansat cătră populațiunea românească să între în serviciul militar, avu un imens răsunet. Românimea din Năsăud, Bistrița și valea Mureșului, dornică să-și dobândească drepturile politice, se înrolă în număr considerabil sub steagurile împăratului. Instinctul național presimțea năpasta.

O sumbră și inexprimabilă presiune domina sufletele. Liniște aparentă — ca'n fața viforului. De nicăiri nici o mișcare. Singurele știri sigure erau cele cari se anunțau trupei prin ordine de zi.

Și într'o seară de Septemvrie — când feciorii se înapoiaseră dela exercițiile din împrejurimea Reghinului — țâșni din citirea ordinului de zi vestea, că Jellacici — banul Croației — a trecut frontiera ungară cu 40.000 soldați. Surda înverșunare ce mocnea de lungă vreme în inimele grănicerilor români, izbucni într'o frenetică tresăltare de glasuri.

„Să trăiască Jellacici! Să trăiască împăratul!“

Ecoul glasurilor se prelungi dincolo de zidurile vechi și mohorâte ale orașului, trezind fiorul unor sinistre temeri în gândurile Sașilor. Strigătul de însuflețită ușurare străbătu departe de tot și ca un răspuns tardiv răsună din Tg.-Mureș cuvântarea contelui Toldalagi din adunarea Secuilor, ținută la 5 Octomvrie 1848:

„Acei cari țin cu împăratul și sunt împotriva uniunii, sunt trădători ai țării și dușmanii poporului maghiar“.

Cap. III.

Volbura

Invazia armată a lui Jellacici însemna ruperea pe față a legăturilor politice dintre Austria și Ungaria. Guvernul maghiar obținuse temporara înlăturare a acestuia din demnitatea de ban al Croației; curând însă Curtea imperială îl întărise din nou în scaun, încurajând astfel planurile impetuosului general. Kossuth avuse dreptate. Lupta angajată pentru izbândirea ideii naționale nu se putea lichida decât cu armele. Prizonier însă al propriului său orgoliu, nu-și dădu seama că, încrucișind armele cu popoarele componente ale monarhiei habsburgice, fatalmente dădea câștig de cauză tacticei austriace: Divide et impera.

După un prim moment de panică — ce duce la căderea ministerului Batthyány — însuflețirea și încrederea de sine se restabilesc. Năvalnica energie combativă a lui Kossuth nu putea decât să se bucure de lovitura ce-i venea prin ofensiva banului Croației. Simpatiile mulțimii sunt de regulă de partea celui prigoiit. De-aceea nu ezită o clipă măcar să-și asume întreaga

răspundere a situației și lansă un clocotitor manifest către națiune. „La arme Maghiari ! — scria el în stil ditirambic — pentru apărarea vieții, onoarei și a patriei, pentru apărarea vetrei moștenite dela strămoși, pentru pământul care te nutrește, lucrat de tine cu sudoare de sânge.“

Evenimentele sângeroase nu întârziară să producă o emoție profundă în tot cuprinsul țării și mai ales în Transilvania. Imperativul zilei era conservarea de sine. Fiecare națiune se vedea silită să avizeze la măsuri febrile de înarmare pentru preîntâmpinarea primejdiilor. Numai generalii austriaci din Sibiu așteptau impasibili și nehotărâți evoluția întâmplărilor. Disciplina militară încetinise întrânșii procesul de gândire în așa măsură, că nimeni nu se putea aștepta din partea lor la o inițiativă curajoasă.

„Ce vreți?“ — încercau dânșii să se desvinovățească. „Prin faptul că Majestatea Sa Impăratul a sancționat uniunea Transilvaniei cu Ungaria, armata ardeleană este supusă guvernului maghiar. Nu există motiv de alarmare. Vicisitudinile momentului vor fi cuminte soluționate de forurile competente.“

Românii porniră din nou la Blaj. Aceleași gloate însuflețite pentru ideea națională ; aceiași bărbați hotărâți să-și jertfească viața pentru idealul național. De astă-dată însă poporul era înarmat și aștepta cu încruntare semnalul de luptă. Tinerii mai ales erau nerăbdători și între ei cel mai impetuos era Avram Iancu, care svărlise în plină ședință a comitetului național apostrofa : „Vorbiți, vorbiți înainte, — eu plec în munți să fac răscoala.“ Bătrânii se siliră din răspuțeri să domolească spiritele. O delegație fu trimisă la 3 Octomvrie 1848 la Sibiu, cu un memoriu în care se expuneau toate atrocitățile săvârșite de Unguri asupra Românilor.

Generalul Puchner — comandantul suprem al armatei regulate din Transilvania — era cât pe-aci să refuze vizita delegației românești. Artrita lui cronică îl trântise din nou la pat, înăcrindu-i zilele. Imbufnat puse o rezoluție pe memoriul prezentat, ce vedește, cum nu se poate mai bine, judecata osificată a forurilor militare. Generalul Puchner încunoștiința pur și simplu pe guvernatorul din Cluj despre plângerile Românilor, par'că prin hârtii și rapoarte s'ar fi putut înăbuși jerăgaia răsmiriții.

Singura căpetenie militară care avea intuiția exactă a situației era comandantul regimentului II grăniceri, colonelul Urban.

Bărbat de-o cultură aleasă — militar crescut în spiritul tradiției austriace — intransigent și îndrăsneț, Urban se hotărî să împingă pozițiile trupelor credincioase împăratului dincolo de cununa dealurilor ce leagă la miază-noapte Carpații cu câmpia. Orașelul Reghin se îmbia — dela prima ochire — drept admirabil post de observare a mișcărilor din săcuime. Ținutul era într-o fierbere îngrijorătoare, grație neodihnitei propagande a emisarilor lui Kossuth.

De-aceea, colonelul Urban nu pregetă mult și la 16. Octombrie 1848 își îndrumă întreaga forță armată de care dispunea — două batalioane cu un efectiv de 960 soldați și gradați din regimentul II grăniceri, trei companii de vânători din regimentul I cordonieri din Bucovina, un escadron cavalerie Max, Chevaux-legers și două tunuri ușoare — spre Reghin. Trecând prin comuna săsească Jaad, din sus de Bistrița, avu prilejul să elibereze din captivitatea Sașilor pe Vasile Moldovan, prefectul legiunei a III-a murășene, care căutase împreună cu cetele sale să se unească grabnic cu armata regulată. În felul acesta, gloatele ce însoțeau trupa colonelului Urban se întăriră considerabil, îndreptățind cele mai bune nădejdi, că vor susține cu mare în-suflețire acțiunea armatei regulate. Ce-i drept, disciplina acestor gloate lăsa încă mult de dorit; echipamentul le lipsea aproape cu desăvârșire și armamentul era neutilizabil; totuși, pitorescul furcilor, securilor și coaselor legate în formă de lănci împrumuta gloatelor de Români un aspect răsboinic dintre cele mai autentice.

Apariția colonelului Urban la Reghin n'avea în sine nimic extraordinar. Dimpotrivă. Prezența unei trupe bine închegate intimidează. Desele jafuri și devastări săvârșite de bande de răufăcători asupra conacurilor boerești din împrejurime încetară ca prin miracol. Mâna severă a comandantului restabili sentimentul de siguranță. Cu toate acestea, încordarea nervoasă creștea din zi în zi.

Undevă, în apropierea Odorheiului, se organizase o mare întrunire națională a Săcuilor. Ziua adunării fusese fixată la data

de 15 Octomvrie 1848 pe câmpia dela Agyagfalva (Luteni), știindu-se totodată că vor participa acolo și reprezentanții oficialității din Cluj.

Secuii roiseră cu zecile de mii; în căruță, aprovizionați cu hrană pentru timp mai îndelungat și înarmați. Emisarii cari răscoliseră țărănimea din tot cuprinsul săcuimii, pregătiseră lumea pentru ori-ce eventualitate și inflăcărarea războinică se dovedi din prima zi amenințătoare.

Sufletul propagandei incendiare fusese Ladislau Berzenczei, omul de încredere al lui Kossuth. Intrase în intimitatea acestuia prin lingușiri și lăudăroșenie; altfel era un om gol și nemernic. Ambiția lui era să devină pentru secuime, ceea ce Kossuth era pentru Maghiari. De-aci înverșunarea lui bolnavă de-a prăvăli cursul evenimentelor pe alvia sângeroasă.

Contele Miko, trimisul oficial al Clujului și președintele adunării naționale, se îngrozi de primejdia teribilă ce-o reprezenta mulțimea adunată. A lăsa pe acești sălbătăciți să pornească ostilitățile, însemna distrugerea țării însăși. Un consiliu restrâns între oamenii cei mai cumpătați, încercă să temporizeze hotărârile definitive. Zadarnică nădejde. Berzenczei sta la pândă și demagogiei sale sângeroase nu-i putea rezista mințile simple a'le țăranilor. Masele cuprinse de-un entuziasm delirant hotărîră înființarea unei armate săcuesti de sine stătătoare. Jurământul țășni din zeci de mii de piepturi. Lava în erupție nu mai putea fi stăvilită.

Cruciada împotriva nesupușilor, dușmani au cauzei maghiare, porni în patru direcții. Cel mai numeros corp armat, cifrându-se la aproximativ 20.000 oameni, se îndreptă spre Târgu-Mureș, având fixat ca prin popas al operațiunilor militare, orașul Reghin.

Colonelul Urban, vag informat asupra pericolului ce se apropia, împânzise ținutul cu patrulele sale, trimițând avangarda până dincolo de Gornești, la jumătate drum de Târgu-Mureș. Profund convins că Secuii nu vor cuteza să atace trupele regulate în luptă deschisă, Urban totuși crezu nimerit să ceară întăriri din Bucovina. Din vâlmășagul știrilor contradictorii nu se putea alege nimic precis; agitația însă sporea.

La 20 Octomvrie 1848, consiliul orășenesc din Reghin îl încunoștiință pe Urban de sosirea unui sol din tabăra Secuilor. Scrisoarea adusă purta data de 27 Octomvrie, Vajai rét(râtul din Oaia), și era iscălită de colonelul Dorschner, comandantul avangardei secuești. Printrânsa se cerea imediata evacuare a trupelor lui Urban din oraș. Fețele livide ale consilierilor grăiau mai expresiv decât zeci de discursuri. Colonelul Urban izbucni înfuriat: „Dacă nu mă vreți ca prieten, rămân ca dușman“ — și ieși trântind ușa în urma sa. Incidentul acesta avu un epilog curios. Un necunoscut trase cu arma dintr'o grădină asupra colonelului și unii răutăcioși pretindeau că arma, găsită ulterior în grădină, ar fi aparținând primarului S. W. Wagner.

Hotărît lucru: mersul evenimentelor luaseră o întorsătură dintre cele mai puțin liniștitoare.

Cap. IV.

Curge sângele

Și gloata Secuilor — multă cât un nor de lăcuste — se rostogolea greoi pe valea Mureșului în sus. Comunele consângene din drumul lor le învăluiau mișcărilor; nici un trădător nu se găsi să ducă vestea puhoaielor pornite.

Avangarda colonelului Urban, constătătoare dintr'un detașament de vânători bucovineni și glotași români, se oprise în apropierea comunei Sârpatak (Glodeni). Avea ordin sever să întâmpine ori-ce atac din partea Secuilor. Intențiile dușmanului trebuiau din vreme și cu ori-ce preț demascate.

Cele dintâi pușcături căzură la 30 Octomvrie 1848. La început, se credea că sunt bande răslețe cari rătăceau prin ținut după pradă. Vânătorii bucovineni nu se lăsară intimidați. Incolțiră cu înverșunare cetele ce li se arătară în față, fără să le poată însă împrăștia. Focul spori în intensitate, prelungindu-se de jur împrejur; strigătul triumfător al Secuilor arată că trupa este înconjurată de toate părțile.

O luptă pe viață și moarte se angajă, susținută cu grele sacrificii de sânge. Numărul mare al Secuilor copleși însă orice rezistență, așa că puținii supraviețuitori din avangarda colone-

lului Urban încercară să-și mântue viața trecând Mureșul prin înnot. Pe celălalt mal se făcu o macabră vânătoare de oameni. Secuii cari înaintaseră pe partea stângă a Mureșului, așteptau pe nenorociții înotători să iasă la mal, ca să-i izbească în cap cu ciomege și paturi de armă. Așa s'a întâmplat că Urban n'a putut afla aproape nimic asupra dezastrului dela Glodeni.

Marți dimineața, la 31 Octomvrie 1848, pe la ora 10, sorisă niște călăreți de iscoadă în goană nebună, vestind apropierea dușmanului. Colonelul Urban, nedumerit asupra adevăratei situațiuni, ieși singur în recunoaștere, părându-i-se vestea cu totul neverosimilă. Alarma aproape instantanee dovedi însă gravitatea ceasului. Intreaga forță armată — militari și glotași — ieși în câmp, înaintând în marș forțat înspre Sânti(v)oana, (Voivodeni). Iscoadele trimise de Urban în comună fură întâmpinate cu focuri; un cetățean-gardist din Reghin, Martin Gunesch, fu ucis. În același timp apărură și grupe răzlețe din detașamentul vânătorilor bucovineni înfrânți la Glodeni, pe cari colonelul Urban îi comandă lângă sine, dornic să-și răsbune asupra dușmanului pierderea suferită.

Trupa regulată ocupa centrul liniei de bătaie, iar aripile erau susținute de glotașii români. Prefectul de legiune Vasile Moldovan, care comanda pe aripa dreaptă două companii de glotași, descrie sugestiv evoluția bătăliei: „Coloanele noastre de bătae erau neînsemnate, dar oricum erau, totuși ele au făcut un marș forțat până dincolo de sat, care a rămas la stânga. Prin șanțuri erau ascunși, ca urșii în vizuini, önkéntes-i (voluntari) unguri, cari descărcau armele pe furiș asupra lăncerilor neapărați de nici o parte. Eram și eu între ei. Oamenii noștri văzându-se deodată fără veste svârliți cu gloanțe din direcțiuni unde nu se vedea inamicul, a intrat spaima în ei și cu toate silințele noastre, ce ne dam a-i opri dela fugă, totuși nu se putură stăpâni; au ajuns în desordine și se aruncară asupra batalionului de grăniceri care mergea alături și care, adus fiind și el în desordine, — a început să fugă și să se rășchire, ca și lăncerii“.

Inserarea ocroti trupele fugare de urmărirea dușmanului; — drumul înspre Reghin însă era de-acu liber.

În tragică situație rezultată de pe urma nenorocitei bătălii dela Sânti(v)oana, colonelul Urban se hotărî să apeleze la ajutorul gardei civile din Reghin. Purtarea plină de elan în luptă a unor cetățeni gardiști — între cari se cuvine o deosebită mențiune întrepidului Samoilă Elsen, — îl convinsese că neîncrederea sa față de Reghineni nu era întemeiată. În adevăr, el îi bănuise vinovați de atentatul săvârșit asupra sa și de aceea ordonase dezarmarea gardei civile. Acum, în ceasul primejdiei, era momentul să caute împăcarea, cerând concursul activ al gardei pentru apărarea orașului.

La chemarea colonelului Urban se înfățișară în aceeași zi pe la orele 9 seara toți cetățenii mai curajoși la locuința maiorului gardist Toma Fritsch. Decursul acestui consiliu de război a fost suficient de dramatic.

Colonelul Urban ținu să facă o expunere amănunțită a situației, arătând că ori-ce rezistență împotriva armatei săcuesti ar fi iluzorie, dacă nu ar primi ajutor din partea cetățenilor din Reghin. În mijlocul unei însuflețiri unanime, cei din garda civilă jurară colonelului Urban că-l vor susține până la moarte. Se luară deci dispozițiuni în pripă pentru încadrarea celor cari își ofereau serviciile, în rețeaua de rezistență concepută de Urban.

O companie din garda civilă primi însărcinarea să ocupe colina ce domină drumul spre Bistrița, pentru a prinde și reorganiza grupele fugare de ostași. Celelalte companii — amestecate cu trupa regulată — ieșiră în trei direcții — spre Breaza, Vodeni și Petelea — cu porunca să aprindă dealungul dealurilor mai multe focuri de lagăr, ca în chipul acesta, dușmanul să creadă că are în față forțe armate considerabile.

Secuții nu se mișcară, măcarcă înaintarea lor spre Reghin n'ar fi întâmpinat nici o rezistență serioasă. În schimb, lumea din oraș nu se cugeta la altceva decât la fugă; descurajarea intrase în oase.

Plastic povestește baronul Vasile L. Pop panica populației. Ca tânăr procurator își deschisese birou avocațial în Reghin, cerând în căsătorie pe fiica instăritului comerciant Oltean Nonu, înrudit prin nevăstă cu familia marelui savant Petru Maior. Ospățul, la care erau invitate toate familiile românești de

seamă de pe vremea aceea, se ținu în chiar ziua când se angajase bătălia dela Voivodeni. În mijlocul animației și veseliei dela masa de nuntă, se aud dintr'odată pușcături îndepărtate : „Ce se întâmplase ? Ca în revoluție ! Ai noștri veneau spre Reghin împinși de Secui și venirea lor a alarmat toată lumea. Oaspeții cei mai mulți ai nunții se împrăștiară ; la masa încărcată scaunele rămaseră goale, însă nu multă vreme. În locul celor speriați au sosit alții mai flămânzi și mai trudiți. Erau prefecții și tribunii gloatelor române, cari au ocupat toate scaunele părăsite. Ei avură partea cea mai bună din masa nunții mele.“

În timp ce exodul locuitorilor din Reghin se scurgea în coloane interminabile dealungul drumurilor ce duceau spre miază-noapte, colonelul Urban ieși în câmp să-și inspecteze posturile de pază. Noaptea era întunecoasă și tăcerea pătrunsă de amenințări surde. Dinspre Voivodeni, nu se arată nici o mișcare, nici o geană de lumină. Numai din jos de Petelea — la marginea comunei Curtifaia — ardeau niște case iobăgești, sporind cu văpăile lor roșii fiorii sinistrei nopți de veghe.

CAP. V.

Vin Secuii!

Noaptea petrecută în plină agonie destrămă repede iluzia în posibilitatea de rezistență. Garda civilă, care se arătase atât de însuflețită la chemarea colonelului Urban, își rărise considerabil numărul. Grija de familie, gândul de-a ascunde măcar avutul cel mai de preț și frica de-a scăpa din încheștarea primediei, biruiseră sentimentul de datorie ostășească.

Pe lângă toate acestea, garda civilă își păstrase un simulacru al cadrelor sale. Șefii companiilor se înfățișară, împreună cu oamenii rămași — cam vre-o trei sute de inși — la preluarea armelor. Cei mai mulți nu cunoșteau mecanismul puștilor, cari de altfel erau aproape neutilizabile, — iar muniția era puțină și improprie. Între asemenea împrejurări, nu se prea putea socompta mare ispravă dela cooperăția militară a civililor.

Căpitanul Schrott, căruia îi încredinșase colonelul Urban comanda asupra gardei civile, nu era cătuși de puțin însuflețit de însărcinarea primită și își dădu foarte puțină osteneală să îmbărbăteze entuziasmul scăzut al luptătorilor voluntari. Dispozitivul de luptă al lui Urban era cât se poate de vag: „Adunați-vă garda civilă pe creasta acelei coline (dealul Cireșarului), desvoltați-vă în linie largă cu fața către dușman și nu arătați decât luciul baionetelor. Cel dintâi atac să-l respingeți, apoi retrageți-vă spre culme (dealul Luțului), ca să nu se îndrume bătălia înspre oraș“.

Două companii — a 3-a și a 5-a din garda civilă — se postară pe clinul cunoscut sub numele de „Groapa mârții“, iar celelalte patru companii, sub conducerea căpitanului Schrott, urcară dealul Cireșarului. Trupa regulată se așezase în fața orașului, așteptând evoluția evenimentelor. Infanteria înainte; cavaleria la spate, plus cele două tunulețe taciturne, la margine de oraș, lângă spitalul militar.

Garda civilă încremenise pe poziții. Odată cu revărsatul zorilor se desvâli în fața cetățenilor gardiști un spectacol grandios.

Armata secuiască — apreciată de martori oculari la 16—18.000 oameni — înainta pe două linii convergente spre Reghin. O coloană de pedestrime invada tocmai în comuna Petelea, de unde țâșni în curând vâlvoare de fum și flăcări. Aripa dreaptă a armatei secuiești părăsea tocmai ultimele case din comuna Breaza, înaintând — cu muzica în frunte — în coloane compacte. Sunetele fanfarelor cadențau imnul lui Rákóczi.

Martin Emmrich — unul dintre cei mai serioși cronicari ai evenimentelor petrecute în anii 1848/49 la Reghin — era în poziție pe „Groapa mârții“ și descrierea peripețiilor îndurate este pătrunsă de-un puternic dramatism.

„Abia ne observară Secuii și muzica încetă clipnic, oprindu-se întreaga oaste pe loc. Timp cam de-un sfert de oră ne ochirăm reciproc, apoi îi văzurăm că se pun de iznov în mișcare. O coloană de infanterie își continuă înaintarea pe șoseaua ce trece pe dinaintea clinului „Groapa mârții“ spre Reghin, în vreme ce altă coloană se destrămă într'o nesfârșită linie de trăgători, iar restul trupei se desvoltă lângă Breaza, de-alungul

părăului Luț. Noi, adecă a 3-a și a 5-a companie, stăteam complectamente derutați și fără conducere, neștiind ce să facem. Ce-i drept căpeteniile noastre C. H. (Carol Hellwig) și M. O. (Mihail Orendi) rămaseră la posturile lor, dar fără să aibă nici o instrucțiune. Căpitanul Schrott nu se arătă de loc, zădărniciind astfel ori-ce inițiativă de acțiune împotriva vrășmașului pornit la atac.

„Era o situațiune extrem de emotivă, să fii martor ocular, la măsurile ce le lua inamicul isteț în vederea nimicirii noastre. Eram convinși că vom fi măcelăriți și totuși nu ne clintirăm din loc. Ba mai mult, o iscoadă inamică pică în mâinile noastre și prinserăm o pereche de cai.

„In cele din urmă ne eliberă însuși dușmanul din poziția noastră critică; dintr'odată observarăm anume că, în timp ce trăgătorii înaintau fără să întâmpine nici o rezistență, o ceată de husari secui se repezi înspre creasta colinei pe care o ocupam. In zadar așteptam o comandă, să deschidem focul, sau să ne retragem; eram lăsați de capul nostru și puțini inși am fi scăpat cu viața, dacă în momentul supremei primejdii nu ne-ar fi mântuit împrejurarea, că în dosul nostru se aflau viile, în care puturăm intra, fără să ne poată urmări vrășmașul călare“.

Până aci Martin Emmrich.

La celelalte companii ale gardei civile, lucrurile se petrecură mult mai firesc. Căpitanul Schrott, văzând enorma mulțime a Secuilor, se declară imediat în sensul, că ori-ce rezistență ar fi curată nebunie. Nimeni nu-l contrazise; priveliștea ce se oferea era în toate privințele convingătoare. Ordinea se destrămă, fiecare căutându-și salvarea înspre oraș.

Această subită dărâmare a liniei de rezistență de pe dealul Cireșarului, răvășea toate calculele strategice ale colonelului Urban.

Daniel Iosif Schuller — alt cronicar al întâmplărilor locale din anii revoluției — descrie cele întâmplate precum urmează.

Supărarea colonelului Urban se manifestă impresionantă:

„Domnii mei. Mă vedeți constrâns să Vă abandonez. Gloțaii m'au părăsit și grănicerii mei de-asemenea n'au rezistat focului. Dacă doriți, nu voi pleca, chiar dacă ar fi să rămân singur. Am totuși nădejdea, că nu se va întâmpla nimic orașului

d-voastră, în cazul că dușmanul îl va putea ocupa fără să întâmpine împotrivire“.

„După aceasta dădu poruncă de retragere și în puține clipe dispăruse ultimul soldat din câmp. Intrarăm și noi cu inima înfricată în orașelul nostru. Panica și desnădejdea ce cuprinsese pe cei rămași acasă, când văzură retragerea noastră, nu se poate descrie. În câteva secunde totul se afla în rază nebună și priveliștea aceasta îmi va rămânea pe veci neuitată.

„Aci vedeai un cărucior încărcat în pripă cu efecte fără valoare, în timp ce obiectele prețioase nici nu erau băgate în seamă. Acolo își chema familia în jurul său un cetățean-gardist reîntors. Soția alerga pe uliță, frângându-și mâinile și căutându-și pretutindeni odraslele. Copiii scânceau după mamele lor. Intreaga stradă furnica de oameni răzniți de groază, cari își căutau drum de refugiu, plângând și tânguindu-se“.

Și în tot timpul acesta vuia bătaia de tobă — instrument altă dată atât de popular pentru vestirea ordonanțelor oficiale — împărțășind lumii cu glas răgușit de emoție alarma:

„Vin Secuiei!“

Vârtejul celor porniți pe fugă precipitată își pierdu urma sbuciumată; sgomotul se potoli încetul cu încetul. Orașul se înclăștă într'o amorțire plumburie și în tăcerea teribilă a străzilor, unde nu se mai vedea om, răsuna de departe trosnetul surd al mulțimii, — ca o revărsare cumplită de ape ce distruge tot în cale.

Veneau Secuiei!

(Va urma)

Notă despre documentele Țării Bârsei și Cavalerii Teutoni

de Emil C. Lăzărescu

Introducere: Existența, timp de câțiva ani, a Cavalerilor Teutoni în Țara Bârsei, este o problemă de ordin secundar pentru istoria Românilor. În dezvoltarea neamului nostru, trecerea lor în părțile noastre reprezintă un fapt trecător, izolat. Dar, tocmai din această cauză problema poate fi privită din înălțimea necesară punctului de vedere strict științific.

Este îndeobște cunoscut că în anul 1211, regele Ungariei Andrei II, a chemat pe Cavalerii Teutoni și le-a dăruit Țara Bârsei, pentru ca ei, fixați acolo, să apere granița de răsărit în contra năvălirilor cumane. Cavalerii au ocupat țara până în 1225, în care timp au zidit cetăți, au creștinat Cumani, au exploatat sare și au făcut comerț cu ea. Apoi au fost alungați cu forța de către rege, pentru motive cari nu ne interesează aci.

Aceasta este părerea „istoriografiei curente“ împotriva căreia s'a scris o carte cu aspect de vastă erudiție și serioasă argumentație. În ea se caută a ni se arăta anume că „terra Borza“ (regiunea în care fuseseră stabiliți Cavalerii) „nu este Țara Bârsei, și diplomele privilegiale cari indică pentru „terra Borza“ hotare identice cu hotarele Țării Bârsei — nu sunt autentice.“ — Lipsa lor de autenticitate rezultă din: forma în care ele ne-au parvenit, din contradicțiile dintre ele și celelalte documente privitoare la „terra Borza“ și din faptul că cuprind clauze incompatibile cu Țara Bârsei. Terra Borza ar trebui căutată în Maramureș.

Acestea sunt părerile susținute în lucrarea d-lui Iosif Schiopul, *Contribuțiuni la Istoria Transilvaniei în secolele XII și XIII*, Cluj, Tip. Națională 1932 ¹⁾.

¹⁾ Cuprinde două capitole: *Țara Bârsei și Cavalerii Teutoni*, de care ne vom ocupa aici, și *Invaziunea Mongolilor din 1241*.

În urma apariției lucrării d-lui A. Sacerdoțeanu, *Marea invazie tătară și Sud-Estul European*, București 1933, bazată pe toate isvoarele cunoscute, o comentare a părții a doua a lucrării d-lui Schiopul este inutilă.

Prima obiecție pe care am putea-o aduce acestei lucrări este că ideea de falsitate a documentelor privitoare la Cavalerii Teutoni în Transilvania, nu e nouă. Ea a mai fost susținută în 1904 de Wojciech v Ketrzynski ¹⁾. Suntem siguri că dacă d. Schiopul ar fi cunoscut discuția asupra acestei lucrări, lucrarea sa ori n'ar mai fi apărut, ori ar fi avut altă înfățișare.

Au fost documentele supuse criticei? D-l Schiopul crede că „istoriografia curentă“ a trecut cu vederea critica serioasă a acestor documente (pg. 12), afirmație cam grăbită, pentrucă nu cunoaște decât o parte din lucrările în această privință, pe cele apărute în limba germană și maghiară și nimic în românește. Ori documentele au fost studiate de numeroși cercetători români. Cităm numai pe câțiva: Prof. Niculae Iorga ²⁾, Radu Rosetti ³⁾, Augustin Bunea⁴⁾, Dr. Ioan Ferencz⁵⁾, ale căror note trebuiau ținute în seamă.

Dar nici istoriografia germană nu-i este bine cunoscută d-lui Schiopul, pentrucă cele mai recente lucrări în această privință, ca

¹⁾ *Rozprawy akademi umiejetnosci widzial historyczno-filozoficzny w Krakowie*, seria 2, partea 20 (45), pg. 125-230. W. v. Ketrzynski, *O powolaniu Krzycacow przez Ks. Konrada*. Lucrarea are și o ediție în limba germană, *Der deutsche Orden und Konrad von Mazovien*, Lemberg 1904. Cap. privitor la Ardeal este pe larg discutat de Max Perlbach, *Der deutsche Orden in Siebenbürgen*, în *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, XXVI, partea III, 1905, pg. 415, dela care împrumutăm referințele.

²⁾ *Studii și documente*, vol. I—II, Buc. 1901 pg. XII; *Origine et sens des directives politiques dans le passé des pays roumains*, AR. BSH., IX (1921) pg. 36—63 (pentru Cav. Teutoni, pg. 40—42); *Istoria Comerțului românesc, Epoca veche*, București, Tiparul Românesc 1925, pg. 33—34; *Imperiul Cumanilor și Domnia lui Băsbărabă*, AR. MSI., Seria III, Tom. VIII, 1927—28, Memoriul 3, pg. 97—103; *Brodnicii și Românii*, AR. MSI., Seria III, Tom. VIII, 1927—28, Memoriul 6, pg. 147—51.

³⁾ *Despre Unguri și Episcopiile catolice din Moldova*, AAR. MSI., XXVII, 1905 pg. 249—323.

⁴⁾ *Stăpânii Țării Oltului*, discurs de recepție la Academia Română, Buc. 1910; *Incarcare de Istoria Românilor până la 1382* (lucrare postumă tipărită de Academia Română), Buc. 1912.

⁵⁾ *Cumanii și Episcopiile lor*, Blaj, Tip. Seminarului Teologic Gr.-Catholic, fără dată (1931), pg. 69: „Autenticitatea acestor acte fiind mai presus de orice îndoială..“, etc.

ale lui G. E. Müller ¹⁾ și G. Roesler ²⁾), îi sunt necunoscute. E drept că aceste lucrări nu se ocupă în special de autenticitatea documentelor, dar în această privință este suficient studiul mai sus amintit al lui Perlbach.

Sistematizarea. După lipsa de informație, al doilea defect al lucrării este : lipsa de sistemă. Deși cartea este împărțită în capitole, împărțirea nu este respectată, argumentele pro și contra sunt repetate inutil, iar intercalări de chestiuni secundare strică sensului general al lucrării. Aceasta dă cărții un aspect „erudit“ în fața cetitorului superficial, dar unul confuz numai, în fața celor care adâncesc chestiunea.

O lucrare de critică de texte trebuie să se prezinte ordonat. O sistematizare a materialului permite nu numai obținerea unei clarități de expunere, ci ajută chiar înțelegerea relațiilor între diversele texte și clauze supuse criticei.

Documentele contestate. Există 28 documente cu privire la Cavaleri în Țara Bârsei, dintre cari 5 au fost descoperite abia la sfârșitul secolului XVIII (1787 și 1793) ³⁾. Aceste 5 documente care vorbesc de Terra Borza, tocmai cele contestate de d. Schiopul, sunt :

1). O diplomă din 1211, prin care regele Andrei II, dăruiește Cavalerilor Teutoni „quandam terram Borza nomine“ situată „ultra silvas versus Cumanos“, care este „deserta et inhabitata“ și jumătate din aurul sau argintul ce s'ar găsi acolo, pentru ca în schimb Cavalerii să apere regatul de Cumani. Se mai conferă : dreptul de a construi cetăți și orașe de lemn, dispensă de impozite și altele. Se spune că au fost puși în posesie în urma ordinului Voevodului Mihail, de către pristaldul Fekate Juna ; urmează apoi descrierea amănunțită a hotarelor ⁴⁾

1) *Die Ursachen der Vertreibung des deutschen Ordens aus dem Burzenlande und Kumanien im Jahre 1225*, în *Korespondenzblatt f. Siebenbürgische Landeskunde*, anul 48 (1925), pg. 41—68.

2) *Der deutsche Ritterorden im Burzenland*, în *Ostdeutsche Monatshefte*, anul VII (1926), pag. 225—238.

3) *Istoricul descoperirii lor*, la d. Schiopul, pg. 5—24.

4) Zimmermann Franz și Werner Carl, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I Hermannstadt (Sibiu) 1892, pg. 11—12, și Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. I, 1, pg. 56; urmăm pretutindeni lectura lui Zimmermann.

2). Diploma I din 1212, prin care regele conferă Cavalerilor „constitutis in terra ultra silvas“ privilegiu de ordin fiscal ¹⁾).

3). Diploma II din 1212, nedatată și fără martori, prin care se conferă Cavalerilor castrul *Crucpurg*, împreună cu pământurile înconjurătoare. Se spune că cetatea a fost „de novo“ ridicată de Cavaleri. ²⁾

4). Diploma din 1222, care reproduce aproape cuvânt cu cuvânt diploma din 1211 ³⁾). Se adaugă însă donațiile din 1212, precum și pământurile ce se întind până la hotarele Brodnicilor și Dunăre. De asemeni se conferă Cavalerilor dreptul de a exploata și vinde sarea transportată cu „corăbiile“ pe Mureș și Olt, și li se permite trecerea fără vamă prin Țara Secuilor și prin a Vlașilor. Li se acordă privilegiu fiscal spre a-i despăgubi de marea pagubă ce le-a produs-o regele, când, supărat, a intenționat să le ia pământurile ⁴⁾).

5). Bula papei Honoriu III din 19 Dec. 1222 (*Quum a nobis petitur*). ⁵⁾), căreia îi vom destina un capitol în care va fi analizată.

În afară de aceste cinci documente, nici unul nu prezintă precizări în legătură cu situația donației.

Critica autenticității diplomelor. Înainte de a trece la această critică, să ne fie îngăduit să reamintim că în lucrarea d-lui Schiopul argumentele împotriva diplomelor sunt aruncate în dezordine: vom încerca deci să le așezăm în ordinea lor logică, dându-le și câte un nume, pentru ușurința trimiterilor.

D-l Schiopul găsește două feluri de argumente împotriva autenticității diplomelor: unele de ordin general, împotriva a toate cinci diplomele, altele împotriva a una sau două diplome.

Argumentele generale. 1) Argumentul „ex silentio“ pg. 7—11. Nici un istoriograf sau cronicar nu amintește pe Cavaleri în Țara Bârsei până la 1787 (data descoperirii diplomelor discutate); dacă ar fi existat o stăpânire a lor, amintirea ei s'ar fi păstrat.

¹⁾ Zimmermann, I, pg. 13—14; Hurmuzaki, I, 1, pg. 58.

²⁾ Zimmermann, I, pg. 14, rând 35—41 (fiind considerată ca un codicil al diplomei precedente); Hurmuzaki, I, 1, pg. 58.

³⁾ Lipsesc o parte din hotare.

⁴⁾ Zimmermann, I, pg. 18—20; Hurmuzaki I, 1, pg. 74.

⁵⁾ Zimmermann, I, pg. 22—24; Hurmuzaki I, 1, pg. 76.

Observăm însă că cea mai veche cronică din Țara Bârsei (cronica murală atribuită lui Honterus) datează de abia din 1535¹⁾ și este deci cu 300 de ani posterioară evenimentelor acestora. Amintirea celor 14 ani de stăpânire teutonă a putut să se piardă. Lucrările mai noi sunt mai departe de tradiție, iar de informație documentară serioasă nu poate fi încă vorba.

2). Argumentul identificării (pg. 14—18). Înainte de 1787 nu s'a încercat de către nimeni să se identifice „terra Borza“ cu Țara Bârsei. Katona o situează în Maramureș, Smith în apropiere de Transilvania, Benkő în Buzău.

Nici acest argument nu este serios, pentrucă, precum am mai spus, singurele documente ce permit o identificare precisă sunt cele descoperite după 1787. O identificare a Țării Bârsei cu „terra Borza“, în asemenea condiții ar fi fost o simplă întâmplare²⁾.

3). Argumentul contradicțiilor (pg. 35—39). Bulele papale, deși au ca sursă a informației lor diplomele regale, sunt în contradicție cu ele. Analizând „contrazicerile“ dintre bule și privilegiile, vedem că : a) Bulele sunt neprecise în privința situației geografice a donației, deși se bazează pe diplome așa de precise ; specificările „ultra silvas“ și „versus Cumanos“, lipsesc în primele. b) Hotarele sunt precise în diplome și neprecise în bule. c) În diplome, hotarele arată o suprafață imensă, iar în bula din 1 Sept. 1225 (*Detestabile semper*)³⁾ Papa vorbește de o suprafață de 30 de pluguri. d) Dacă hotarele ar fi fost ca în diplome (așa de precise) ce nevoe ar fi fost să numească Papa arbitri cari să cerceteze dacă în adevăr au fost încălcate hotarele ?⁴⁾.

Primele două argumente (a și b) nu constituie nici o contradicție : este cert că actul de donație trebuia să conțină amănunțit situația și hotarele locului dăruit : nu vedem însă motivul pentru care bulele papale, care se ocupă de chestiuni de administrație bisericească, sau în care se intervine în favoarea Cavalerilor, ar conține aceste lămuriri.

¹⁾ Chiar după afirmația d-lui Schiopul, pg. 10.

²⁾ Totuși Georgius Pray, *Specimen hierarchiae Hungariae*, II, Poseni et Cassoviae 1779, spune că „terra Borza“ este „ut reor“ Burzenland, chiar după d. Schiopul, pg. 16.

³⁾ Zimmermann, I, pg. 41, rând 5—6 ; Hurmuzaki, I, 1, pg. 96.

⁴⁾ Cum reese din bula din 12 Iunie 1225 (*Dolemus quoties*), Zimmermann I, pg. 38—39 ; Hurmuzaki I, 1, pg. 93, și din bula din 1 Septembrie 1225 (*Detestabile semper*), mai sus amintită.

Argumentul celor 30 de pluguri nu este nici el concludent.

Perlbach ¹⁾, arată că suprafața a 30 de pluguri este cea a unui sat mare din acea vreme. Din faptul că în bulă nu se specifică situația acestor 30 de pluguri (care sunt „in quadam parte regni“) el deduce că nu e vorba de întreaga Țară a Bârsei, ci de un alt pământ, probabil în jurul cetății Cruceburg.

În ce privește ultimul argument (d) arbitrii aveau să constate o încălcare de hotare, indiferent dacă acestea erau sau nu precise. Dacă admitem însă, că cele 30 de pluguri sunt împrejurimile Cruceburg-ului, acest argument cade dela sine.

4). Argumentul locului și datei (pg. 51 și 84) : Diplomele nu sunt datate exact, cu ziua în care s'au emis și nici locul emiterii nu este indicat.

Așa însă sunt majoritatea actelor ungare contemporane diplomelor ²⁾.

5). Argumentul ignorării (pg. 62—64). Nici una din bulele papale sau atestările posterioare ale diplomelor nu menționează în același timp și diplomele din 1211—12 și diploma din 1222. Cele cari menționează pe ultima, ignoră pe primele și invers.

Acest argument îl vom combate mai târziu, când vom vorbi despre bula din 19 Dec. 1222 (*Quum a nobis petitur*).

Argumente împotriva diplomelor din 1211—1212. Să arătăm mai întâi în ce formă ne-au parvenit aceste diplome :

Originalele sunt pierdute, ca și originalul bulei din 26 Aprilie 1231 (*Ne super privilegiis*) ³⁾, care le confirma, reproducându-le în întregime. Această bulă însă se găsește transcrisă în registrul anului V al Papei Grigore IX.

Mai avem o transcriere autenticată în 1278 de legatul papal Philypus ⁴⁾, transcriere făcută „in quadam quaterno“, copiat și acesta după registrul sus amintit ⁵⁾.

¹⁾ *Op. cit.*, pg. 425.

²⁾ *Id.*, *ibid.*, pag. 420.

³⁾ Zimmermann, I, pg. 52, și Hurmuzaki, I, 1, pg. 114.

⁴⁾ Zimmermann, I, pg. 134—135.

⁵⁾ Cum reese din pasajul : „Ita invenitur in registro domini Gregorii pape, anno V capitulo LVIII“ (59) ce se cuprinde în cvatern ; Strehlke, *Tabulae Ordinis Theutonici*, Berolini 1869, pg. 158. La Zimmermann, I, pg. 135, rând 5, greșit transcris LVIII (58).

În rezumat, felul cum ne-a parvenit bula s'ar putea arăta astfel :

Bula din 26 Aprilie 1231

|
Copie în registru

|
Cvatern

|
Atestarea lui Philippus.

Și acum să vedem argumentele d-lui Schiopul :

1). Nu avem originalele, ci numai copii (pg. 59 și 77).

Dacă aceste copii sunt vrednice de crezare, și dacă, din punct de vedere al conținutului lor, nu putem ridica vre-o obiecție serioasă în contra lor, atunci înseamnă că originalele au existat.

2). Registrele papale sunt, pentru epoca de care ne ocupăm, posterioare evenimentelor. Ele sunt copii după niște transcrieri mai vechi (pg. 67—69 și 77) ¹⁾.

Din acest fapt nu reese lipsa de autenticitate a documentelor : s'ar fi putut cel mult strecura câteva greșeli de ortografie ; în nici un caz nu poate fi vorba de „reconstituiri“ (pg. 93) sau de „interpolări“ (pg. 94) în diplome ²⁾

3). Atestarea legatului Philippus (1278) nu este autentică din mai multe motive (pg. 69—77) : a) Numele legatului este scris Phyllyppus în loc de Philippus, cum se întâlnește de obicei ; b) Cópia din 1278 vorbește de „o colecțiune de documente numită „cvatern“, carte care pentru întâiașidată a fost introdusă în cancelaria papală pe la mijlocul secolului XIV“ (pg. 77) ; c) Cópiile din cvatern, printre care ultima e a unei bule din 31 August 1232, sunt atestate de un oarecare Martinus, pe care d. Schiopul îl crede Martinus Vicecancelarius archidiaconus Senensis, mort la 11 Aprilie 1232 ; d) Cópiile după cvatern conțin numeroase greșeli,

¹⁾ Registrele actuale datează din secolulul XIII, după cum o arată forma literelor și celelalte criterii paleografice ; și anume, au fost alcătuite înainte de 1278 când după ele se făcuseră anumite copii în cvatern (despre acesta vom mai aminti). Dealtfel registrele par mai degrabă neținute la zi, decât re-făcute cu totul.

²⁾ Pasajul dela pg. 93 e de nejustificat.

deși registrul papal, după care a fost copiat cvaternul, este scris foarte citeț; e) Demnitarii sunt dați, pentru diploma din 1212, aceiași cu cei din 1211, ceea ce nu este exact.

Prima și a patra afirmație (a și d) sunt prea puțin concludente: ortografia, mai ales a numelor proprii, nu a fost fixă în evul mediu ¹⁾, iar greșelile din atestare sunt foarte explicabile. „Anachronismele“ sunt simple iluzii: nimic nu dovedește că Martinus este „Vicecancelarius“ etc. (pg. 73). Este cu mult mai probabil ca el să fie copistul care a copiat cvaternul după registrul papal. În ce privește „quaternus“ d. Schiopul e greșit informat: „quaternus“ este orice caet de 4 coale deci 8 foi ²⁾. Confuzia demnitarilor (e) se explică prin faptul că primii sunt aceiași în ambele diplome. Copistul, puțin scrupulos, a căutat să-și scurteze munca și a pus: *et ceteris testibus in precedenti privilegio superscripti*.

Pentru aceste greșeli de copist, nu vom utiliza această atestare în cursul expunerii de față. Chiar dacă am socoti-o ca suspectă în privința formei, în ce privește conținutul, el este verificat prin celelalte documente care îl confirmă. Ținem să precizăm însă, că faptul că există deosebiri mărunte între această atestare și transcrierea din registru, nu poate duce la nici o concluzie cu privire la aceasta din urmă.

4). Bula Papei Grigore IX, din 31 August 1232 (*Dilecti filii*) ³⁾ spune că diplomele de donație erau sigilate cu „bullă aurea“ pe când diplomele spun că au fost sigilate cu sigiliul simplu (pg. 66).

În realitate însă bula spune: „sicut in ipsius privilegio aurea bulla munito plene perspeximus contineri...“ ⁴⁾ etc. Este deci vorba de *un singur act* — „privilegium“ — întărit cu „bullă aurea“,

¹⁾ Ca dovadă ne poate servi numele episcopului Transilvaniei din acea epocă; avem în decurs de 9 ani, 13 forme deosebite pentru același nume, Wilhelmus, Guilelmus, Willinus, Villermus, etc., Fejér Georgius, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Budae 1829, vol. III; 1, pg. 116—301).

²⁾ Du Cange (Carolus Dufresne Dominus du Cange). *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, etc... digessit G. A. C. Henschel, Parisiis 1840, care citează lexiconul lui Johannes de Janua, *Summa seu Chatholicon*, din 1286.

³⁾ Zimmermann I, pg. 55—56; Hurmuzaki I. 1, pg. 123.

⁴⁾ Ibidem, pg. 56, rând 5—6.

pe care îl văzuse papa. Acest act este diploma din 1222, care spune : „...„presentem paginam sibi iussimus bullae nostrae aureae caractere insigniri“¹⁾. Nu este deci vorba de toate diplomele regale²⁾).

5). Diplomele nu au fost cunoscute cercetătorilor din secolul XVII sau XVIII (pg. 74 și 77).

Acesta nu se poate măcar numi un argument ! Atâtea documente s'au descoperit în zilele noastre și nimeni nu le poate, pentru aceasta, contesta autenticitatea.

Dacă totuși ar mai putea rămâne oarecari bănueli asupra autenticității diplomelor, acestea vor dispărea când se va dovedi că aceleași donații au fost întărite prin diploma din 1222. Autenticitatea acesteia o vom dovedi mai jos.

Argumente împotriva diplomei din 1222. Intocmai cum am făcut la diplomele din 1211 și 1212, să vedem sub ce formă ne-a parvenit documentul. Aci lucrul se prezintă cu mult mai simplu, căci, deși documentul este pierdut, avem trei atestări ale lui, cari îl reproduc în întregime. Ele sunt :

1. Atestarea călugărilor vienezi, 1260—70.³⁾
2. Vidimus-ul regelui Rudolf, 1280.⁴⁾
3. Atestarea Arhiepiscopului de Strigonium, 1317.⁵⁾

De data aceasta, argumentația d-lui Schiopul este și mai puțin acceptabilă :

1). Diplomă din 1222 nu este nouă, ci e o repetare aproape cuvânt cu cuvânt a diplomei din 1211, cu câteva adăugări, (pg. 33 și 78).

Trebue să remarcăm că diploma din 1222 este întărită cu „bullă aurea“, avem deci a face cu reeditarea solemnă a privile-

¹⁾ La d. Schiopul în Anexe pg. 128, rând 11—12 ; la Zimmermann, I, pg. 20, rând 25—26 și la Hurmuzaki, I, 1, pg. 76.

²⁾ Nu știm dacă trebue să atribuim neatenției faptul că d. Schiopul nu a făcut deosebirea între singularul și pluralul ablativului în pasajul de mai sus. În nici un caz însă n'am putea atribui neatenției afirmația „Cum însă între „sigillum“ care se aplică pe document și între „bullă aurea“ care se atârână de o sfoară (filum) e o deosebire esențială...“ (pg. 66). E îndeobște cunoscut că „bullă aurea“ este o formă solemnă de „sigillum“ și că acesta poate fi și el atârnat.

³⁾ Zimmermann, I, pg. 83.

⁴⁾ Zimmermann, I, pg. 140—141 ; Hurmuzaki I, 1, pg. 441.

⁵⁾ Zimmermann, I, pg. 323—324.

giului din 1211. Emiterea ei a fost determinată de cearta, urmată de împăcare, a Regelui cu Cavalerii. Faptul că nu s'a întrebuințat o formă nouă pentru o diplomă nouă nu trebuie să ne mire : era ceva foarte obișnuit în evul mediu, mai ales în cancelaria germană, după care s'a influențat și cea ungară. ¹⁾

2). Atestarea vieneză din 1260—70 nu prezintă destulă siguranță (pg. 83—84).

Admitem că forma în care ne-a parvenit este suspectă. Conținutul ei, confirmat de celelalte atestări, este autentic. Rămân însă celelalte 2 atestări în privința formei cărora d. Schiopul nu are nimic de spus (pg. 84).

3). Intre cele trei atestări arătate mai sus, există deosebiri cu privire la Episcopul Transilvaniei (pg. 81—83).

Dacă cercetăm cu luare aminte cele trei texte „diferite“, observăm că toată deosebirea provine doar din câteva greșeli de transcriere ²⁾.

4). Atestarea vieneză menționează „sigillum“ simplu pe când celelalte atestări o „bulla aurea“ (pg. 80—81).

Este o evidentă greșală de transcriere în atestarea vieneză. Copistul a scris : „presentem paginam sibi iussimus sigillii nostri caractere roborare..“ în loc de „presentem paginam sibi iussimus bullae nostrae aureae caractere insigniri..“ prin influența formulelor tip din diplomele obicinuite.

Pentru această greșală ca și pentru obiecțiile dela pg. 83, (lipsa datei, lipsa pecetilor, urme de ștersături, etc.), admitem că această atestare poate fi suspectată. Repetăm însă că o copie ori-cât de defectuoasă, nu poate duce la concluzii cu privire la autenticitatea originalului sau a celorlalte copii.

5). Demnitarii, martori ai diplomei din 1222, sunt clerici, aceiași cu cei din toate actele contemporane, pe când cei laici

¹⁾ Max Perlbach. *op. cit.*, pg. 416—417.

²⁾ Textele deosebite sunt după d. Schiopul: (în 1260—70) „Briccio Waciensi episcopis et Reginaldo ultra silvano Electo existentibus“ ; (în 1280) „Briccio Waciens^f episcopis.. Electo ultra silvam existentibus..“ ; (1317)... „episcopis existentibus“, fără a mai pomeni pe episcopul Transilvaniei. După cum se vede, textele sunt din ce în ce mai incomplete. Aceasta nu dovedește lipsa de autenticitate a originalului, ci alterarea lui treptată.

sunt necunoscuți, pentru prima și ultima oară amintiți în această diplomă, cu aceste demnități (pg. 84—86).

Această chestiune a fost rezolvată de canonicul Iános Karácsonyi ¹⁾, care găsește explicația în evenimentele politice dela curtea ungară. Demnitarii nu sunt niște necunoscuți cu „nume imposibile“ cum crede d. Schiopul ²⁾ (pg. 84—85). Ei sunt demnitari dela curtea regelui Emerich. Ne aflăm deci în fața unei reacțiuni conservatoare, de scurtă durată ³⁾.

Bula papală din 19 Dec. 1222 (Quum a nobis petitur) ⁴⁾.

Această bulă este unul din cele mai importante documente pentru studiul chestiunii de față. Prin ea, Papa confirmă privilegiile acordate Cavalerilor Teutoni de către Andrei II, fără a reproduce diplomele în întregime. Frazele bulei sunt însă vădit influențate de originalele diplomelor pe care le avea dinainte redactorul ei.

D-l Schiopul crede, greșit, că această bulă confirmă numai diploma din 1222. De aci găsește și punctul de plecare pentru a combate autenticitatea bulei (pg. 86—87).

Comparând textul bulei cu al diplomelor din 1211 și 1222, pentru a vedea legătura dintre ele, observăm :

1). Prima parte a bulei ⁵⁾, (până la descrierea hotarelor) este dată după amândouă diplomele (de altfel textele lor coincid

1) Az Aranybulla keletkezése és első sorsa in *Értekezések a történeti tudományok köréből*, II, osztály, XVIII kötet 7 szám. 1899, apud Perlbach, op. cit., p. 427.

2) După Pauler Gyula, *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*, II, Budapesta 1899, p. 502.

3) Perlbach, op. cit., pg. 427 : „Karácsonyi zeigt S. 23. 24 seiner Abhandlung wie sie in diesen Würden nur in dieser Urkunde sonst aber in anderen Stellungen vorher und nachher vorkommen, und zieht daraus den Schluss zumal einige König Emerich nahe gestanden haben dass wir es hier mit einer konservativen Reaction zu tun haben, die den verschwenderischen König zwang sich durch Erlass der goldenen Bulle einer stärkeren Kontrolle zu unterwerfen“. Vezi și rezumatul lucrării, făcut de Lud. Mangold, în *Jahresbericht des Geschichtswissenschaft*, 22, 1899, III pg. 398. Lucrarea lui Karácsonyi însăși ne-a fost inaccesibilă.

4) Zimmermann, I, pg. 22—3 ; Hurmuzaki, I, 1, pg. 76—77.

5) Zimmermann, I, pg. 22, rând 38, până la pag. 23 rând 5 ; Hurmuzaki I, 1, pg. 76—7.

aproape). Unde textele se deosebesc, bula întregește pe unul prin celălalt ¹⁾).

2). Hotarele primului teritoriu donat ²⁾ sunt date în întregime după diploma din 1222, după cum arată: formele „Almage“ „Noilgiant“ (nu „Almaye“ și Noialt“ ca în 1222) și pasajul: „...et iterum vadit usque ad ortum eiusdem Tertillou et ab ortu aquae quae Timis vocatur, progreditur ³⁾ usque ad effluxum aquae, quae dicitur Borsa et deinde, sicut montes nivium terram complectuntur eandem, usque ad „Almagiam se extendit“ ⁴⁾, pasaj care nu se găsește în diploma din 1222.

3). Sfârșitul bulei ⁵⁾ (dela... „Addidit etiam..“) este copiat după partea a doua a diplomei din 1222.

Dar, nu numai comparația textelor ne arată că bula este scrisă după mai multe diplome, ci chiar începutul ei: „...Sane in privilegiis ⁶⁾ carrissimi in Christo filii nostri Andreae regis Vngarorum illustris perspeximus“ ⁷⁾).

Prin această demonstrație cade argumentul d-lui Schiopul că bula ar cuprinde mai mult decât originalul (care după d. Schiopul este numai diploma din 1222) pasajul „et iterum.. etc.“ (pg. 88—90).

De asemenea se explică și de ce bula vorbește de „effluxus“ și nu de „ortus aquae“ când este vorba de Bârsa. Forma „effluxus“ se găsește într'o frază luată cuvânt cu cuvânt din diploma din 1222. Acolo însă unde diploma din 1222 spune „ortus“ bula spune tot „ortus.“

1) D. ex. 1211. „una pars a fiscum pertinebit“..., Zimmermann, I, pg. 11 rând 33; Hurmuzaki, I, 1, pg. 57; diploma din 1222 ... „media pars ad fiscum regium“..., Zimmermann, I, pg. 19, rând 13. Hurmuzaki, I, 1, pg. 74, bula combinând spune: „una pars ad regium fiscum pertineat“, Zimmermann, I, pg. 22, rând 43; Hurmuzaki, I, 1, pg. 76.

2) Zimmermann, I, pg. 23 rând 5—11; Hurmuzaki, I, 1, pg. 77.

3) In original „progreditur“ (nota lui Zimmermann).

4) Zimmermann, I, pg. 23 rând 8—11; Hurmuzaki, I, 1, pg. 77 (cu numeroase greșeli de transcriere).

5) Zimmermann, I, pg. 23, rând 11—43; Hurmuzaki, I, 1, pg. 77.

6) Remarcăm că este a doua oară când d. Schiopul nu face deosebirea între singularul și pluralul ablativului (v. argumentul 4 împotriva diplomelor din 1211—1212). Că „privilegium“ poate însemna și diplomă se poate vedea nu numai în dicționar, dar și în bula din 31 August 1232 (*Dilecti filii*), la Zimmermann, I, pg. 50, rând 5—6; Hurmuzaki, I, 1, pg. 123.

7) Zimmermann, I, pg. 22, rând 38—39; Hurmuzaki, I, 1, pg. 76.

Mai serios este argumentul că bula nu este transcrisă în registrele papale (pg. 86—88).

D-l Schiopul a arătat însă cu câteva pagini înainte (pg. 67—68) că registrele nu erau ținute la zi. Bula, deși autentică, a putut să nu fie transcrisă. Că este autentică, o arată forma în care se prezintă. Dealtfel chiar d. Schiopul s'a ferit să tragă vre-o concluzie din acest argument (pg. 88).

Bula este deci autentică și este confirmarea tuturor privilegiilor regale. Cu aceasta răspundem și la argumentul al cincilea dintre cele generale (cu privire la toate diplomele).

Critica internă a documentelor. Până acum am arătat că din punct de vedere al formei, diplomele pot fi considerate autentice. Rămâne să facem o analiză a conținutului lor, și anume a clauzelor privitoare la hotare, localități, exploatarea miniere și comerț, clauze socotite de d. Schiopul ca incompatibile cu Țara Bârsei.

Hotarele primei donațiuni. Hotarele ținutului identificat cu Țara Bârsei, sunt date în forma cea mai complectă în diploma din 1211 : „...Prima vero meta huius terrae incipit de indaginibus castri Almage et procedit usque ad indagine castri Noilgiant et inde progreditur usque ad indagine Nicolai, ubi aqua defluit quae vocatur Alt, et sic ascendendo per Alt usque ubi Tortillou cadit in Alt ; et iterum vadit usque ad ortum eiusdem Tertillou, et ab ortu aquae, quae Timis vocatur, progreditur usque ad effluxum aquae, quae Borsa nominatur ; deinde sicut montes nivium complectuntur eanden terram tendit usque in Almagiam“¹⁾).

Această descriere conține numiri de râuri și de așezări omeștești. Râurile sunt foarte ușor de identificat :

Timis—Timiș

Alt—Olt

Borsa—Bârsa

Tartillou—Tărlungul

Așezările omeștești așa cum au fost identificate, permit oarecari obiecții. Ele ar fi :

Almagia—Hälmeag (Halmagen, Halmagy).

Nicolai—Micloșoara

Noilgiant, Noialt²⁾—Ungra (Galt, Ugra).

Impotriva acestei identificări s'a ridicat Radu Rosetti³⁾ : „Hal-magy este chiar pe Olt : dacă ar fi identic cu Almagia, Regele

1) Zimmermann, I, pg. 12 rând 3-9 ; Hurmuzaki, I, 1, pg. 57.

2) Forma din diploma din 1222.

3) *Op. cit.*, pg. 260—261.

nu ar fi omis să arate că Almagia era aşazată pe Olt..“ etc. şi apoi.. „Pentru temeiurile de mai sus, mi se pare că Almagia din diplomă trebuie căutată aproape de „Munţii Zăpezilor“, cam acolo unde lanţul ce desparte Bârşa de Olt iese din Carpaţi“.

Aceleaşi motive s'ar ridica şi împotriva identificării Noilgiant-Ungra ¹⁾).

Am putea presupune, bazându-ne numai pe consideraţii de ordin geografico—stragic, că aceste două castre ar fi fost situate pe versantul occidental al văii Bârsei şi că ar fi fost destinate să apere drumurile ce duc din Țara Bârsei în țara Făgăraşului; nu avem însă nici o probă în sprijinul acestei păreri, fie ea probă documentară sau arheologică.

Faptul că aceste 3 castre susamintite nu mai sunt constatate documentar mai târziu (pg. 42), nu trebuie să ne mire, pentru că, prin ocuparea Țării Bârsei de către Cavaleri s'a tăiat Cumanilor posibilitatea de a mai intra în Ardeal prin aceste părţi şi deci importanţa acestor castre a scăzut. Pe de altă parte bănuim că ele erau făcute din lemn ca şi cele pe care erau autorizaţi să le construească mai târziu Teutonii.

Dacă aceste identificări pot fi discutate, nici nu poate fi măcar vorba să admitem că :

1). Pristaldul nu putea ocoli nişte hotare ce se întind cca. 300 km. pe teren așa de accidentat ²⁾ (pg. 43—44) ; şi :

2). Hotarele sunt prea precise ca să mai fie nevoie de semne de hotar (pg. 43—44).

D-l Schiopul nu ştie însă că „îndagines“ au fost definite ca „zonă de siguranță“ ³⁾ (în jurul unei cetăţi) şi că deci aci (ca şi

1) Acelaşi argument şi la Schiopul, pg. 41.

2) Cum crede d. Schiopul că ar rezulta din pasajul : „...Nos vero praemissos cruciferos in posesionem supra dictae terrae Bursa per pristaldum nostrum Fecate Juna nomine iussimus introduci, qui praedictam terram perambulavit et eam ad verbum Michaëlis Waivodae certis metis circumsignatam ipsis assignavit“. Zimmermann, I, pg. 11—12, rând 40—43 ; Schiopul, Anexe pg. 123 ; Hurmuzaki, I, 1, pg. 57.

3) N. Iorga, *Brodnicii şi Românii*, pg. 149 (2). Pentru definiţia de „hotar fortificat“ „gyepü“, v. F. Eckhart, *Introduction à l'histoire hongroise*, Paris 1928, p. 23.

între aceste „indagines“) semnele de hotar nu erau deloc inutile. In ce privește „perambulare“ acesta nu înseamnă „a ocoli“ ci a delimita la fața locului, a statornici un hotar¹⁾. In pasajul greșit înțeles de d. Schiopul este deci vorba numai de porțiunea dintre „indagines“.

Noile hotare. Să examinăm acum hotarele donației din 1222. Ele sunt aceleași cu cele din 1211²⁾, lipsind însă partea :„et iterum vadit usque ad ortum eusidem Tertillou et ab ortu aquae quae Timis vocatur progreditur usque ad effluxum aquae quae Borsa nominatur ; deinde sicut montes nivium complectuntur eandem terram tendit usque in Almagiam³⁾“.

In locul ei avem însă : ...„Addidimus etiam postmodum eisdem fratribus conferentes castrum quod Cruceburg nominatur, quod fratres praedicti de novo construxerant, cum pratis circa illud adjacentibus et a finae terrae Cruceburg terram, quae vadit usque ad terminos Prodnicorum et ab indaginibus Almays in parte altera vadit usque ad ortum aquae quae vocatur Burza et inde progreditur usque ad Danubium“⁴⁾.

Din examinarea atentă a acestui pasaj și din compararea cu pasajul pe care îl înlocuește, reese că aceste ținuturi trebuiesc căutate la Est și Sud de Țara Bârsei și anume din faptul că se spune că Almagia, izvoarele Bârsei și direcția spre Dunăre, sunt de o parte (și sunt spre Sud) reese neîndoios că pământul și castrul Cruceburg, ca și Țara Brodnicilor, trebuiesc căutate spre Est.

Faptul că Tărlungul nu mai este dat ca hotar, ne face să presupunem o expansiune teutonă la Est de Tărlung, pe de o parte pe valea Pârâului Negru și apoi peste munți prin pasul Oituzului spre confluența Siretului cu Dunărea și pe de alta prin Pasul Tătarului spre Sud.

1) Du Cange, *op. cit.*, articolul „perambulatio“.

2) Cu deosebiri în ortografia numelor proprii.

3) Zimmermann, I, pg. 12, rând 6—9 ; Hurmuzaki, I, 1, pg. 75.

4) Zimmermann, I, pg. 19, rând 29—34 ; Hurmuzaki, I, 1, pg. 75.

La confluența Siretului cu Dunărea era situată „Terra Prodnicorum“ (Brodnicorum)¹⁾ sau „Brodnic“²⁾.

Problema Brodnicilor a fost mult discutată în istoriografia românească, și rezultatele (de care d. Schiopul nu știe nimic) sunt următoarele :

„Oameni de vad, în părțile dunărene, Brodnicii nu pot fi căutați decât la vadurile dobrogene și basarabene ale Dunării și marilor ei afluenți, acolo unde e vadul dela Isaccea, marele vad, vadul dela Măcin, Vadul lui Isac pe Prut, Vadul lui Vodă pe Niștru“³⁾.

În cealaltă direcție spre Sud-Vest, posesiunea teutonă pornea dela apa Bârsei și se îndrepta spre Dunăre, trecând prin pasul Tătarului⁴⁾, probabil în lungul Buzăului. Credem că expansiunea Cavalerilor Teuțoni, dincoace de munți, trebuie căutată între cele două mari râuri, Siretul și Ialomița între cari erau și drumurile de comerț, pe cari le constatăm în primele privilegii comerciale acordate Brașovenilor⁵⁾.

Este inexactă afirmația d-lui I. Schiopul că identificarea Munteniei și Moldovei cu Cumania este o „sangvinară“ interpretare a documentelor (pg. 106—7). Spre a aminti doar un singur document, foarte cunoscut, vom cita diploma lui Bela IV dată Ioaniților în 1247 : „Ad haec contulimus praeceptorum ante dicto et per ipsum domum hospitalis, a fluvio Olth et alpebus Ultrasilvanis totam Cumania“.... etc.“⁶⁾.

Credem deci că nu este nevoie să mutăm „Terra Borsa“ în Maramureș (pg. 105—107) pentru a o găsi vecină cu Cumania.

1) Bula papei Grigore IX, din 31 Iunie 1227 (*Gaudemus in Domino*), Hurmuzaki, I, 1, pg. 102 (cu facsimil).

2) Bula papei Grig. IX, din 27 Februarie 1231 (cu același titlu ca și precedentă), Hurmuzaki, I, 1, pg. 114 (cu facsimil). În legătură cu chestia Brodnicilor, v. A. Sacerdoțeanu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XIII-e siècle*, Paris 1930, pg. 74 și urm., și Ferent, *op. cit.*, pg. 129—130.

3) N. Iorga, *Brodnici și Români*, pg. 150.

4) Rosetti, *op. cit.*, pg. 263, și Müller, *op. cit.*, pg. 41—68.

5) Cu privire la aceste drumuri de comerț v. N. Iorga, *Istoria comerțului Românesc*, pg. 39 ; Hurmuzaki, XV, 1, pg. I, No. I.

6) Zimmermann, I pg. 74, rând 34—36; Hurmuzaki, I, 1, pg. 251.

Cruceburg-ul. Locul unde ar putea fi situat acest castru este determinat de documente doar prin aceea că e în afară de hotarele primei donațiuni și anume, cum am arătat mai sus, spre Est. Din această cauză sunt mai multe păreri asupra situației lui: ar fi fost situat la Năeni (Nyen) după Draudt ¹⁾, sau la Crăciuna (situată undeva pe Milcov) după D. Onciul ²⁾, C. Auner ³⁾ și I. Ferent ⁴⁾.

D-l Schiopul crede că este același cu „Castrum munitissimum“ (pg. 52) pe care îl amintesc bulele din 12 Junie 1225 (*Dolemus quoties audimus*) ⁵⁾ și 26 Aprilie 1231 ⁶⁾. Nu există însă nimic în sprijinul ipotezei lui. Pe acest din urmă castru d. N. Iorga ⁷⁾ l-a situat la Câmpulung, R. Rosetti ⁸⁾ la Calvini pe Dealul Cetățuea (având ca scop să închidă pasul Tătarului ca pe cel mai frecventat de Cumani), C. Auner ⁹⁾ și I. Ferent ¹⁰⁾ la Cetatea Dâmboviței (altfel numită Cetatea Neamțului dela podul Dâmboviței).

Argumentele prin care d. Schiopul vrea să demonstreze că numele latin de „Cruceburg“ nu este o traducere a germanului Kreutzburg (pg. 51—2) sunt inutile: Un Kreutzburg din Silezia este numit în anul 1254 Cruceburch ¹¹⁾.

Părerile așa de deosebite, cu privire la situația acestor castru, se explică prin aceea că situația lor este foarte puțin precizată de documente. Nu analizăm mai adânc chestiunea spre a trage vre-o concluzie, pronunțându-ne pentru vre-una din aceste identificări spre a nu ieși din cadrul ce ne-am propus.

1) *Siebenbürgische Quartalschrift*, Dritter Jahrgang (1793), Hermannstadt, pg. 205. Părerrea a fost reluată de G. E. Müller, *op. cit.*, cu argumente noi și serioase.

2) *Originiile Principatelor Române*, București 1899, pg. 93.

3) C. Auner, *Episcopia Milcovia*, în *Revista Catolică*, No. 4, Buc. 1912, pg. 544.

4) *Op. cit.*, pg. 67.

5) Zimmermann, I, pg. 37, rând 9—10; Hurmuzaki, I, 1, pg. 91.

6) Amintită mai sus.

7) *Studii și Documente*, vol. I—II, pg. XII.

8) *Op. cit.* pg. 263.

9) *Op. cit.*, pg. 544.

10) *Op. cit.*, pg. 64, 67—8.

11) Bula Papei Inocențiu IV (*Cum a nobis petitur*), v. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae... historia illustrantia*, Romae 1860, pg. 55—56.

Exploatări miniere. Trecem la analiza clauzelor privitoare la exploatările miniere. D-l Schiopul crede că nu poate fi vorba de Țara Bârsei, în documentele discutate, pentru că prin ele se dă Cavalerilor jumătate din aurul sau argintul ce s'ar găsi în regiunea dăruiță, iar Țara Bârsei nu este de loc bogată în minerale (pg. 44). Pasajul din document spune însă: „Praeterea eis concessimus quod si aurum vel argentum ibi in paedicta terra Borsa inventum fuerit una pars“....¹⁾ Este deci vorba de metalele ce eventual s'ar descoperi în „terra Borza“. Dar și pe această posibilitate caută să o înlătore d. Schiopul: „Admitem că obiecțiunea ar putea să aibă greutate dacă *alături* de aurul și argintul „ce s'ar găsi“ nu s'ar pomeni *în aceeași vreme* și de sare care „se găsește“ în ocne de sare numite „Akana“²⁾ (pg. 45).

Pasajul de mai sus arată cât de puțină bună credință pune d. Schiopul în studiul d-sale, căci de sare și de metale nu este vorba, nici alături, nici în aceeași vreme: pe când clauza privitoare la metale apare chiar din 1211, sarea apare de-abia în 1222, și anume după descrierea noiei posesiuni.

În aceste noi posesiuni erau probabil ocnele și anume în Moldova în jud. Bacău³⁾, unde și azi sarea e așa de ușor exploatată⁴⁾.

De aici sarea e transportată până la Mureș și Olt, pe care râuri era coborită cu plutele, „naves“ în documente, precum pe Mureș e transportată și astăzi. Până a ajunge la porțiunea navigabilă a acestor râuri, Cavalerii treceau prin Țara Secuilor (în drumul spre Mureș) și prin Țara Vlachilor, numită apoi Țara Făgărașului⁵⁾ (în drumul spre Olt). Un document contemporan (1248) amintește asemenea transporturi pe Mureș⁶⁾.

1) Zimmermann, I, pg. 11, rând 31—33; Hurmuzaki, I, 1, pg. 57.

2) Sublinierile sunt ale noastre.

3) N. Iorga, *Istoria Comerțului Românesc*, pg. 34.

4) „Akana“ este în ungurește un nume generic (Schioful pg. 15—18), dar expresia „salifodinas quae Akana vocantur“.. ne face să bănuim că aici e vorba de un nume propriu. Este probabil vorba de Ocna, lângă care s'a ridicat mai târziu un târg ce s'a numit apoi Târgul Ocnei.

5) Augustin Bunea, *Stăpânii Țării Oltului*, pg. 5.

6) Zimmermann, I, pg. 77 rând 28.

Sarea era destinată regiunilor lipsite de acest mineral, care se întind în Ungaria și Sudul Dunării. Aceste regiuni au consumat din cele mai vechi timpuri și consumă și astăzi sare din Carpați.

Țara Bârsei. D-l Schiopul crede că toate argumentele de mai sus sunt confirmate de faptul că Țara Bârsei nu mai este numită de către documente niciodată „terra Borza“ (pg. 55—58). Cazul nu stă tocmai așa, pentrucă, dacă documentele nu numesc Țara Bârsei „terra Borza“, o numesc însă uneori cu nume asemănătoare ¹⁾.

Faptul că „terra Borza“ dispare este explicat prin aceea că prin repede a lui ridicare și marea sa importanță, Brașovul eclipsează împrejurimile sale. Pe de altă parte, „terra Borza“ nu este decât o transcriere latină a numelui românesc, așa cum mai târziu întâlnim o transcriere slavă într'un document din 30 Ianuarie 1431, dat de Dan al II ²⁾. O altă mențiune despre „terra Borza“ avem în 2 Martie 1460, într'un document dela Dan, pretendent domnesc ³⁾. Faptul că acest nume se întâlnește cu deosebite ortografii la intervale mari și în documente de limbi deosebite, ne arată că nu ne aflăm în fața unui nume de cancelarie, ci în fața unui nume local, care se impune din când în când cancelariei.

O întrebare își mai pune d. Schiopul: cine numea „terra Borza“ cu acest nume când ea era pustie? (pg. 55).

Că Țara Bârsei n'a fost pustie, o dovedește chiar numele care s'a păstrat ⁴⁾. În ce privește afirmația din documente, ea este o simplă formulă de cancelarie, prin care se înțelege că Regele nu mai încasa nici un venit în acea regiune: ea scăpase de sub autoritatea regală.

1) Spre exemplu Burchia în scrisoarea lui Vlad Dracul către Brașoveni, din 7 August 1444, publicată de I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească*, București 1905, pg. 316—17

2) I. Bogdan, *op. cit.*, pag. 31.

3) *Ibidem*, pg. 326—7. Mai pot fi și alte documente pe cari nu le-am cunoscut noi.

4) Bârsa este un nume vechiu românesc, v. A. Sacerdoțeanu. *Considérations sur l'histoire des Roumains au moyen-âge*, Paris 1929, pg. 101—102. Toate ocupațiile și colonizările s'au făcut peste elementul românesc.

Noutatea și senzaționalul lor însă a făcut ca lucrarea să se bucure de numeroase recenzii și, pentrucă unii din cei ce le-au scris nu erau competenți, parte din ele sunt elogioase¹⁾.

Incheere. S'au arătat mai sus cari sunt greșelile de metodă ale lucrării ce am analizat. Ca urmare a metodei greșite firește că concluziile lucrării, oricât ar fi ele de atrăgătoare, sunt nule.

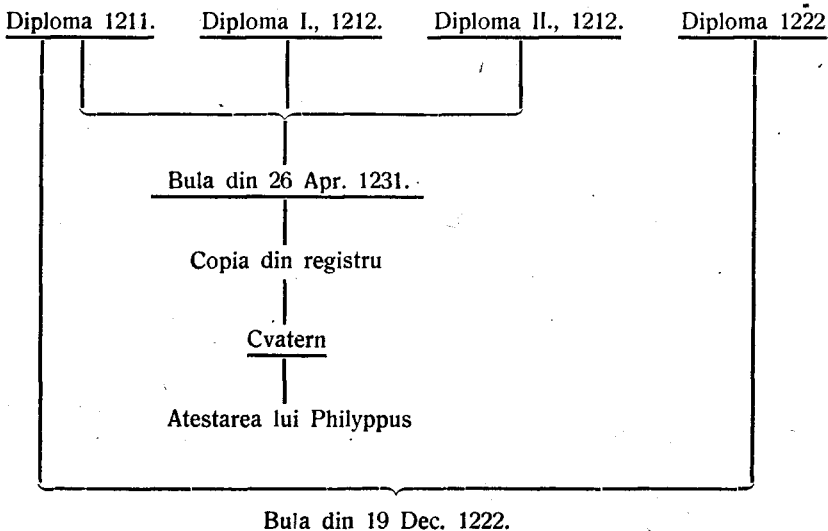
Scopul notei de față este, nu atât dovedirea existenței Cavalerilor Teutoni în părțile noastre (am spus încă dela început că aceasta are o importanță secundară în istoria Românilor), cât dovedirea autenticității diplomelor cu privire la ei.

Și această chestiune e cu mult mai importantă decât prima, pentrucă nu trebuie să uităm că documentele acestea sunt un important izvor privitor la sec. XIII la noi, secol despre care suntem așa de puțin informați. În acest sens tragem concluziile acestei note :

1) Le menționăm : 1) două articole în *Adevărul*, dintre cari unul ne-a fost inaccesibil ; celălalt cu titlul : *Un autor despre cartea sa*, a apărut în *Adevărul*, No. 15063, 10 Februarie 1933. Fiind scrise chiar de d. Schiopul, este inutil să reproducem aprecierile ; 2. Recenzia nesemnată din *Societatea de Mâine*, (Cluj, an X, No. 2, Februarie 1933) cu titlul *O scriere senzațională, cu privire la Istoria Ardealului* ; simplu rezumat urmat de câteva elogii. 3. Articolul, foarte poetic, dar scris cu lipsă de discernământ istoric al prof. I. Clinciu (*Universul*, an 50, Nr. 251, Vineri 25 August 1933) intitulat *Țara Bârsei și Cavalerii Teutoni*. Cu totul de altă factură sunt : 4. Recenzia din *Gând Românesc*, I, 1933, No. 1 pg. 33—36, semnată D. Prodan, care ridică obiecții foarte întemeiate de ordin istoric. 5. Nota părintelui I. Lupaș (în *Țara Bârsei*, an V, No. 2, Martie—Aprilie 1933) tratează și combate numai partea a doua. Ne întrebăm de ce nu se ocupă și de prima parte ? Acesteia îi răspunde d. Schiopul (tot în *Țara Bârsei*, an V, No. 3, Maiu—Iunie 1933) sub titlul *Istoria Transilvaniei în secolele XII—XIII*, combătând-o cu o vehemență nemeritată și adăugând : „Tot ce s'a scris până acum despre Transilvania secolelor XII și XIII trebuie revizuit pentrucă nu este istorie ci numai ficțiune, deși uneori, ce-i drept, ficțiune de o strălucitoare elocință“ etc. (pg. 232). 6. Discuția lui Karl Kurt Klein în *Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, (an 56, No. 2—3, Aprilie-Septembrie 1933). Tratează problema din punct de vedere arheologic-istoric. Sunt și chestiuni discutabile. Având însă o foarte bogată bibliografie este de recomandat acelorora cari vor să cunoască cu deamănunțul chestiunea. 7. Elocventă e și caracterizarea ce o face incidental d. N. Iorga în *Revista istorică*, XIX, 1933, p. 196.

1. Diplomele Cavalerilor Teutoni au existat.
2. Ele ne-au parvenit în formă demnă de toată încrederea.
3. Afirmațiile lor pot servi de bază pentru noi studii de istoria secolului XIII la Români.

Incheem acest studiu cu schema de față asupra filierei și și situației actuale a diplomelor :

Diplomele și còpiile *subliniate* sunt pierdute sau au rămas încă necunoscute.

Botezul în satul Cornova

Incercare de interpretare sociologică

de Ernest Bernea

III.

6. Viața socială, în cursul ei, suferă schimbări care se realizează în așa chip încât ea își asigură o coeziune și o continuitate de existență. Individul, ca parte integrantă a colectivității, este supus la o seamă de acțiuni și reacțiuni prin care raporturile lui cu această colectivitate se definesc.

Viața individului, raportată la societatea din care el face parte — ori care ar fi caracterul acestei societăți — este o trecere succesivă dintr'o stare în alta. Cu cât coborîm mai mult scara civilizațiilor cu atât aceste treceri se realizează cu mai multă greutate prin organizările magico-religioase ce le stă la bază. În societățile unde vârstele sunt considerate categorii aparte și acolo unde profesiunile sunt constituite în caste, trecerile dela una la alta se realizează prin ritualuri speciale, prin ceremonii de inițiere. O schimbare de stare în viața individului necesită acțiuni și reacțiuni între sacru și profan.

În structura lor, lucrurile nu prea sunt deosebite în satul românesc. Așa se întâmplă și îndelungul vieții săteanului român. La sarcină și naștere, la botez, copilărie și adolescență, căsătorie, moarte, la toate aceste momente din viața individului în colectivitate apar asemenea actele rituale. Scopul fiind același, mijloacele de a-l ajunge se impun a fi aceleași; dacă nu în amănunte, în scheletul lor.

Aceste acte rituale în ansambluri, în unități semnificative, cu scopul de a realiza trecerea dela o stare la alta a individului în colectivitate și a căror structură e asemănătoare, constituiesc la un loc ceea ce s'a numit în limbaj științific *rituri de trecere*. Termenul a fost creat de etnograful și sociologul *Arnold Van Gennep*, care a lucrat asupra acestor categorii de rituri atât în Franța cât și în societățile primitive. Structura le este asemănătoare prin scopul lor care este întotdeauna același: „faire passer

l'individu d'une situation déterminée a une autre situation tout aussi déterminée¹⁾).

Botezul creștin este o ceremonie constituită dintr'o seamă de astfel de rituri. În comunitatea de viață a satului românesc, botezul este unul din fenomenele de cea mai mare însemnătate; el e un fenomen generator de viață creștină.

Datorită structurii speciale a vieții spirituale și economice din satul Cornova, botezul capătă aci un caracter deosebit; pe lângă semnificația lui generală desprinsă din geneza și funcțiunea lui, capătă un caracter local. Bogăția actelor rituale ce constituiesc ceremonia botezului și tot ceea ce determină el în colectivitatea satului Cornova ne îndreptătesc să afirmăm aceasta.

7. Care este structura botezului și ce anume se urmărește prin el în scara acestor treceri succesive din viața individului?

Este aci un complex de acte rituale, care deși variate, formează un tot unitar în vederea unui scop bine definit. Prin natura lui *botezul este un fenomen spiritual și anume un fenomen religios*.

Satul românesc este înainte de toate o comunitate de viață religioasă și anume de viață religioasă creștină. Pentru acest motiv în toate aceste acte prin care se efectuează o trecere, o schimbare de stare în viața individului, biserica intervine în mod continuu și categoric. În cazul special al botezului, ceremonia în esența ei este creștină și ritualul este predominant creștin. Tot ceea ce nu e legat de ritualul bisericii, este supus lui. Fenomenul botezului și genetic și funcțional este legat de biserică și de cultul ei. Accentul aci cade. Semnificația lui ca fenomen social de aci se desprinde.

Pentru o pătrundere mai adâncă a botezului e necesar să încercăm o analiză a structurii acestui fenomen, așa cum impune însăși caracterul său. După cum am văzut în reconstituirea de mai sus, ceremonia botezului este constituită din două părți: prima parte, botezul propriu zis și a doua parte cumetria, adică scaldă și masa. Semnificația acestor două părți, considerate în structura întregului ceremonial al botezului ca manifestare colectivă, este ceea ce avem noi de desprins acum.

¹⁾ Les rites des passage, p. 3.

Botezul propriu zis este inițierea noului născut în tainele religiei creștine ¹⁾).

Prin botez se efectuează trecerea individului din starea de „păgân“. în starea de „creștin“. „Prin acest ritual deci, se efectuează tot odată un act de purificare, de lepădare și altul de receptare, de integrare. Prin botez omul se curăță de răul sub domnia căruia a stat până în acel moment ²⁾ și capătă o putere nouă, purtătoare de bine ³⁾. Botezul deschide calea binelui și a adevărului ⁴⁾).

Schimbarea de stare spirituală, ce se realizează prin această taină creștină, vizează și „viața pământească“ și „viața viitoare“. Această schimbare are caracter de eternitate. În primul rând botezul introduce pe noul născut într'o comunitate organizată, o comunitate de viață spirituală, aceea a bisericii lui Cristos. Prin botez omul este integrat ei ⁵⁾).

Săteanul cornovean, ca săteanul român în genere, se simte a fi ceva deosebit față de cei care nu s'au bucurat de puterile acestui ritual. Este îndeobște cunoscut cât de mare aversiune are săteanul nostru față de națiile necreștine pe care istoria i le-a pus în cale. Turcul și Evreul sunt pentru Cornovean neamuri rătăcite, sunt oameni de o altă înfățișare spirituală. Față de ei se simte deosebit, pentrucă se simte în chip real de o altă natură, se simte superior. Săteanul se simte de o altă natură, pentrucă e participă la o altă substanță decât cei ce nu sunt creștini. Ori,

1) Pr. Ion Zamă: „Iacă-l botezăm de-acu, să cunoască și el fața lui Dumnezeu“.

2) Nastasia Ganea: 40 ani; nu știe carte. În momentul când preotul vără copilul în apa rece a cristelniței: „O sărmanu, cum mai țipă! Iese ăl rău din el...“.

3) Maria Cațăr, 47 ani; nu știe carte: „Acu după ce l-o botezat e și el om tare. Nu-l mai poate așa ușor ispiti diavolul, că-i Dumnezeu cu el“.

4) Nastasia Ganea: „Copchilu pân' ce nu-i botezat nu-i curat. Din botez i se trage lui tăt binele, că poate da față cu Domnu' Hristos“.

5) Agafia Purcel, 56 ani; nu știe carte: „Botezu e ăl mai mare dar dela Dumnezeu. Omu' botezat este pe calea cea bună, este în rând cu oamenii, cu credință bună, și Dumnezeu îi primește rugăciunea“.

Pr. Ion Zamă: „L-am tuns cu foarfecele de patru ori, în semnul crucii, c'adică îl însămn și apoi îl dau în gloată“.

cum legea adevărată pentru el este creștinismul, el se simte superior¹⁾).

Această stare însă săteanul a căpătat-o prin taina și ritualul botezului. Prin acest act el a fost introdus în comunitatea vieții creștine, dincolo de care nu există mântuire ²⁾. Botezul îi deschide lui toate posibilitățile spre bine, nu numai în viața aceasta ci și în cea viitoare. Având această calitate de creștin, căpătată prin botez, el nădăjduște mai mult bine după moarte, acolo unde pentru păgâni este chin veșnic ³⁾.

Copiii care mor înainte de a fi botezați sunt considerați ca pierduți definitiv pentru viața creștină și pentru mântuire. Ei sunt îngropați deosebit de cei botezați⁴⁾. Sufletul lor răta-cește fără astâmpăr transformat în duh necurat, dăunător celor vii.⁵⁾

Aceasta este semnificația generală a botezului propriu zis, semnificație care dă caracterul întregului ansamblu ceremonial.

Dar alături de acest ritual pur religios și creștin s'a mai prins, s'a mai brodat o altă serie de acte rituale care depășesc forma de expresiune a bisericii. E vorba de partea a doua a botezului, adică de *cumetrie*. Această cumetrie apare ca o completare laică a ritualului creștin, o continuare păgână (după termenul curent) a botezului. Biserica o acceptă fără însă să o patroneze.

Ceeace este interesant însă de deosebit este faptul că prin această a doua parte a ceremonialului se țintește altceva decât prin botezul propriu zis. În timp ce acesta urmărește să aducă transformări în viața spirituală a individului atât în lumea

1) Grigore Mardare, 39 ani; știe carte: „Iacă mai sunt oameni și de altă lege, da-s rătați. Unii zic că-i bună și legea lor. Cum să fie bună? Legea noastră-i bună că-i dela Dumnezeu!”

2) Grigore Mardare: „Omu' nebotezat nu are lumină nici pe lumea asta nici pe cealaltă“.

3) Agafia Purcel: „Jidanii merg în foc că nu-s botezați“.

4) Natalia Băjenaru, 37 ani; nu știe carte: „De moare un copchil nebotezat, apoi nu-l poate duce să-l îngroape în cimitir la rând cu oamenii. E un loc mai la margine, și-i pun deosebit. Să se știe“....

5) Natalia Băjenaru: „Da din ei cică ies semnele ale rele; ies așa noaptea în calea omului.... O Doamne!“

aceasta cât și în cea de dincolo, adică o realizare de stare spirituală cu caracter etern, cumetria urmărește mai mult viața pământească și anume caută ca prin anumite acte rituale să influențeze viața materială a celui botezat.

Și astfel vedem aci înșirându-se o seamă de acte rituale cari tind să realizeze bunurile lumești în viața copilului. Unele sunt făcute pentru ca să aibă viața lungă și să crească voinic, altele sunt împlinite pentru ca să fie bălan și ușor, să fie curat și frumos. Vin apoi altele pentru ca să fie harnic, sănătos, bogat, etc.¹⁾

Cumetria, deși constituită pe un alt plan, este continuu dominată de spiritul religios creștin al primei părți. Toate actele se realizează sub domnia acestui spirit. Unele nu sunt decât o continuare firească a ritualului. Astfel *așezarea mesei* după botez — ca și după alte ceremonii — reprezintă, în semnificația ei originară, tot un ritual prin care se realizează o unire spirituală. În conștiința țaranului cornovean, această semnificație nu s'a păstrat. *Schimbul de daruri*, deasemeni e mai mult decât un fapt economic. El are un înțeles mai adânc, care după aparențe se poate spune că a dispărut. Și anume: a primi un dar înseamnă a te supune unui legământ, a consimți lui.

8. Deși este un fenomen religios, ca toate marile ceremonii din viața noastră sătească, botezul are și un aspect economic. Privirea totală pe care o avem asupra fenomenului ne obligă să ne oprim puțin și asupra acestui aspect și să-i determinăm rostul în ansamblul ceremonial.

Atât în prima parte cât și în a doua, elementul economic apare în mare măsură. Toate lucrurile impuse de ritual²⁾ fac să circule o seamă de valori economice. Cumetria, la prima vedere, face impresia că ar fi mai mult o manifestare economică decât spirituală; aceasta prin abundența elementului economic (Ceeace nu e cazul după cum vom vedea). Astfel, în afară de cele câteva lucruri necesare la scaldă³⁾, masa, prin elementele ce-i

1) Toate aceste acte rituale fiind amănunțit și viu înfățișate în reconstituirea fenomenului, nu le mai dăm aici în note. Considerațiile noastre sunt făcute pe acele fapte.

2) Vezi obiectele aduse la nași.

3) Vezi reconstituirea.

sunt necesare să o împlinescă, angajează o mare mișcare economică, rară în viața unei gospodării țărănești. Alimente, ștofe, bani, etc.¹⁾ Vedem deci cum botezul fenomen religios are și un aspect economic.

Dar nu numai atât: starea economică a satului Cornova influențează în mod direct ritualul acestui fenomen religios. Din motive economice s'a călcat unul din factorii condiționanți ai actelor rituale: timpul. Și anume, cumetria a fost deplasată temporal. După buna rânduială, cumetria trebuie făcută a doua zi după botez, pentrucă dela botez până la scaldă, copilul trebuie să stea miruit o zi²⁾ Dar cum această ceremonie se face obișnuit Duminica dimineața după liturghie, conformându-se acestei rândueli, sătenii ar fi nevoiți să facă cumetria Luni, adică într'o zi de lucru. Pentru a evita pierderea unei zile lucrătoare, ei împlinesc întreg ceremonialul botezului Duminica, așa cum s'a întâmplat în toate cazurile observate de noi la teren.³⁾

Acesta ar fi un caz frecvent când elementul economic influențează și schimbă ritualul. Mai putem cita unul, tot atât de important. Creștinându-se un copil de țigan foarte sărac, prima parte a ceremoniei, adică botezul propriu zis, a fost împlinit după regula creștinească, așa după cum apare în toate dățile.

1) Dăm aici ca un exemplu datele economice culese de d-l *Adrian Negrea*, dela o singură cumetrie. Cumetria dela botezul copilului lui Grigore Mardare, mazi.

S'a servit la masă :

1. Rachieu făcut din drojdie de vin, cumpărat dela Năpădeni (sat vecin).
2. Vin negru din pivnițele preotului.
3. Dulceață de vișine, făcută în casă.
4. Uscături.
5. Rasol de pasăre.
6. Sarmale.
7. Friptură, toate din gospodărie.

La masă s'au făcut daruri de 800 lei : 600 lei în bani și 200 lei o bucată de stofă. După mărturisirea gazdei, darurile au echivalat cheltueala.

2) Preotul Ioan Zamă : „Rândueala drept așa e, că o zi să lasă 'n mir și după aia se scaldă“.

3) Grigore Mardare : „Se făcea scaldă și masa a doua zi odinioară. Acu se fac toate odată. S'a stricat moda, și-apoi e zi lucrătoare“.

Din a doua parte însă, din cumetrie nu a mai avut loc decât scalda, pentrucă masa necesită cheltuială mare.¹⁾

Vedem deci cum în primul caz s'a încălcat regulele rituale, iar în al doilea s'a știrbit însăși unitatea ceremonială a botezului, din motive economice. Și, această influență a elementului economic e cu atât mai mare cu cât satul Cornova e din ce în ce mai mult tributar orașelor. Sat în proces de urbanizare, de o structură economică devenită capitalistă, Cornova suportă variațiunile și domnia acestui regim. Într'o economie autarhă, elementul economic are o mult mai mică influență.

Să evităm însă o greșală de interpretare. Recunoaștem existența și influența factorului economic în ritualul botezului. Totuși *elementul economic nu este un element esențial al acestui fenomen*. După cum am spus, *botezul atât prin geneza lui cât și prin funcțiunea lui este un fenomen pur religios*.

În primul rând economicul existent în această ceremonie nu este decât ceva angrenat, ceva folosit, fără ca să intre în natura ei. Natura botezului nu este constituită din elemente spirituale și elemente economice, ci natura acestui fenomen este, după cum am spus, spirituală și anume religioasă și care pentru realizarea lui angajează o circulație de valori economice. În al doilea rând, influența pe care o exercită factorul economic atacă ritualul în amănunt, în secundar și nu în miezul lui generator de stări spirituale. Așa se explică faptul că botezul propriu zis nu este deloc știrbit. Cumetria, după cum am văzut, intră mai mult în domeniul relativului ca fapt de proveniență umană; ea nu are în conștiința săteanului un caracter pre-stabilit ca pornind dela o voință divină, cum e cazul botezului propriu zis. De aceea ea suferă influența factorului economic.²⁾

9. Acest fenomen concret determinat în timp și în spațiu, după cum am văzut din analiza de mai sus, stabilește o seamă

1) Țăranul cornovean oricât de sărac ar fi se pare că nu renunță cu totul la masă, ci doar o simplifică.

2) Grigore Mardare: „ La botez trebuie făcut toate după buna rânduială, așa cum a lăsat-o Domnul nostru Hristos. Cumătria o mai face omu' după putere. . . .”

de relații. Din nevoia de a pătrunde și mai mult în structura lui intimă, din nevoia de a-l defini mai complect, să încercăm o analiză și a acestor relații pe care le creează. Primele relații se stabilesc între cel inițiat și *agenții actelor rituale*.

Astfel, prin botez vedem stabilindu-se noi raporturi între cel botezat și preot. *Preotul*, în calitatea sa de deținător al tainelor și puterilor cultului creștin, este persoana care unifică și dă consistență întregii vieți spirituale a satului. În calitatea sa de mijlocitor între Dumnezeu și oamenii peste care a fost pus să păstorească, este persoana cea mai importantă în efectuarea botezului. Prin puterea cu care este investit, el realizează taina botezului și-l unește pe noul născut cu Dumnezeu. Din acest rost al său nasc relațiile cu noul botezat, relații pur spirituale.

Instituția nașilor, prin funcția lor în lungul ceremoniei și prin necesitatea cu care se impun în realizarea ei, este iarăși creatoare de noi relații. Odată între nași și fin și a doua oară între nași și părinții copilului. *Nașul*¹⁾ este al doilea important agent ritual în botez. El îl duce pe noul născut în biserică și este acel care, după jurăminte, va crește copilul în învățătura lui Cristos. Nașul dă seama de rodnicia creștină a noului inițiat, pentru că el este cel care a fost față, el este martorul împlinirii acestei mari taine²⁾.

Dacă acesta este rostul nașilor în ritualul botezului, înțelegem de ce această funcție este atât de bine văzută în satul românesc, deși e atât de greu de împlinit. Dar tot de aci mai înțelegem și raporturile noi ce se stabilesc între naș și fin. Prin botez se stabilește o legătură strânsă, se stabilesc raporturi

1) Alegerea nașilor nu este întâmplătoare. Dacă sunt la întâiul copil, atunci nu pot fi nași decât tot cei din cununie. Astăzi se mai calcă acest obicei „că se întâmplă că nu pot dovedi unii că-i cheltuială mare la botez“. Dacă la botez părinții schimbă nașii, aceasta nu o pot face decât după învoirea nașilor de cununie. (Pr. Ion Zamă).

Înștiințarea nașilor se face prin viu graiu. „Înainte vremuri mai era și alte obiceiuri; mai duceau daruri“. (Agafia Purcel, 56 ani; nu știe carte).

2) Nastasia Ganea: „Fără naș nu poate fi botezat. El face legământ cu Dumnezeu, nu copchilu' că e mic.“

de *rudenie spirituală*, care e adesea privită ca mai puternică decât cea de neam. Aceasta pentru că destinul existenței finului este legat de acela al nașului prin taina botezului care s'a așezat între ei. Astfel, ne explicăm de ce căsătoria dintre naș și fin este considerată ca o călcare de „lege“. Legătura dintre naș și părinți nu e atât de puternică. Totuși ei nu încetează de a se considera rude.

Un al treilea raport, tot atât de important, dar cu o semnificație deosebită, se stabilește între fin și *moașă*³⁾. Dacă nașul este cel care îngrijește de viața spirituală a noului botezat, apoi moașa, începând dela naștere și continuând în tot lungul vieții, supraveghează cealaltă parte a vieții: viața materială. E de remarcat aci că moașa este cel mai important agent de acte rituale la scaldă și masă; ea săvârșește și conduce propriu zis cume tria⁴⁾. De aci nasc iarăși relațiuni sociale cu un caracter deosebit.

Un caz izolat, dar totuși foarte semnificativ în ceea ce privește crearea de relațiuni, este cazul botezului în aceeași apă. Botezul în aceeași apă sfințită aduce după sine un raport de rudenie spirituală aproape tot atât de puternică ca și în cazul nașilor, un raport de adevărată frățietate⁵⁾. De aci nasc chiar adevărate interdicțiuni. Fiind atât de puternic legați spiritual, ei nici nu se pot căsători, dacă e un băiat și o fată⁶⁾

Aceste relațiuni analizate, desprinse din sensul însuși al botezului religios, se disting printr'un caracter comun: sunt definitive pentru că sunt etern valabile.

3) In satul Cornova moașa ia numele de bunică. Artina Botnaru, 25 ani; nu știe carte: „Bunicile sunt bătrâne care n'au bărbați și nici copchii mititei“.

4) Tot ceea ce săvârșește moașa în ritualul creștin dela biserică este făcut în locul mamei copilului, care nu poate intra în biserică până la molitvă, așa după cum am văzut.

5) Alexandru Samson, 62 ani; nu știe carte: „I-a botezat tăt într'o apă sfințită; sunt ca frați acum, nu-i mai desparte nimeni. 'S frați buni!“.

6) Maria Cațăr: „Copchiii ăștia sunt legați pe viață că i-o botezat tăt într'o apă. Ei nu pot să să căsătorească; e păcat“.

Prin realizarea ceremoniei botezului însă se mai stabilesc un fel de relațiuni și anume: relațiunile ce nasc din întrupările temporare ale fonomenului social. Prin botez, ca manifestare colectivă, se naște o nouă formă de viață socială, care este viața de grup.

Se precizăm analizând faptele. Ritualul ce se săvârșește în biserică adună indivizii la un loc și realizează un grup unitar prin coeziunea ce se stabilește între cei ce asistă la același act religios¹). Trăind toți același fenomen, se creează o stare de suflet comună, ceea ce dă naștere la relațiuni de participare la același spirit. Dar nu numai atât. Prin masa dela cumetrie se creează iarăși o formă nouă, pe care o îmbracă temporar un grup unitar, după cum am arătat. Vedem dar din nou cum ceremonia adună indivizii și creează relațiuni sociale. *Fenomenul botezului, ca manifestare de viață colectivă, creează o unitate organizată de relațiuni sociale.*

În satul Cornova această problemă ia o înfățișare aparte, o înfățișare locală. Aceasta, pentru că suntem în fața unei colectivități organizate pe categorii sociale adânc înrădăcinate. Acest sat e încă sub puterea unei vechi tradiții. Înainte vreme existau multe categorii sociale, care se defineau prin însăși originea lor. Astfel, *dvoreni* erau slujitori domnești, *mazilii*, oameni ridicăți social pentru alte merite, *grajdaninii*, slujitorii bisericii și *țărani* care erau clăcași. Astfel orânduși pe categorii, oamenii își duceau viața lor aparte, proprie situației lor sociale. Trecerea dintr-o categorie în alta era imposibilă. Astăzi, deși categoriile sunt încă un fapt social viu, lucrurile s'au mai schimbat, și anume: *dvoreni*, *mazilii* și *grajdanii* nu se mai deosebesc ca „grad de boerie“, deși au conștiința calității lor. În fața acestora rămân ca grup deosebit numai țărani, față de care ei se simt superiori. „Starea“ de țaran nu poate fi depășită nici prin virtuți nici prin dobândire de averi²).

1) În satul Cornova este credința că e bine să asisti la cât mai multe botezuri. (Vezi reconstituirea).

2) A se vedea studiul d-lui *Traian Herseni*: Categoriile sociale corno-vene. Arhiva pentru științe și reformă socială. Anul X, 1932.

În raport cu această conștiință precisă de stare socială se stabilește un anumit sistem de relații sociale. Botezul, fiind o manifestare colectivă, se realizează pe aceste categorii. În același botez și cu deosebire la aceeași cumetrie sunt chemați oameni din aceeași treaptă socială¹⁾.

IV.

Botezul așa cum l-am descris și analizat este adevărat o manifestare colectivă specifică comunității de viață a satului românesc. Deși în proces de urbanizare, satul Cornova păstrează ceremonia botezului sub o formă primară, organică, foarte puțin influențată de acest proces²⁾. Nu aceeași soartă au avut-o alte fenomene din aceeași categorie. Nunta, de exemplu, este astăzi în satul Cornova o apariție artificială prin inovațiile citadine făcute în ultima vreme. Până acum botezul a scăpat de această deformare. Viabilitatea lui, ca fenomen specific de viață sătească românească, este încă puternică. E interesant de remarcat faptul că acest fenomen se impune mai mult decât altele, chiar în fața acelorora dintre săteni care au o mentalitate și o explicație pozitivă a fenomenelor vieții. Puterea lor de a înfrunta toate formele de viață tradițională este aci oarecum înfrântă³⁾.

1) Dăm aici lista celor ce au participat la cumetria botezului Anei Sofronie Roșca. Fiindcă era casă de mazel, invitații n'au fost decât tot mazili, dvoreni sau grajdanini, adică tot din acei cu care se simt în „același grad de boerie“. Au fost la masă :

Gh. Dodon cu nevasta și fata, mazili.

D-tru Șoimaru cu nevasta, mazili.

Costea Popa cu nevasta (fata lui Șoimaru), mazili.

Anica Scifos (văduvă), dvoreancă.

Ștefan Corcodel cu nevasta, grajdanini.

Chița Stolnicu, mazălă.

Natalița Ciorlan (cumnată cu Șoimaru), mazălă.

Evdochia Roșca, mazălă.

2) După cum am văzut e influențat mai mult în aspectul său economic.

3) Privitor la cele două mentalități în luptă în acest sat a se vedea *Ernest Bernea*: Contribuții la problema calendarului. Arhiva pentru știință și reforma socială, Anul X, 1932.

De unde să vie oare tăria acestui fenomen? Faptul că dintre toate ceremoniile satului nostru botezul este cel mai autentic creștin, îi creează o situație excepțională în mijlocul acestei comunități de viață a satului. Acolo unde fenomenul este mai mult o manifestare creștină, acolo unde biserica intervine în chip direct, puterea de desagregare a formelor noi introduse are mai puțină tărie. Obișnuit, săteanul cedează mai ușor când aceste forme noi de viață vin să înlocuiască ceva care nu este o emanație a bisericii.

Fenomenul botezului, așa după cum l-am văzut din reconstituire și analiza făcută mai sus, este un fenomen de mare importanță în satul românesc atât prin funcțiunea lui cât și prin structura lui complexă. El este unul din fenomenele cari dă tărie comunității de viață spirituală a satului și o menține organic.

Scrisori vechi*)

Comunicate de **Norbert Şalmen**, prof.

III.

Ştim că dela 1698 încoace, tot în al treilea an, fiecare proprietar de oi, fie pământean, fie străin, trebuia să plătească oieritul, chiar dacă era de altfel scutit. Sfatul domnesc luase această măsură „pentru mare păs al săracii de țări“. ¹⁾ Cu toate acestea se fac excepții, precum dovedește tocmai următoarea scrisoare latină din 1707. Brâncoveanu mulțumește pentru niște pești primiți dela cvestorul Gheorghe Draudt și, având în vedere prietenia lor strânsă, va da ordin tuturor vameșilor ca turmele cvestorului să fie iertate de orice dajdie „deși în acest an nu este nimeni nici dintre boierii mari ai Țării Noastre, care să fie scutit de oierit“. I se făcuse lui Draudt carte de iertare încă în 4 Decemvrie 1705, ²⁾ dar pe semne se plânsese după doi ani de abuzurile „semașilor“.

Intrebuințarea limbii latine, străină celor mai mulți boieri, se explică aici din caracterul confidențial al comunicării.

Spectabilis, ac Generose Domine

D(omi)ne, et vicine Pl(urimum) Observande.

Ultima proxime praeteriti 9 bris ad Nos exaratas Spectabilis ac Generosae Do(minatio)nis V(es)trae literas, bono animo accepimus, earumque contenta intelleximus. Competentes itaque eidem gratias referimus pro suscepto fatigio in transmittendis piscibus, qui recentissimi ad Nos fuerunt delati. Porro in considerationem contractae Amicitiae cum Spectabili Generosaeque Do(minatio)ne V(est)ra, petitioni suae indulgere in requisito negotio decrevimus, et quanquam hoc anno nullus sit in hac Patria etiam ex primi ordinis Nobilibus Principatus Nostri, qui a pecorum taxa immunis sit; nihilominus suo tempore necessarios ordines extradare exactoribus N(ost)ris non omitemus, ut in quo districtu pecora Spect(abil)is ac Gen(eros)ae Dominationis V(est)rae adin-

*) Vezi „Țara Bârsei“ nr. precedent.

1) Iorga: Brașovul și Romîni pg. 369.

2) idem pg. 370.

venientur, immunia a quacunq̄ue impositione vel censu dimit-
tantur. Quibus dum Spectabili Do(mi)n(atio)ni V(est)rae pros-
peros faustosque rerum eventus cordicitus apprecamur, manemus
Spectabilis, ac Generosae Do(mi)n(atio)nis V(est)rae

Ad Officia parati

Potlogii 9na X bris 707 Io Costandin Voevod (c̄irilice)

[V^o:] Spectabili, ac Generoso Domino, Domino Georgio
Draud, Civit(a)tis Coronensis Quaestori Amico, et Vicino Nobis
Observando. Coronae

Kosztan Vajda ő Nga a marhákról Taxat relaxallya con-
donallya.

[Pecete ovală, roșie, cu corbul sub coroană punctată și
legenda: Io Costandin Brav. Vvd. bjiu mltiu gdnū z. vl(aș)coe
1689. De jur împrejur, lauri].

IV.

Scrisoarea lui Constantin Brâncoveanu din Februarie 1709
adresată lui „Barteș Sauler“ recte Seuler completează seria celor
publicate de D-1 Iorga până acuma. Fiind vorba de argintării
făcute de Gheorghe Mai, de o carătă și de Toma Cantacuzino,
credinciosul Domnului, trimis la Brașov în chestiunea casei
acestuia din Brașovul Vechiu, găsim aici trecerea la scrisoarea
lui Brâncoveanu din 15 Martie 1709¹⁾ din care aflăm că Toma
Spătarul a luat cu sine „arginturile gătite“. Nu se spune în
scrisoarea noastră, ce însărcinare anume a avut acest boier re-
lativ la case, dar dânsul însuși amintește „un schimb de case“,
scriind de acasă și el judeului Bartăș.²⁾ Venise la Brașov cu
alți soli ai Domnului la nunta lui Gheorghe Cantacuzino, a căru
mamă locuia în Brașov.

Nunta aceasta a produs în oraș o mare senzație, precum
o știm din cronică contemporană. Dintr'una aflăm că în „4 Martii
introducitur Ruxandra Rosetti, principis Valachici, hic Coronae
peregrini, Georgii Cantacuzeni sponsa, comitatu nobili, cuius
nuptiae die eiusdem insigni pompa celebrantur“. Deci cu mare
pompă se serbă nunta în 10 Martie.³⁾ Un alt contemporan își

1) Iorga: Op. cit. pg. 87.

2) idem pg. 260.

3) Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó V. pg. 131.

trece în jurnal însemnarea: „Der walach'sche Fürst Sorbán halt Hochzeit in Cronstadt, dabei ein Feuerwerk war.“¹⁾ Principele se îngrijise aşadară şi de un spectacol pentru popor, un foc de artificiu.

Pe atunci începu catolicismul a se întări. Iezuiţii aveau în Braşov biserică şi o şcoală. Comandantul garnizoanei era catolic. Serbătorile se ţineau cu mare solemnitate, nemaivăzută până atunci în Braşov, ca să atragă pe cei de altă lege. Între elevii uezuiţilor se pomeneşte deja în 1700 un nepot de soră al lui Gheorghe Cantacuzino.²⁾ De atunci poate datează relaţiile acestuia cu catolicii, cari îl consideră între binefăcătorii lor, primind dela el două butoaie de vin ales³⁾ pentru biserică. Când era în Braşov, beizadeaua lua parte cu alaiu mare la serbătorile lor, cedându-i-se atunci chiar de general locul de onoare, precum ne spune cronicarul uezuit: „... sepuebatur excellentissimus dominus generalis de Tige, honorem deferens celsissimo Valachiae principi Georgio Cantacuzeno, qui cum tota Valachiae nobilitate alterius etiam sexus Coronae tunc ferme tota residente invitatus splendorum consueto suo vestium ornatu addebat.“⁴⁾

† Io Costandin Voevod bj. mlst. gsdnū. zeml. vlah[i]scoe.
[din mila lui Dumnezeu Domn al Ţării Româneşti.]

† Cinstitului şi al nostru bun priiaten şi vecin de aproape dumnealui jupănul Barteş Sauler Mare[e] judeţ al cetăţii Braşovul, sănătate şi tot binele pohtim dumital[e] dela dumn[e]zeu. Cartea dumital[e] ne-a venit şi de bună săn[ă]tatea dumitale înfelegând, ne-am bucurat şi am dat laudă lui dumnezeu. Alalte ce ne-ai scris dumneata am înfeles. Pentru arginturile noastre dela jupănul Giorge Mai cumcă ceale ce au fost gata, le-au trimis şi le-am şi luat aceale ce au trimis. Iar de cealealalte ce au mai rămas, zici dumneata cumcă i-ai dat poruncă ca să nevoiască să le gătească şi acealea. Mulţumim dumital[e] şi pohtim pe dumneata care când să vor găti, să avem ştire ca să

1) idem VII. pg. 106.

2) idem VI. pg. 329.

3) idem VII. pg. 510 („missioni Coronensi“).

4) idem VII. pg. 530.

trimitem să ni le aducă. Pentru carătă încă ne scrii dumneata că mare grab[ă] ai dat meșterului carătaș și era aproape de gătit de a gata, așteptăm acum ca doar ...r...ri (ar nemeri?) și carăta aceea. După aceasta facem știre dumita...(le) că iat[ă] că trimisem pre cinstit și credincios boiar al nostru dumnealui Toma Cantacuzino Spătariul cel mare împreună și cu alți cinstiți boiari ai noștri, pentru nunta dumisale iubit vărului nostru lordache Cantacuzino feciorul răposatului Șarban Vod[ă], ce făcum și dumitale știre ca să știi. Pe dumnealui Toma Spătariul l-am învățat și pentru ceale case ale noastre den Brașovul Vechiu ca să trăiască cu dumneata și cu alalt sfat al dumneavoastră. Și precum vă fi socoteala dumneavoastră așa veți face. Aciasta și mila lui Dumnezeu să fie cu dumneata. Fev[ruarie] lt. 7217[=1709] Debinevoitor dum[i]tal[e]

Io Costandin Voevod

[V^o:] † Cinstitului bun priiatenului nostru și vecin de aproape dumisale jupănului Barteș Sauler Marel[e] județ al cinstitei cetăți Brașovul, cu multă săn[ă]tate să s[ă] dea.

Exhibitae d. 9. Martij 1709. Von Ihro Fürstl[ichen] Gnad[en] auss d[er] Walachey wegen G. Mays Arbeit fürmemb[lich] aber wegen seines Hauses in d[er] Altstadt. Solches mit tit. Spotar Thoma ausszumachen.

[Pecete ovală, mică, roșie. Sub coroană punctată corbul cu crucea în plisc. Legenda: Io Costandin Brav [=Brâncovean] Vvd. bjiu mltiu gdnū z. vl[ăș]coe. 1689. De jur împrejur lauri].

(Va urma)

Dări de seamă

Academia Română: Anuarul Arhivei de Folklor, II, publicat de Ion Mușlea. Imprimeria Națională, București 1933, în 8°, 250 p.

Din inițiativa d-lui S. Pușcariu, Academia Română a înființat, în 1930, *Arhiva de Folklor* la Muzeul Limbei Române din Cluj. Pusă sub direcția harnicului cercetător Ion Mușlea, *Arhiva de Folklor* și-a publicat, în 1932, primul său Anuar într'un volum de 254 pag., iar acum pe al doilea.

Din „*Raportul anual*” al acestui din urmă volum constatăm că d-l I. M. a trimis, în 1932, membrilor corespondenți ai Arhivei trei chestionare: unul referitor la „Obiceiurile de primăvară”, altul urmărind culegerea de „Credințe și povestiri despre duhuri, ființe fantastice și vrăjitoare”, iar al treilea pentru culegerea variantelor baladei „Miorița”.

Cu toate că mijloacele financiare ale Arhivei sânt destul de reduse, totuși d-l I. M. a putut trimite pe d-l Virgil Stanciu, licențiat în litere, să facă anchete folklorice pe teren, în câteva comune din Sudul Basarabiei, precum și la refugiații transnistrieni, adăpostiți în Căminul din Chișinău. Dacă aceste anchete s'ar intensifica și ar fi făcute cu un chestionar bine alcătuit, ele ar putea contribui la formarea unui Atlas folkloric al României, care ne va putea reprezenta geografic răspândirea diferitelor motive folklorice, contribuind în cea mai înaltă măsură la lămurirea multor probleme, nu numai de ordin folkloric, ci și social (deplasări sau migrații de populație, etc.).

Nu trebuie să pierdem din vedere mențiunea succintă din acest Anuar, prin care ni se aduce la cunoștință că Arhiva de folklor alcătuește un „*catalog pe specialități*” al materialului adunat de ea până acum.

Anuarul al II-lea ne prezintă, pe lângă studiile pe care le vom semnala, și o bibliografie (p. 221—227) a lucrărilor cu caracter folkloric și etnografic, publicate de Academia Română dela 1877—1929, grupată pe specialități (Obiceiuri la sărbători, naștere, nuntă și înmormântare; Studii și texte; Povești, etc.). În această bibliografie sânt semnalate 85 de lucrări, apărute în diversele publicații și colecții ale Academiei, sau în editura ei, până în 1930, anul înființării Arhivei de Folklor.

Bibliografia lucrărilor de folklor din anul 1930 a fost publicată în primul Anuar, iar cea pentru 1931—1932 se publică în acesta (p. 229—246). Despoierea celor mai multe din revistele românești s'a făcut de d-l L. F. Nemeș, licențiat în litere.

Catalogul pe specialități al materialului adunat de Arhivă, precum și aceste bibliografii reprezintă una din cele mai utile contribuții pentru cercetătorul folklorului românesc.

Cât de necesară a fost această „Arhivă“ se vede tot din Raportul anual (p. 248). Cu bogatul său material, ea a stat la dispoziția instituțiilor sau particularilor, care au avut nevoie de informații asupra folklorului românesc. Profesori din Anglia, Italia, Germania, Estonia și reviste streine de specialitate au primit informații asupra folklorului nostru. Întâiul anuar a fost elogios apreciat de importante reviste din Apus, dintre care zece acordă schimb acestei publicații românești.

Volumul al II-lea din Arhiva de Folklor cuprinde următoarele studii:

N. Drăganu, în *Cuvinte și obiceiuri* (p. 1—19) se ocupă cu originea denumirilor: *Craiul nou în țară* și cu obiceiurile caracteristice acestei alegeri (*Bricelatul; Strigarea peste sat; Frații de cruce*, etc.) care ne amintesc de judecata pe care o făceau cneji și vovezii noștri, împreună cu sfetnicii lor, jurații și crainicii, după „ius valachicum“. Acest obicei, variat după regiuni, a fost influențat, în unele părți, de obiceiul similor săsesc (*Altkniecht, Bruderschaft*), introdus de biserica catolică pentru moralizarea tineretului, sau de *legénybiró*-ul săcuiesc. Cu toate acestea, terminologia obiceiului românesc arată „că în fond este vorba de o rămășiță străveche, proprie poporului român“ (p. 10). Peste acest obicei și peste aceste vechi cuvinte, s'au suprapus altele nouă și asemănătoare (*Mătcălăul; „Junii“ brașoveni*, etc.). Dacă studiem obiceiurile vechi ale poporului nostru, „acestea ne lămuresc originea și înțelesul“ pe care-l are numele lor, reușind, cum a făcut autorul, să stabilim vechimea obiceiurilor și diferitele suprapuneri întâmplate în cursul timpului. Acest studiu e un model de legătură ce se poate face între filologie și folklor.

Petru Caraman, în *Contribuție la cronologizarea și geneza baladei populare la Români (Partea II. Geneza)*, — p. 21-88 —, continuă analiza baladei lui Marcoș Pașa „una din cele mai vechi balade românești în care e vorba de Turci“ (pg. 87), stabilind, pe baza izvoarelor istorice, aproximativ, timpul când s'a întâmplat faptul istoric, păstrat în poezia noastră populară după aproape patru secole și jumătate: completa decimare a armatei turcești, conduse de Malkoç Pașa, de ffigul năprasnic din iarna anului 1498—1499, pe când aceasta se întoarcea dintr'o expediție în Polonia. Este interesantă atitudinea poetului popular față de acest personaj. Crivățul devine erou mitologic, iar Dumnezeu, fiind vorba de o luptă între Păgâni și Creștini, inter-

vine în luptă în sprijinul acestor din urmă. Autorul, analizând diferitele variante ale acestei balade, reușește să fixeze centrul de expansiune și căile lui de răspândire.

P. V. Ștefănică, în *Folklor din județul Lăpușna* p. 89—180), ne dă o contribuție importantă pentru folklorul Basarabiei, puțin explorat până acum. Autorul a făcut adunarea acestui material cu multă grijă, indicând totdeauna persoana care i-a servit de subiect. Nu înțelegem de ce autorul întrebuințează, între altele, în transcrierea textelor pe ș și cu valoarea de ș (în cuvinte ca: *și, șapte*) și cu cea de ș' (< lit. *ce*: cine se rostește în Basarabia, ca și în Moldova și Ardealul de Nord, ș'), atunci când, în corpul acestei reviste d-l P. Caraman întrebuințează pe s' (: *făș'ia* = liter. *făcea*). Transcrierea cu ș pentru s' (< lit. *ce*) ne dă o imagine falsă a graiului basarabean. Fraza: *Ei, džiși, și-i la on boieri ca a nostru on bou* (p. 145) ar fi trebuit transcrisă: *Ei, dži's'i și-i-î la on boieri... etc.* = lit: *Ei, zice ce-i la...* Glosarul dela sfârșitul textelor este interesant și pentru faptul că multe din cuvintele semnalate de autor se întâlnesc și prin Nordul Ardealului și Moldova (*a cetera* = a ura; *a felezui* = a mătura paiele de pe arie etc.), o dovadă mai mare despre unitatea graiului moldoveano-basarabean cu cel din Nordul Ardealului.

I. Breazu, în *Jules Michelet și Folklorul românesc*. (p. 181—193), demonstrează cunoașterea folklorului nostru de marele învățat francez. Dintre elevii săi români, mai ales Dimitrie Brătianu și C. A. Rosetti erau „cei mai pasionați” aderenți ai acestui republican. Dragostea pentru folklorul nostru îl face pe J. M. să traducă în franțuzește, în versuri libere, baladele „Miorița” și „Mihu copilul”.

I. Mușlea, în *Variantele românești ale snoavei despre femeia necredincioasă* (p. 195—216), analizează, pe baza unei anchete făcute prin membrii corespondenți, diferitele variante ale acestei snoave, răspândite, cum arată harta de la pag. 214, pe aproape întreg cuprinsul țării noastre, completând fericit informațiile foarte sumare despre folklorul nostru, pe care le-a avut învăța-tul Walter Anderson din Estonia, când a studiat această problemă, cu toate variantele ei universale. D-l I. M. caută să reconstruiască „textul normal” al celei mai vechi redacții a acestei snoave, pe baza celor 22 variante românești și două ucraniene. Autorul susține că Românii ar fi împrumutat această snoavă de la Ucrainenii, transmitând-o apoi și Sârbilor.

G. Bogdan-Duică, în *Incă un folklorist saxo-român* (p. 217—220), arată schimbul de scrisori între prof. sas din Sibiu Iohann Carl Schuller și prof. român Dr. Athanasie Șandor din

Arad, în legătură cu cercetările despre literatura populară română.

Volumul al II-lea din Arhiva de Folklor reprezintă o dovadă vie despre intensa și bine condusa activitate pe care o întreprinde d-l I. Mușlea pentru adunarea și studierea folklorului nostru.

Felicităm ideea Academiei Române de a fi fixat în centrul Ardealului Arhiva de Folklor, căci aceasta va înjgheba, prin sobrietatea și aparatul științific inaugurat, o epocă de muncă aprigă și rodnică pentru lămurirea multor probleme folklorice din viața poporului nostru.

Sever Pop

*

Aurelian Sacerdoțeanu, *Marea invazie tătară și Sud-Estul european*, București 1933, 90 p. și o hartă.

Penultima mare revărsare asupra Europei și popoarelor mongolice ale Asiei Superioare — cea din urmă va fi expansiunea și cucerirea turcească — n'a fost studiată la noi până acum de cât numai în mod parțial și unilateral. Autorul lucrării de mai sus, care ne-a mai dat acum patru ani un studiu bine documentat asupra aceleiași epoci (*Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XIII-e siècle*, Paris, 1930) a încercat acum pentru întâiași dată să ne dea și în limba românească o expunere întregă și generală corespunzătoare exigențelor de astăzi ale științei istoriei, asupra mării invazii tătare din veacul al XIII-lea și asupra incalculabilei ei repercursiuni asupra întregii vieți politice și economice a Continentului nostru și mai cu seamă a părților sale răsăritene.

După ce ne vorbește de creșterea puterii mongole până la apogeul ei sub Ginghis-han, numit și Temugin, cuceritorul Chinei, Kwaresmului, al Iranului, al țărilor Caucazului, al Circasiei și în sfârșit și al împărăției Cumanilor sau Kipciacului, care îi deschide calea spre inima Europei, autorul ne descrie pregătirile urmașilor lui Genghis-han, mort la 1227, pentru cucerirea Europei apusene și catastrofalele lor năvăliri asupra Poloniei, Boemiei, a Țărilor românești și a Ungariei și Transilvaniei pe care le distrug aproape cu desăvârșire, iar la urmă retragerea lor după moartea marelui han Ögödai, înainte de a putea cuceri Viena, pe care o asediase, și fără să poată ajunge la Roma, ținta supremă a expediției lor. În încheiere autorul arată influențele bune și rele ale acestei invazii și ale dominațiunii îndelungate mongole asupra Europei de Răsărit care i-a urmat. Intre cele dintâi ar fi fost și „înlăturarea pericoulului musulman pentru Europa“ prin „dărâmarea puterii crescânde a Arabilor“ și intensificarea raporturilor comerciale și culturale dintre Europa și Orientul asiatic.

Expunerea este interesantă și bibliografia bogată, cu toate că nu a putut fi folosită în întregime din cauza lipsurilor celor mari și multe ale bibliotecilor noastre, care îngreuiază atât de mult activitatea științifică a cercetătorilor noștri. Lăsând la o parte unele păreri ale autorului, susceptibile încă de discuție, lucrarea poate fi considerată de un bun început pentru marea istorie a acestei epoci, în care începe să mijească, prin crepusculul istoriei, și viața de stat românească și pe care nădăjduim că d-sa va fi între cei dintâi cari ne vor da-o.

A. A. M.

*

Anuarul lic. „Principele Nicolae“ din Sighișoara, pe anii 1929/30—1932/33, publicat de *H. Teculescu*, director, la aniversarea primului deceniu dela înființarea liceului. Pp. 430, L. 100.

Iată încă un anuar care depășește voinicește nivelul obicinuit al rapoartelor școlare de fine de an. Nu ne-a mirat apariția lui, deși 90 la sută din aceste publicații azi nu sunt decât iască de cifre și nume: o deprimantă oglindă a sărăciei — și materiale și spirituale — dela conducerea, în cele mai multe cazuri cu brevet politicianist, a atâtor școale. (Să nu se pretexteze lipsa mijloacelor financiare drept pricină a absenței conținutului din anuarele curente, fiindcă directorii T. Neș dela Oradea, H. Teculescu dela Sighișoara și alți câți-va au dovedit-o că, unde e *activitate*, unde e *suflet*, se găsesc și mijloacele materiale necesare prefacerii capitalului intelectual în bani mărunți, circulatorii, ai slovei tipărite). Și nu ne-a mirat apariția acestui anuar-album — căci într'adevăr anuarul e și un admirabil album, cu reproducerea a peste 100 clișee — fiindcă cel care-l publică ne obicinuisse cu astfel de anuare și cu lucrări prin care nu odată a atras atenția asupra d-sale.

Di Teculescu demonstrează prin anuarul său că, oricât de precară ar fi — în raport cu alte categorii de slujbași ai Statului — situația în care se găsește din „bunăvoința“ politicianilor corpul didactic, *nu* lamentările sunt calea care poate duce la refacerea prestigiului pierdut și la recâștigarea drepturilor la care e îndrituit, ci o tot mai potențată desfășurare de forțe pentru ridicarea nivelului intelectual al mediului în care e sortit să-și facă „slujba“, — situația lui fiind, în definitiv, în funcție de coeficientul intelectual al ambianței în care se găsește — pentru ceeace e însă nevoie să adauge la catedra din școală și pe cea din sălile de conferințe, și piedestalul unei activități științifice extrașcolare.

DI Teculescu este dintre pușinii directori de școală care, înțelegând această necesitate, i s'a conformat de mult. Și ce e mai important: „contaminând“ și pe alții prin pilda pe care o dă.

Din bogatul cuprins al Anuarului ultim desprindem, pe lângă contribuțiile dd-lor P. Amărășteanu (Aviatorul Vlaicu), G. Babeș (Istoricul educației fizice), E. Adorján (Românii în opera lui M. Jókai), Fl. Prodan (Procesul Memorandului), Z. Török (Coralii și Cercetări geologice în jud. Târnava Mare), — studiile d-lui H. Teculescu: Educația estetică în învățământul secundar, Siciul lui Despot Vodă și, cea mai extinsă lucrare dintre toate: Oameni și locuri din Târnava-Mare, care, încolonând frumusețile acestui ținut — opere ale naturii sau ale iscusinței omenești — le lasă să defileze pe dinaintea cititorului — luminate de prețioase informații istorice — cu oamenii care, prin activitatea lor desfășurată în alte părți, au sfințit locurile din care s'au ridicat. Așa sunt: pedagogul Ioan Popescu, ascendenții poetului Șt. O. Iosif, istoricul Ioan Ursu, Aron Pumnul, preotul-profesor și predicator Zaharie Boiu, economistul Visarion Roman, criticul Ilarie Chendi, — pentru cari d. Teculescu, cu toată ocupația mortificatoare în care e prins ca director, a găsit timpul trebuincios nu numai a le cerceta viața și vrednicia, ci și a le eterniza memoria prin câte-o placă comemorativă, în cadre sărbătorești, făcând astfel legătura celor de ieri cu cei de azi, ca la rândul lor și aceștia, stimulați de recunoștința — tradusă în semne vizibile — pentru cei care n'au trăit numai pentru sine, să treacă opera înaintașilor, augmentată și de contribuția lor, în patrimoniul urmașilor.

DI Teculescu se poate felicita și atâția alții pot lua îndemn.

B.

*

Dd. **Dr. Eugen Nicoară și Vasile Netea**, înțelegători și apreciatori ai energiilor din trecut care trebuie să rămână mereu vii, spre a stimula pe cei din urma lor la aceeași muncă dezinteresată pusă în serviciul colectivității, rușinați parcă de spuză uitării care se stratifică tot mai deasă de-asupra celor ce n'au trecut prin viață numai pentru a consuma, reîmprospătează în pagini calde, vibrând pe alocuri de mândria patriotismului local, șapte *figuri mureșene* — între ele și Virgil Onișiu și N. Petra-Petrescu care și-au dezvoltat activitatea în întregime sau în parte în orașul nostru — ale căror locuri de odihnă (dacă nu în toate cazurile, în o bună parte din ele), pălmuesc obrazul urmașilor prin bălăriile care le-au inundat, iar casele lor de naștere prin lipsa biletului de vizită al celor pentru care s'au nevoit o viață întregă cei ce au deschis ochii în ele.

Broșura (80 pg. format $15 \times 11\frac{1}{2}$ cm), apărută în Bibl. „Astra” Desp. Reghin, deși n’are pretenția de a cuprinde în toată bogăția ei activitatea celor despre care vorbește, e un frumos act de recunoștință pentru roadele trudei și jertfei, pentru dâra de lumină pe care le-au lăsat pe urma lor acești înaintași, bătătoritori de drumuri spre înălțimi.

B.

*

Reviste.

Dela Ploești ne sosește, după o lungă întrerupere, „Cazeta Cărților” care, cu câțiva ani în urmă, apărea ca supliment bibliografic la foaia de luptă și cultură națională „România Viitoare”, rămânând și în forma crescută și mult superioară de azi cecece a fost: „publicație de bibliografie, literatură și cultură generală”, spre a fi de folos cititorilor și scriitorilor, editorilor și librăriilor“. Dacă G. P. se va putea menține, în formă și fond, la nivelul primului nr. din seria nouă, se va putea felicita nu numai directorul ei, d. D. Munteanu-Râmnic de rodul străduințelor sale, ci și toți cei care au *cultul cărții bune*. — Să nădăjduim că costul ei derizoriu, 4 lei nr-rul (în abonament anual 200 lei, 24 nr-re. Se pare a fi o greșală, câtă vreme cumpărată cu nr-rul ar costa anual numai 96 lei), înlesnindu-i intrarea în casele tuturor celor ce au acest cult, îi va asigura și viitorul. Noi îi dorim respirația lui Methusalem. Din nr-ul prim desprindem: Cum se formează un public cititor (de Iz. Sadoveanu), Portretistul Ioan Negulici (de A. Bordenache), prețioasa contribuție a d-lui A. A. Mureșianu cu privire la familia, viața și opera brașoveanului Zaharia Carcalechi; părerea d-lui prof. Dr. D. Mazilu, că cea mai veche carte românească păstrată — „Întrebarea Creștinească” — n’a fost o slugarnică traducere, o manifestare de sfioși robi culturali ai străinilor, ci o alcătuire originală — probabil a Diaconului Coresi — pentru care s’a folosit material existent în limba noastră, mai ales din Evangheliarul românesc al lui Coresi. Va să zică: „din material universal, alcătuire românească”. — În afară de acestea, G. C. are o pagină de proză literară (cu † I. Ionescu-Quintus și I. A. Basarabescu), rubrici speciale pentru scrieri pe seama tineretului, pentru librării, biblioteci, reviste, recenzii...

Red. și Adm.: Ploești, str. Lt. Zagoriț 1. —

*

Pagini Literare an I. nr. 1. Apare lunar, sub conducerea d-lui Teodor Murășanu, Turda, P-ța Regina Maria 23. Abonamentul anual Lei 120.— E continuarea „în aceeași linie și cu

același suflet“ a revistei „*abecedar*“, la al cărei titlu cei regrupați în jurul P. L. au fost nevoiți, cu regret par'că, să renunțe în favoarea fondatorilor acesteia.

Condițiile în care apare noua revistă sunt însă de natură a trezi părerea de rău mai mult în cercul celor rămași decât în al celor roșiți în spre „noul adăpost“. Căci, în adevăr, e greu de presupus că cei rămași în costumul infantil al „vechii“ reviste să nu jinduiască pantalonii lungi, gulerul, cravata, țigara și bastonul, pe care cei ieșiți din vămășia de ieri cu multă încredere îl învârt pe la nasul chelilor. Și bine fac. Poate, în felul acesta, se va trezi de pe lăurii monopolizați — ba te pomenști că se și burzuluește și 'ncepe a reacționa (din cecece numai câștig ar putea rezulta) — în fața „dinamismului“ tineresc, „mecanismul“ generației bătrânilor, care „*dacă nu face istorism steril sau filologie, nu face nimic*“ — cum sună osânda *Ardealului totalitar, al Ardealului de mâine* — „creator de istorie și deslănțuitor de revoluții, fanatic și polivalent“, a *Ardealului construcțiilor*.

Încrederea în calitățile sale, ca și avânturile tinereței sunt întotdeauna simpatice. Mult mai simpatice sunt însă *realizările*, care, sperăm, vor lichida încurând, definitiv, în favoarea tineretului, nu numai lupta pentru *primatul spiritual*, ci și cea care se va da „pe planul cuceririlor sociale“.

Ba, întemeiați pe încrederea care se desface din atitudinile tineretului și pe energiile sale în marș, nădăjduim că aceste realizări vor depăși chiar așteptările noastre. Spre satisfacția sa, ca și a „bătrânilor“ — mângăiați că rodul luptelor lor nu rămâne pe mâni nevrednice — și, mai pre sus de toate, spre binele Țării.

Noi, recomandăm, fără reticențe, noul monitor tineresc tuturor bătrânilor dornici de a se mai contamina puținel de pulsația primăverii care smulge și desface floarea din scutecele mugurilor.

Periodicele regionale încep să clatine de pe pedestalul lor pe cele bucureștene.

B.

*

Poetul și publicistul brașovean, d. I. Al. Bran-Lemeny, în dorul de a înțeși „lupta pentru propășire, frumos și dreptate“, a pornit o nouă publicație — revista lunară **Prometeu** — având de colaboratori pe dd. Victor A. Beldiman și Horia E. Frunză, iar în comitet pe dd: Dr. med. M. Suciuc-Sibianu, G. Tuliu, farmacist și preoții-profesori I. Popa și I. Brânzea.

Nrul 1, în afară de articolele d-lui Lemeny — unul de lămurire a rostului noiei reviste (*Noi avem ceva de spus*) și două de comentare a unor dureroase și îngrijorătoare simptome din

ultimul timp (1 *Copii asasini?* 2. *Forța imponderabilului. Reflecții cu ocazia degradării*) — aduce, din pana d-lui A. A. Mureșianu, precizarea că autorul Apelului din Martie 1870 al studenției universitare române din Viena — privitor la pelerinajul la Putna și la serbarea amintirii lui Ștefan cel Mare — nu e nici N. Teclu nici Mih. Eminescu, cei iscăliți sub el, ci însuși tatăl d-sale, fostul director și proprietar de mai târziu al Gazetei Transilvaniei. — Dș. Ecat. Pitiș din tabloul unei *case vechi* în agonie, așezată între două trufașe palate, desprinde „psihologia omului de altă dată, cinstit și modest, și a parveniților de azi îmbogății pe căi dubioase, cari se uită peste umăr la cei dintâi”. — Poezia e reprezentată prin dd. Lemeny („În noaptea învierii” — frumoasă realizare), Horia E. Frunză („Frământare”) și Ion Sân-Georgiu (o bună traducere din Goethe: „Bun sosit și rămas bun”). Nrul îl completează: evocarea unui colț de viață rusească aruncată de soartă în Berlinul postbelic, o pagină în amintirea regretatului „boier al culturii” P. Zarifopol, revista revistelor și câteva note.

Ne face o plăcere să subliniem duhul sănătos, întremător, care străbate paginile revistei. Dacă ea va fi și sprijinită de cetitori și ferită de colaborările celor la care gândul, vorba și fapta nu se acopăr unele pe altele, *Prometeu*, judecând după primul nr., va putea constitui în adevăr un tonic al sufletelor dornice de alt climat — în societate, literatură, viață de Stat, etc., — de indispensabilul climat *moral*, singurul în care se poate consolida și care ne poate asigura rodul enormelor sacrificii ce stau la temelia României actuale și singurul în care poate respira *sănătatea* unei nații.

B.

Jertfa prietenilor, pe anul 1934.

Dr. Brediceanu Caius, ministrul României la Viena	Lei 600.—
Camera de Com. și Industrie, Brașov	„ 240.—
Dr. Colbazi Emil, medic primar de spital, Brașov	„ 240.—
Ing. Eremie Tiberiu, București	„ 1000.—
Dr. Gârbacea I. prof. la Acad. Comercială, Cluj	„ 360.—
Gamber Rupert, student, Orșova	„ 40.—
Inginer Ionică I., dir. Fabricii de celuloză, Brașov	„ 50.—
Lapedatu I., dir. la Bca Naț., București	„ 240.—
Dr. med. Manuilă Sabin, dir. Of. de Recensământ, București	„ 640.—
Dr. Opriș Oct., medic maior, Arad	„ 40.—
Săcăreanu Ion, consulul României la Praga	„ 132.—
Schiopul Iosif, atașat de presă, Berna	„ 100.—
Căp. Sorescu Gh., dir. la Fabrica de laminat, Brașov	„ 180.—
Ing. Spârchez Zeno, șeful Ocolului Silvic, Satu-Mare	„ 240.—
Dr. Stănilă N., cons. la Curtea de Casație, București	„ 86.—
Dr. med. Stinghe Valer, Brașov	„ 240.—
Stoian G. I., avocat, fost deputat, București	„ 120.—
Dr. Sulică Alexe, medic, Brașov	„ 40.—
Tohăneanu I. dir. lic. „V. Alecsandri“ Galați	„ 1000.—
Zernoveanu N., dir. la Soc. de cărbuni Petroșani, București	„ 740.—
Tuturora calde mulțumiri.	

Ne împlinim apoi o plăcută datorie exprimând și la acest loc întreaga noastră grațitudine On. Comisii Interimare a Municipiului Brașov, care, apreciind eforturile și sacrificiile făcute pentru asigurarea vieții de până acum a revistei, a binevoit a lua în bugetul anului curent suma votată și aprobată în anul 1930, dar sub pretextul „economiiilor“ nelichidată atunci, venindu-ne astfel în ajutor în ceasul greu când nu mai puteam face față prea marilor jertfe pe care le reclama continuarea publicării revistei.

E *at doilea* ajutor pe care-l primește „Țara Bârsei“ dela Primăria Brașovului. Primul, la apariția ei, în 1929, sub primariatul d-lui Dr. St. Stinghe și al doilea acesta, sub primariatul d-lui Dr. Filimon Bogdan. — Sunt gesturi care trebuie subliniate, fiindcă ele denotă și alte preocupări decât cele de ordin pur material.

Mulțumim deasemenea și d-lui *Dr. Gh. Guiman*, prim-pretor în Miercurea-Ciuc, pentru *cinci abonați noi* câștigați pe seama revistei.

Redacția.

TABLOUL ABONAȚILOR care și-au mai achitat abonamentul

Până la 1 Ianuarie 1934.

Dr. Debu I., avocat, Miercurea-Ciuc.
Col. Dimitropol Ștefan, Plocești.
Popovici B. Virgil, comerciant, Hațeg.

Până la 1 Mai 1934.

Dr. Cazacu D., avocat, Tighina.
Lt.-col. Coliban Mihail, Tg.-Mureș.
Mailath Gh., avocat, Brașov.

Până la 1 Iulie 1934.

Direct. lic. „A. Mureșianu“, Dej.
Giurgiu Oct., profesor, Brașov.
Dr. Giurgiu Tr., avocat, Cluj.
Docent Dr. Iancu Axente, Cluj.
Mateescu N. C., prof., R.-Vâlcea.
Dr. Negrilă Val., medic, Brașov.
Dr. Popovici Șt., medic-maior, București.
Ing. Protopopescu M., dir. docurilor, Galați.
Rogozea I., croitor, Brașov.

Până la 1 Ianuarie 1935.

Academia teologică, Arad.
Ardelea R., șef-cont. î. r., Brașov.
Dr. Balcăș Gh., avocat, Brașov.
Berbecariu D., comerciant, Brașov.
Dr. Blaga I., protopop, Brașov.
Casa de cetire, Turcheș.
Casina română, Brașov.
Cerbu Gh., avocat, M.-Ciuc.
Comanicu N., dir. Bca Harghita, M.-Ciuc.
Curcă Gh., procurist Albina, Brașov.
Cuteanu Gh., fost prefect, Brașov.
Direct. lic. „V. Alecsandri“, Galați (4 abon.)
Direct. lic. „Gh. Coșbuc“, Năsăud.
Direct. Șc. com. sup. de băieți, Sibiu.
Dumitrescu Al., cons. agr., M.-Ciuc.
Gamber Rupert, student, Orșova.
Dr. Găvrus R., not. public, Brașov.
Dr. ing. Ionică E., conf. Politehnica București.
Ing. Ionică I., dir. fabr. de celuloză, Brașov.
Marcea D., insp. șc. î. r. Brașov.
Noaghea Il., med. vet., Brașov.
Pavel Petru, croitor, Brașov
Peligrad D., propr., Strejștii de jos

Ing. Popescu C., insp. C. F. R., Brașov.
Popovici Gh., cassier Albina Brașov.
Roman R., dir. Bca Naț., M.-Ciuc.
Schmidt A., notar, Siculeni.
Spitalul de contagioși, Brașov.
Suru Al., med. vet., dir. Abatorului Brașov.
Tohăneanu I., dir. lic. „V. Alecsandri“ Galați.
Trif Grigorie, judecător, Trib. Brașov.
Voinea D., fabricant, București.

Până la 1 Mai 1935.

Banciu Paraschiva, Săliște.
Chelariu Gh., dir lic. î. r., Brașov
Ing. Crăciun Baiu, insp. silvic în r., Brașov.
Furnică Z. D., mare propr., București.
Givulescu Procopie, protopop, Radna.
Dr. Glăjariu V., avocat, senator, Brașov.
Moșoiu I., restaurator, Brașov.
Petrovici I., inspector gen. șc. î. r., Gavojdia.
Popovici Zenovie, preot, Satulung.
Stelea Severeanu, preot, Bod.
Dr. Sulică Alexe, medic, Brașov.
Dr. Vintilă I., medic, Brașov.
Lt. col. inv. Zernoveanu Vas., Brașov.

Până la 1 Iulie 1935.

Dr. Brediceanu C., ministru plenip., Viena.
Dr. Opriș Oct., medic maior, Arad.

Și-au achitat restanța:

Direct. Șc. primare Micfalău (pe un an).
Direct. lic. „C. Brediceanu“, Lugoj (în întregime).
Olteanu Gustav, avocat. M. Ciuc, (pe un an).

Cele două clișee, reproduse în nr.-ul acesta erau destinate articolului d-lui I. Colan („Școala Țărănească“) apărut în nr.-ul trecut. Sosindu-ne însă prea târziu pentru nr. 3, le dăm acum.

*

Din cauza prea marelui abundențe de material istoric, am fost siliți să suprimăm din nr.-ul acesta partea literară și o bună parte a dărilor de seamă. Cerem scuze colaboratorilor acestor pagini pentru supărarea pe care le-o pricinuim. Se vor da în nr.-ul viitor.

Tot din lipsă de spațiu suntem nevoiți să amânăm și publicarea, în continuare, a primitorilor revistei, care au abuzat sau abuzează de buna noastră credință, fără să roșească măcar.

*

In București revista se găsește de vânzare la librăria Pavel Suru (Calea Victoriei 108).

Numărul acesta a apărut la 22 VI. 1934.

Cursiștii Școlii Țărănești 1934

Clădirea Școlii Țărănești 1934